

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**2001 KRİZİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE
UYGULANAN YÖNETİM STRATEJİLERİNİN
BANKACILIK KRİZİNİN OLUŞUM SÜRECİNE
ETKİLERİ**

**HAZIRLAYAN
YAŞAR TURGUT BİLGİN**

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. ERTUĞRUL İBRAHİM KIZILKAYA**

İSTANBUL, 2023

ÖZ

2001 KRİZİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE UYGULANAN YÖNETİM STRATEJİLERİNİN BANKACILIK KRİZİNİN OLUŞUM SÜRECİNE ETKİLERİ

YAŞAR TURGUT BİLGİN

Bu araştırmada Türkiye’de 2001 yılında yaşanan finansal krizin oluşum sürecinin bankacılık sektöründeki yönetim stratejileri bakımından araştırılması hedeflenmiştir. Araştırma sözlü tarih araştırması yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda yüz yüze görüşme tekniğinden yararlanılmış ve 2001 krizinde bankacılık sektöründe yöneticilik yapan 12 gönüllü katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgular, ilgili literatür ışığında değerlendirilmiş ve araştırma sonuçları bu değerlendirmelere bağlı olarak oluşturulmuştur.

2001 krizinin oluşum sürecinde banka yönetim stratejilerinin önemli bir etkisi olduğu açıkça görülmektedir. Öte yandan bu stratejiler, krizin sonuçlarının şiddetinde de etkili olmuşlardır. Kriz dönemi öncesinde banka yönetim stratejilerinin kredilendirme noktasındaki eksiklikleri bankaların krize öz kaynak kıtlığı ile yakalanmalarına sebebiyet vermiştir. Öz kaynaklarından daha yüksek miktarlarda kredi veren bankalar, krizle birlikte bu kredileri geri çağırma büyük sıkıntılar yaşadıkları gibi kendi borçlarını da ödeyemez hale gelmişlerdir. Krizin oluşturduğu panik ortamında ödemelerini alamayan bankalar aynı zamanda mevduatların çıkışını da engelleyememişlerdir. Merkez bankasının bu süreçte gecelik borçlanmaları durdurması bankaların daha yüksek oranlarla borçlanmalarına sebebiyet vermiş ve bir çoğunun bu maliyet karşısında iflasa sürüklenişi kaçınılmaz kılmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Kriz, Bankacılık Krizi, 2001 krizi

ABSTRACT

THE EFFECTS OF THE MANAGEMENT STRATEGIES IMPLEMENTED IN THE BANKING SECTOR DURING THE 2001 CRISIS ON THE FORMATION PROCESS OF THE BANKING CRISIS

YAŞAR TURGUT BİLGİN

In this research, it is aimed to investigate the formation process of the financial crisis in Turkey in 2001 in terms of management strategies in the banking sector. The research was carried out with the method of oral history research. In this direction, face-to-face interview technique was used and interviews were conducted with 12 volunteer participants who were managers in the banking sector during the 2001 crisis. The findings obtained from the interviews were evaluated in the light of the relevant literature and the research results were formed based on these evaluations.

It is clearly seen that bank management strategies had a significant impact on the formation process of the 2001 crisis. On the other hand, these strategies were also effective in the severity of the consequences of the crisis. Before the crisis period, the deficiencies of the bank management strategies in terms of lending caused the banks to be caught in the crisis with a lack of equity. The banks, which gave loans in higher amounts than their own resources, experienced great difficulties in recalling these loans with the crisis and became unable to pay their own debts. Banks that could not receive their payments in the panic environment created by the crisis were also unable to prevent the outflow of deposits. The central bank's stopping of overnight borrowing in this process caused banks to borrow at higher rates, and it was inevitable that many of them went bankrupt in the face of this cost.

Keywords: Economic Crisis, Banking Crisis, 2001 crisis

ÖNSÖZ

Mesleki birikimimi ve bizzat bankacılık sektöründe yaşamış olduğum 2001 krizini akademik bir çalışmaya dönüştürebilme fırsatı yakalamış olmak bu çalışmayı benim için daha ayrı bir önem düzeyine taşımıştır. Diğer taraftan krizin başat aktörlerinden bir kısmı ile yaşanan gelişmeleri değerlendirme fırsatı yakalamış olmak da çalışmayı şahsım adına daha önemli bir hale getirmiştir.

Bu çalışmanın oluşum seyri ve şekillenmesinde ise en büyük pay ise şüphesiz tez danışman hocam Sayın Doç. Dr. Ertuğrul İbrahim Kızılkaya'ya aittir. Süreç içerisinde akademik anlamda bir çalışmanın oluşması, konunun belirlenmesi ve şekillenmesi noktasında bilgi ve birikimi ile desteklerini esirgememiştir. Ayrıca, süreçte hoşgörüsü ve nezaketi ile çalışmadan keyif almama vesile olmuş ve keyifli bir süreç ile çalışmanın tamamlanmasında katkı sağlamıştır. Katkılarından ve desteklerinden ötürü kendisine teşekkürü bir borç bilir ve bu vesile ile arz ederim.

Yaşar Turgut BİLGİN

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FINANSAL KRİZE KURAMSAL VE KAVRAMSAL YAKLAŞIMLAR

1.1. Genel Olarak Finansal Kriz Kavramı	6
1.2. Finansal Kriz Türleri	8
1.2.1. Reel Sektör Krizleri	8
1.2.2. Finansal Krizler	9
1.2.2.1. Bankacılık Krizleri	11
1.2.2.2. Döviz Kuru ve Parasal Tabanlı Krizler	14
1.2.2.3. Sistemik Finansal Krizler	16
1.2.2.4. Dış Borç Krizleri	17
1.3. Finansal Kriz Yaklaşımları	18
1.3.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri	19
1.3.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri	20
1.3.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri	22
1.4. Finansal Krizleri Ele Alan Kuramlar	22
1.4.1. Parasalcı (Monetarist) Yaklaşım	22
1.4.2. Borçlanma ve Finansal Kırılganlık Vurgusu	23
1.4.3. Rasyonel Beklentiler Modeli	25
1.4.4. Bakışsız (Asimetrik) Bilgilenme Modeli	26
1.4.5. Belirsizlik Modeli	27
1.5. Bankacılık Krizlerini Oluşturan Risk Unsurları	28
1.5.1. Piyasa Riski	29
1.5.2. Kredi Riski	33
1.5.3. Operasyonel Risk	34
1.5.4. Likidite Riski	35

1.5.5. Yönetim (Banka Yönetimi) Riski	35
1.5.6. Yasal Sistem Riski	35

İKİNCİ BÖLÜM

2001 KRİZİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ SONUÇLARI

2.1. 2001 Krizi Öncesinde Ekonomik Yapı ve Krizin Hazırlayıcıları	40
2.2. 2001 Krizi ve Genel Profili	44
2.3. 2001 Krizinin Bankacılık Sektöründeki Yansımaları	47
2.3.1. 2001 Krizi Öncesi Türkiye’de Bankacılığın Sorun Alanları.....	47
2.3.1.1. Yetersiz Özkaynak Mevduat ve Krediler	47
2.3.1.2. Büyük ve Küçük Banka Sayılarında Dengesizlik	50
2.3.1.3. Kamu Bankalarının Piyasa Baskıları ve Görev Zararları.....	52
2.3.1.4. Denetim Eksikliği ve Açık Pozisyonlar	53
2.3.1.5. Kamusal Yönetim Kaynaklı Sorunlar	55
2.3. 2001 Krizinin Bankacılık Sistemine Etkileri	57
2.3.1. Bankaların Varlıkları Üzerindeki Etkisi.....	59
2.3.2. Karlılık ve Üzerindeki Etkiler.....	60
2.3.3. Alacak Tahsillerinde Gecikmeler.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM VE BULGULAR

3.1. Araştırma Modeli	62
3.2. Araştırmanın Kısıtları.....	63
3.3. Verilerin Oluşturulması ve Analizi	63
3.4. Bulgular.....	64
3.4.1. 2001 Ekonomi Krizinde Banka Yönetimlerinin Risk Algısının Etkilerine Yönelik Bulgular	64
3.4.2. Banka Yönetimlerinin Krize Karşı Hazırlıkları, Hassasiyetleri, Eylem Planları ve Tedbirlerine Yönelik Bulgular	72
3.4.3. İflas Eden Bankaların 2001 Krizine Etkileriyle İlişkili Bulgular.....	76
3.4.4. 2001 Krizinde Bankaların İflasa Sürüklenmesinde Banka Yönetim Stratejilerinin Etkilerine Yönelik Bulgular	79
3.4.5. Bankaların İflasında Krizin Etkilerine Yönelik Bulgular	82
3.4.6. Günümüz Perspektifinden Krizin Değerlendirilmesi.....	85

3.4.8. 2008 Krizi ile 2001 Krizinin Katılımcılar Gözünden Mukayesesi	88
SONUÇ	92
KAYNAKÇA	96
EKLER	112

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	: Aktaran
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
Vd.	: Ve diğerleri
MB	: Merkez Bankası

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren ekonomik bir kalkınma çabası söz konusu olmuş ve bu çabalar çeşitli dönemlerde ekonomik krizler veya yanlış politikalar neticesinde amaçlanan hedeflere ulaşmayı güçleştirmiş veya hedeflere ulaşılamamasının nedenleri olmuşlardır. 1980'li yılların başları itibariyle Türkiye'de ekonomik alanda 1979 krizinin etkilerinin doğurduğu sonuçları bertaraf etmek ve bununla birlikte ekonomik yapıyı daha güçlü ve büyüme eğilimli hale dönüştürmek için çeşitli uygulamalar hayata geçirilmiştir. Türk ekonomisi tarihinde 24 Ocak kararları olarak geçen bu atılım, dönemin iktidarı tarafından ekonominin ve ekonomi paydaşlarının (bankalar, işletmeler, yatırımcılar vs.) daha güvenli bir ortama kavuşmaları ve ekonominin içerisinde bulunduğu dar boğazdan kurtarma amacı doğrultusunda hayata geçirilmiştir.

Yaşanan bu süreçte Türkiye ekonomisinin istikrarsız bir seyrinde hareket ettiği görülmekle birlikte 1980 ve 1990'lı yıllar boyunca, ülke ekonomisi kısa vadeli sermaye girişine önemli ölçüde büyük bağımlılık geliştirdi ve bu bağımlılık kısa vadeli sermaye hareketlerinin etkisinde çok fazla yükseliş ve düşüş yaşamak zorunda kaldı. Öyle ki 1990'lı yıllarda sergilenen ekonomik büyüme değerlerinin -%5.5 ile %9.3 arasında dalgalanması bu durumu teyid eder nitelikte olmakla birlikte faiz, finans piyasaları ve kurdaki oynaklık piyasa dengesini bozacak düzeyde idi. Her ne kadar cari işlemler açığı nispeten düşük seviyelerde olsa da (1995-1997 dönemi için GSYİH'nin yaklaşık %1'i civarlarında), bu açığın kapatılmasında büyük çoğunlukla kısa vadeli sermaye girişlerinden faydalanılmış, ortaya çıkan bu bağımlılık ise 1997 yılına kadar devam ederek kontrolden çıkmakla birlikte enflasyonun %80 seviyelerine ulaşmasında büyük ölçüde rol oynamıştır. Bu süreçte hükümet, aynı yıl için bütçe açığını GSYİH'nin %7'si olarak açıklamış ve devlet borçlarına uygulanan faizler enflasyon oranının yaklaşık %30 daha üstündeki seviyelerde oluşmuştur. Öte yandan devlet kontrolündeki büyük işletmelerde görülen düşük verimlilik ve kontrolsüzlük devlet bütçesine ek yük getiriyor (EC, 2009).

1997 ve 1998’de yaşanan Asya ve Rusya krizlerine bağılı olarak piyasalardaki güvensizlik düzeyi artmış ve yabancı yatırımcılar Türkiye’den çıkmaya başlamıştır. (IHS, 2000). Bu da Türkiye’nin bağımlı olduğı kısa vadeli yabancı sermaye girişlerini sert bir biçimde düşürdüğü gibi 1997’de %7,5 olarak kaydedilen ekonomik büyüme 1998’de %2,5’e kadar gerilemiştir. Bu yavaşlama yatırımcıların güvenini sarsmış ve bunlara ek olarak 17 Ağustos 1999 tarihinde ülkenin sanayi merkezi olan bölgede meydana gelen deprem ekonomik performansı daha da kötüleştirdiğı gibi sermaye girişini de önemli ölçüde engellemiştir. Aynı yıl yaşanan durgunluk ile ekonomi %3,6 küçülmüş ve bütçe açığı GSYİH’nin %12’sine ulaşmıştır ve beraberinde ve kamu borcu GSYİH’nin %40’ına kadar yükselmiştir (Akyüz ve Boratav, 2003).

2001 yılında yaşanan kriz öncesindeki yıllarda kırılgan bir bankacılık sistemine sahip olan Türkiye’nin bankacılık sisteminin zayıf olan dört önemli noktası söz konusuydu. Birincisi, bankacılık sektörü deregülasyona tabi tutulmuş ve etkin bir denetim olmaksızın mevduat sigortasına kavuşturulmuştur (Akyüz ve Boratav, 2003). İkincisi, bankacılık sektörü, mevduat sahipleri ve yatırımcılardan kısa vadeli borçlanmayı devlet borcuna sokarak, devlet finansmanının ana aracı haline geldi (EC, 2009). 2000 yılında, özel bankaların faiz getiren varlıklarının yarısından fazlasının yurt içi devlet iç borçlanma senetlerinden oluşması, bankanın kazançlarını yüksek oranda yüksek getirili hazine bonolarına bağımlı hale getirmiştir (Özatay ve Sak, 2002). Devlet tahvillerinin kalitesi, kamu borcunun sürdürülebilirliğine ilişkin beklentilerle doğrudan ilişkiliydi. Üçüncüsü, Türk bankacılık sistemi büyük ölçüde yabancı fonlara bağımlıydı, bankaları ani sermaye dönüşlerine karşı savunmasız hale getiriyor. Yükümlülüklerin yaklaşık üçte ikisi yabancı para cinsinden olduğundan, özellikle özel bankalar Türk hazine bonolarına yatırım yapmak için giderek artan bir şekilde yurt dışından borçlanmaya ve yerleşik döviz mevduatına bel bağlamıştır (Akyüz ve Boratav, 2003). Bu sayede bankacılık sektörü ciddi oranda kur riskine maruz kalmıştır. Dördüncüsü, bankacılık sektörü büyük bir yapısal vade uyumsuzluğu ile karşı karşıya kaldı. Özel ticari bankalar yerli para biriminden uzun vadeli borç alamazlardı. Bu arada, bankalar hükümete ve şirketlere yükümlülüklerinin yaklaşık üçte ikisinin yabancı para cinsinden olması nedeniyle

nispeten uzun vadeli krediler vermiştir. (Akyüz ve Boratav, 2003). Bu sayede bankacılık sektörü ciddi oranda kur riskine maruz kalmıştır. 2000 yılı Kasım ayında Türk Lirası (TL) hazine bonolarının fiyatlarındaki keskin düşüş bankaların bilançolarını olumsuz etkilemiştir (Özatay ve Sak, 2002).

Bu arada bankalar arası faiz oranları keskin bir şekilde yükselirken, bu durum daha çok TMSF kontrolündeki bankaları ve bankalar arası fonlama ihtiyacı fazla olan kamu bankalarını etkilemiştir (BDDK, 2010). Özel ve yabancı bankaların fonlama kaybı sınırlı kalmıştır. Şubat 2001'de Türk lirasının değer kaybetmesinin ardından özellikle özel bankalar, korunmayan döviz pozisyonları nedeniyle büyük zararlar verdiler. İktisadi faaliyetteki daralma, 2001 yılında takipteki alacak oranının %19'a ulaşmasıyla kredi kalitesinde keskin bir bozulmaya neden olmuştur.

Bu kayıpların büyük sonuçları oldu. 1999-2001 döneminde TMSF, bankacılık sektöründe toplam aktiflerin %12'sini elinde bulunduran toplam 18 bankayı kurtarmak zorunda kaldı. Kriz döneminde bankacılık sektörü aktif büyüklüğü reel olarak %12,6 azalırken, kredilerdeki daralma %29 bile oldu. Ayrıca banka, şube ve personel sayısı da önemli ölçüde azalmıştır. Aralık 2000'de, Kasım ayının sonundaki kargaşadan hemen sonra, Türk makamları ve büyük yabancı bankalar arasındaki toplantılardan sonra, yabancı ticari bankalar, Türk bankaları ve şirketlerine karşı bankalararası ve ticaretle ilgili kredi limitleri şeklinde mevcut bankalararası ve ticaretle ilgili kredi limitlerini sürdürme taahhüdünde bulundular. (Barkbu, 2011).

Taahhüt, IMF yardımının yatıştırıcı etkisini tamamlamayı ve Türk bankaları için dış fonlama tabanını istikrarlı tutmayı amaçlıyordu. Ancak taahhüt, mali piyasalardaki kargaşanın yeniden patlak vermesiyle Şubat 2001'de sona erdi. Krizden hemen sonra, geniş kapsamlı reform ve politika girişimleri alındı. Mayıs 2001'de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, bankacılık sistemi için kapsamlı bir yeniden yapılandırma programı başlatmıştır (BDDK, 2010). Programın dört ana ayağı vardı:

- Devlet bankalarının yeniden yapılandırılması
- TMSF bankalarının hızlı çözümü

- Özel bankaların güçlendirilmesi
- Düzenleyici ve denetleyici çerçevenin güçlendirilmesi.

Kamu bankalarının sermaye yapılarını güçlendirmek amacıyla 2001 yılı sonunda TMSF tarafından toplam 22 milyar ABD Doları tahsis edilmiştir. Sözde 'görev zararına' yol açan düzenlemeler yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca, kamu bankaları birleşmelerle güçlendirildi ve özelleştirildi. TMSF kontrolündeki bankalar tasfiye edildi, birleştirildi veya başka bir bankaya devredildi. Ayrıca, sermaye yapılarını güçlendirmek amacıyla TMSF kontrolündeki bankalara toplam 28 milyar ABD doları aktarılmıştır. TMSF'nin bütçesi, özel tahvil ihraç eden Türk hükümeti tarafından finanse edildi. 2001 yılında maliyetler GSYİH'nın %31'i kadardı. Sonuç olarak, aynı yıl kamu borcu GSYİH'nın %74'üne yükselmiş oldu. Düzenleyici ve denetleyici çerçeve, uluslararası en iyi uygulamalar ve özellikle AB direktifleri doğrultusunda bankacılık yasalarında yapılan çeşitli değişikliklerle güçlendirilmiştir. Finansal riskleri en aza indirmek için Türk bankaları için sermaye yeterlilik oranları %12'ye çıkarılmış, uluslararası düzenlemeler ise sadece %8'e ihtiyaç duymuştur (EC, 2009).

Sadece döviz geliri olan şirket ve şahıslara döviz cinsinden kredi verilmesine izin verilerek, banka bilançolarındaki döviz uyumsuzluğu en aza indirilmiştir. Diğer düzenlemeler ise repo işlemlerinin bilançolara dahil edilmesi idi. Vadeli işlemler, opsiyon sözleşmeleri ve diğer türev ürünler kredi tanımına dahil edildi (BDDK, 2010).

Yaşanan bu süreç neticesinde Türkiye ekonomisi tarihine 2001 Şubat Krizi olarak geçen dönemi yaşamış ve bu dönem bankacılık sektörünü yanı sıra reel sektörü ciddi anlamda yaralamıştır. Bu süreçte yaşananların yöneticiler bakımından gerekçelerinin tespit edilmesi ve yönetimlerin 2001 Şubat Krizi'ndeki rollerinin belirlenmesi bu araştırmanın amacı olarak belirlenmiştir. Buna bağlı olarak bu çalışmada o dönem yönetim kademesinde olan banka yöneticileri ile konuya ilişkin görüşmeler yapmak suretiyle araştırmanın amacına ulaşılmasına gayret edilmiştir. İlgili dönemdeki yöneticilerle yapılacak olan yüz yüze görüşmeler neticesinde elde edilecek olan bulgulardan hareketle 2001 Şubat Krizi'nde banka yöneticilerinin

fonksiyonları belirlenecek ve bu bulgulara bağlı olarak gelecek için bir öngörü oluşturulmaya gayret edilecektir.

Araştırmada katılımcılara sorulacak sorular aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- 2001’de bankaların iflasa sürüklenmesinde banka yönetim stratejilerinin rolü ne olmuştur?
- Banka yönetimlerinin küresel risk algıları nasıldı?
- Banka yönetimlerinin krize karşı hazırlıkları, hassasiyetleri, eylem planları ve tedbirleri var mıydı?
- İflas eden bankaların 2001 krizine ne gibi etkileri oldu?
- 2001 Ekonomik krizinin bankaların iflasa srkleniřindeki etkileri neler olmuştur?
- Banka yöneticileri kriz sürecinde ve sonrasında neler yaptılar? şimdi ne yapıyorlar?
- 2001 banka yöneticileri 2001 krizini bugün nasıl deęerlendiriyorlar?

Yukarıdaki sorulardan elde edilen yanıtlar literatürdeki çalışmalarla karşılaştırılmak suretiyle araştırmanın sonucuna ulaşılması hedeflenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL KRİZE KURAMSAL VE KAVRAMSAL YAKLAŞIMLAR

1.1. Genel Olarak Finansal Kriz Kavramı

Kriz kavramı temel itibarıyla Latince ve Yunanca kökene sahip olmakla birlikte özünde “karar verme” eylemine işaret etmekte olup zamanla kullanımdan ötürü istikrarsız ve tehlikeli durumlara yönelik durumsal bir tanımlamaya dönüşmüştür (Collins, 1986: 369). Günümüz dünyasında ise toplumsal, ekonomik, siyasal alanlarda normalin dışına çıkan durumlara işaret eden kriz olgusunun en etkin olduğu alan ekonomik ve finansal çerçeve olup bu çerçevede ortaya çıkan krizlerin yansımaları toplumsal ve siyasal görünümde de sergilemektedirler.

Finansal kriz, ekonominin farklı unsurları üzerinde derin etkileri olan dönemlerdir. Ancak, bu genel tanım, krizlerin karmaşıklığı ve farklı boyutları göz önüne alındığında, tam anlamıyla anlaşılmayabilir. Bu nedenle, literatürde finansal krizlerin farklı tanımları bulunmaktadır.

Mishkin (1992), finansal krizleri, finansal kuruluşların ya da döviz piyasalarının bir dizi başarısızlığının ekonomik aktivite üzerinde olumsuz bir etkisi olarak tanımlar. Yani, finansal sistemdeki bozuklukların gerçek ekonomiye zarar vermesi olarak görülür.

Kaminsky ve Reinhart (1999), finansal krizi, finansal piyasalardaki belirgin bir değişim, döviz kurunda ciddi düşüş ve uluslararası rezervlerin ciddi şekilde azalması olarak tanımlamıştır. Bu tanımlama, özellikle bir dizi göstergenin birden fazla piyasada kötüleşmesine odaklanmaktadır.

Ayrıca, Allen ve Gale (2007) finansal krizleri, bankaların ve diğer finansal kuruluşların iflas etme riskine karşı korunmada başarısız oldukları dönemler olarak

tanımlar. Yani, bu tanımlamada finansal krizler, finansal kurumların risk yönetimindeki başarısızlıklarına odaklanır.

Finansal krizlerin ortaya çıkışında birçok faktör rol oynar ve bu faktörler genellikle içsel (endogen) veya dışsal (egzogen) olarak ikiye ayırmak mümkündür. İçsel nedenlerin önde gelenlerinden olan finansal deregülasyon, Finans sektöründe düzenlemelerin hafifletilmesi, özellikle 2008 Küresel Finansal Krizinde olduğu gibi, finansal kurumların aşırı risk almasına ve balonların oluşmasına neden olabilir (Stiglitz, 2010: 76).

Bir diğer önemli neden ise aşırı borçlanma ve yüksek kaldıraç oranları olarka öne çıkmaktadır. Finansal kurumlar ve hanehalkları aşırı borçlanmaya gittiklerinde bu durum sistemin finansal krizlere karşı savunmasızlığını sağlayabilmektedir. 2008 krizi, finansal kurumların yüksek kaldıraç oranları kullanarak riskli varlıklara aşırı yatırım yapmasının sonuçlarına bir örnektir (Adrian ve Shin, 2010: 422).

Krizlerin dışsal nedenlerinin öne çıkan sebeplerinin başında ise dış kaynaklı ekonomik şoklar gelmektedir. Petrol fiyatlarındaki aniden yükselişler veya döviz kurlarındaki hızlı değişimler gibi dışsal ekonomik şoklar, ekonomik işleyişi sekteye uğrattığı gibi finansal krizlere de yol açabilmektedir. 1970'lerdeki petrol krizleri, bu tür dışsal şokların potansiyel etkilerine bir örnektir (Hamilton, 1983: 231).

Bir diğer dışsal neden olarak ifade edilebilen küresel mahiyetteki politik karışıklıklar ve savaşlar genellikle ekonomik belirsizliği artırarak yatırımcı güvenliğini azaltmakta ve finansal krizler sebebiyet verebilmektedirler. İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya ve Japonya'nın deneyimleri, bu durumun potansiyel etkilerine örnek olarak verilebilecektir. (Adrian ve Shin, 2010: 424).

Tüm bu tanımların ve değerlendirmelerin ortak yönü, finansal krizlerin ekonomik istikrarsızlık ve belirsizlik dönemleri olduğu ve genellikle finansal sistemdeki bir veya daha fazla aktörün işlevini yerine getirememesi ile ortaya çıktığı aynı zamanda krizin de bu aktörleri by-pass edebildiği çift yönlü bir ilişkinin de varlığı olarak ifade edilebilmektedir.

1.2. Finansal Kriz Türleri

Finansal krizler, oluştukları sektöre bağlı olarak reel sektör ve finans sektörü krizleri olarak iki ana başlık altında ele alınmaktadır.

1.2.1. Reel Sektör Krizleri

Reel sektör krizleri, ekonomik faaliyetlerin üretim, tüketim ve ticaretin gerçekleştirildiği reel sektördeki işletmelerin maddi açıdan zor durumda kaldığı ve iflas etme riskiyle karşı karşıya kaldığı dönemler olarak tanımlanabilir. Bu tür krizler genellikle üretimde azalma, işsizlik artışı, finansal sistemin daralması, yatırımların azalması ve ekonomik büyümenin yavaşlaması gibi sonuçlara neden olur (Kibritçioğlu, 2001).

Reel sektör krizlerinin temel nedenleri arasında dış faktörler, üretim faktörlerindeki arz-talep dengesizliği, finansman sorunları, siyasi ve sosyal nedenler yer almaktadır (Aktaş ve Tiryaki, 2018: 1156). Dış faktörler arasında küresel ekonomik krizler, doğal afetler, siyasi gerilimler, uluslararası piyasalardaki fiyat dalgalanmaları sayılabilir. Üretim faktörlerindeki arz-talep dengesizliği ise üretimdeki hızlı artışın talebi karşılayamaması veya talepteki hızlı düşüşün üretimi etkilemesi şeklinde ortaya çıkabilir (Erdem ve Günçavdı, 2013: 13-14).

Finansman sorunları da reel sektör krizlerinin temel nedenleri arasında yer alır. Şirketlerin finansal yapılarının zayıf olması, yetersiz sermaye, yüksek borçlanma, faiz oranlarındaki artışlar ve kredi maliyetlerindeki yükseliş gibi nedenlerle şirketlerin iflas riskleri artar. Ayrıca, ekonomik ve siyasi belirsizlikler de finansman sorunlarını daha da derinleştirebilir (Özcan ve Özsoy, 2015: 224-225).

Siyasi ve sosyal faktörler de reel sektör krizlerinin temel nedenleri arasında yer alır. Siyasi istikrarsızlık, hükümet politikalarındaki değişiklikler, kamu kesimi borçları, işsizlik oranlarındaki yükseliş gibi nedenler reel sektör krizlerinin artmasına neden olabilir (Özyurt, 2012).

1.2.2. Finansal Krizler

İktisat yazını içerisinde finansal krizlere yönelik olarak bir çok görüş ortaya atılmıştır. Örneğin Uluslararası Para Fonu (IMF), finansal krizleri para, bankacılık ve borç krizleri şeklinde üç ana kategoriye ayırmaktadır. Bunun yanı sıra, krizlerin kaynağına dayanarak özel kesim ve kamu kesimi krizleri ile bankacılık ve şirket krizleri şeklinde de bir ayırım yapmıştır. Ayrıca, IMF kriz koşullarına yol açan makroekonomik dengesizlikleri akım dengesizlikler (cari hesap ve bütçe gelişmeleri kaynaklı) ve stok dengesizlikler (varlıklar ve yükümlülüklerin uyumsuzluğuna dayalı) şeklinde de ikili bir ayırım ile finansal krizleri tanımlamaktadır (IMF, 2002). Benzer şekilde, Feldstein (1999) finansal krizleri cari hesap krizleri, bilanço krizleri, banka paniklerinin yol açtığı parasal krizler ve spekülasyon beklentiler temelli yayılma krizleri şeklinde dört kategoriye ayırmaktadır. Cari hesap krizleri genellikle bir ülkenin cari hesap açığının sürdürülemez hale gelmesiyle karakterize edilirken, bilanço krizleri, varlık değerlerinin düşmesi veya borçların yükselmesi sonucu şirketlerin bilançosunda bozulma olması durumunu ifade etmektedir. Banka paniklerinin yol açtığı parasal krizler, bankacılık sektöründe likidite sorunlarından kaynaklanırken, spekülasyon beklentiler temelli yayılma krizleri ise genellikle spekülasyon beklentileri ile hareket etmesi ve bu durumun krizin yayılmasına neden olması durumunu kapsamaktadır.

Bir başka sınıflandırma da Kindleberger ve Aliber (2005) tarafından yapılmış ve araştırmacılar finansal krizleri beş aşamalı bir modelle ifade etmişlerdir. Bu aşamalar, yerleşme, genişleme, aşırı genişleme, kriz ve sonrası şeklinde tanımlanmaktadır ve bir ekonomik balonun yaratılmasını ve patlamasını tarif etmektedirler. Araştırmacılara göre, bir finansal kriz genellikle aşırı genişleme ve spekülasyon dönemlerinden sonra gelmektedir. Minsky (1986) ise, finansal krizleri 'finansal istikrarsızlık hipotezi' üzerinden sınıflandırmaktadır. Ona göre, ekonomik durgunluk dönemlerinde yatırımcılar genellikle ihtiyatlıdır, ama ekonomi iyileştikçe, yatırımcılar risk almaya daha istekli olurlar ve bu durum potansiyel bir finansal krize yol açar. Minsky, ekonomik döngünün bu aşamasını 'Ponzi dönemi' olarak adlandırmaktadır.

Küreselleşme ve finansal piyasaların liberalizasyonu, bir yandan yeni finansal araçların ve piyasaların gelişimini teşvik etmekte ve böylece küresel sermaye akımlarının hızlanmasına katkıda bulunmaktadır. Ancak, aynı zamanda, bu durum bazı ülkelerin finansal krizlere daha açık hale gelmesine neden olmakta ve bu durum iki önemli teorik yaklaşımla ifade edilebilmektedir.

Krizlerin küreselleşme bağlamında analizini dikkate alan Krugman (1999)'a göre küreselleşme, finansal sermayenin hızla akmasını sağlamakta ve bu akış döviz kurlarında ve sermaye akışlarında ani değişikliklerle sonuçlanması halinde durum ekonomik istikrarsızlığı tetikleyebilmektedir. Bu bağlamda, döviz kuru krizleri ve bankacılık krizleri genellikle birlikte görülür ve birbiriyle ilişkilidir.

Diğer bir teorik yaklaşım olan parasal istikrarsızlık hipotezi ise Minsky (1986) ve Kindleberger (1978) gibi teorisyenler tarafından ortaya atılış ve finansal liberalizasyon ve sermaye akımlarının özellikle bankacılık sektörünü etkileyen istikrarsızlığı artırabileceğini öne sürmüştür. Bu durum, bankaların aşırı kredilendirme ve riskli yatırımlar yapma eğilimini artırabilmekte ve buna bağlı olarak potansiyel bir bankacılık krizi tetiklenebilmektedir. Bu durum, özellikle gelişmekte olan ülkelerde belirgin hale gelmiştir, çünkü bu ülkeler genellikle sermaye akışlarından dolayı daha fazla dışsal şoklara maruz kalmaktadırlar. Aynı zamanda, bu ülkeler genellikle daha az gelişmiş finansal düzenlemelere ve genellikle daha zayıf bir bankacılık sektörüne sahip olduklarından finansal krizlere de daha açık bir konumda yer almaktadırlar.

Yapılan bu tanımlar dikkate alındığında finansal krizlere ilişkin tanımlar, krizin temelinde yer alan olgu veya olgulara bağlı olarak yapılmakla birlikte genel karakteristiklerinin ekonomik daralma etrafında temellendiği görülmektedir. Bu araştırmada finansal krizlerin bankacılık krizleri, parasal ve döviz kuru kaynaklı krizler, sistematik finansal krizler ve dış borç krizleri olarak dört ana bağlamda ele alınması uygun görülmüştür.

1.2.2.1. Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizi, genellikle bankaların yetersiz sermayesi veya likiditesi nedeniyle borçlarını ödeyememe durumunu ifade eder. Bu tür bir kriz, genellikle bankaların risk yönetimindeki başarısızlıklar, ekonomik şoklar veya yanlış faaliyetler sonucu oluşmaktadır. (Delice,2003). Bankacılık krizine ilişkin literatürde krizlerin oluşum nedenleri genel itibariyle içsel ve dışsal kriterler bağlamında değerlendirilmektedir.

İçsel nedenlerin başında genel itibariyle bankaların yaptığı hatalı işlemler bütünü yer almaktadır. Bankacılık faaliyetleri, genel itibariyle risk oranı yüksek işlemler olup bu faaliyetleri sağlıklı bir biçimde yönetemedikleri takdirde mali zararlar söz konusu olmaktadır. Bu tür hatalar, kredi verme standartlarının aşırı derecede gevşetilmesi veya riskli finansal araçlara aşırı maruz kalma gibi şeklinde ifade edilebilmektedir. (Laeven ve Valencia, 2013: 227). Bununla birlikte kredi veren bankalar ve kredi alanlar (bireyler ve işletmeler) arasındaki bilgi asimetrisi, bankaların borç alıcıların gerçek risk profilini tam olarak değerlendirememesine neden olabilmekte ve bu durumlarda aşırı kaldıraç ve yüksek miktartlı borç verme eğilimi oluşabilmektedir. Bu da bankalar açısından potansiyel bir zarar zemininin oluşmasında önemli bir etken olarak kendini gösterebilmektedir (Laeven ve Valencia, 2013: 227).

Dışsal anlamda ise ekonomik şoklar ve düzenleme denetleme hataları önemli kriz etkenlerindendir. Makroekonomik şoklar, bankaların finansal sağlığını etkileyebilmekte ve bu da işsizliğin artması, emlak fiyatlarının düşmesi veya ekonomik faaliyetin genel olarak azalması gibi durumları beraberinde getirmektedir. Bu tür şokların yaşandığı dönemlerde bankaların kredi kayıpları artmakta ve sermaye ve likidite pozisyonlarını zayıflamaktadır (Reinhart ve Rogoff, 2009: 76). Bu da bankacılık krizlerinin genel dışsal nedenlerinden birisini ifade etmektedir.

Öte yandan bankacılık faaliyetlerini düzenleyiciler ve denetleyiciler, bankacılık sektörünün sağlıklı çalışmasını sağlamak için önemli bir mekanizmayı oluşturmaktadırlar. Ancak, bu mekanizmaların başarısız olması veya yetersiz olması,

bankacılık krizlerini yönetsel bağlamda tetikleyen bir diğer unsur olarak genel kabul görmektedir (Laeven ve Valencia, 2013:229).

Ekonomik durgunluk dönemleri ve fiyat mekanizmasındaki istikrarsızlıklar, günümüz ekonomilerinde genellikle bankacılık kesimine özgü kriz koşullarını tetikleme yeteneğine sahiptir ve bu tetikleme çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Öncelikle, durgunluk dönemleri genellikle işsizlik oranlarının yükselmesi ve genel ekonomik aktivitenin düşüşü ile karakterizedir. Bu durum, borçların geri ödenmesini zorlaştırdığı gibi buna bağlı olarak bankaların kredi kayıplarını da artıran bir etken niteğindedir (Reinhart ve Rogoff, 2009: 81). Ayrıca, bu tür dönemlerde finansal ve finansal olmayan kurumlar genellikle daha fazla borçlanma yoluna girdikleri için bu da borç ödemelerinin daha da zorlaşmasına neden olmaktadır (Minsky, 1986: 136).

Fiyat mekanizmasındaki istikrarsızlıklar, özellikle döviz kurları ve faiz oranları gibi önemli ekonomik değişkenlerde büyük dalgalanmalar, ayrıca bankacılık sektörü üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Döviz kurlarındaki büyük dalgalanmalar, özellikle döviz cinsinden borçlanan veya döviz cinsinden varlıkları olan kurumları etkiler. Bu dalgalanmalar, döviz kurlarındaki ani değişiklikler nedeniyle borç yükünün beklenenden daha yüksek olması durumunda özellikle zararlı olabilmektedir (Kaminsky ve Reinhart, 1999: 477).

Faiz oranlarındaki aşırı dalgalanmalar da benzer şekilde borç yükünü etkileyebilir. Yüksek faiz oranları, borç geri ödemelerini daha pahalı hale getirir ve bu da borçluların iflas etme olasılığını artırır (Mishkin, 1991: 74).

Bankacılık krizlerinin ortaya çıkış nedenlerine bağlı olarak literatürdek yaklaşımlardan aşağıdaki şekliyle bir özet ortaya koymak mümkün olacaktır.

Bankacılık krizlerinin kökünde genellikle dışsal ve içsel makro iktisadi büyüklüklerdeki değişkenlikler bulunur (Demirgüç-Kunt and Detragiache, 1998). Aşırı ekonomik büyüme ve hızlı kredi genişlemesi, genellikle bankaların risk yönetimini bozar ve potansiyel olarak krizlere yol açabilir (Schularick ve Taylor,

2012:1031). Bu durum özellikle, ekonomik büyüme ve ulusal tasarruf düzeyi ile uyumlu olmayan yüksek oranlı kredi artışları durumunda belirgindir.

Özellikle portföy içerikli sermaye akımlarının yüksek volatilitesi de bankacılık krizlerini tetikleyen bir başka faktördür. Sermaye akımlarındaki hızlı ve beklenmeyen değişiklikler, bankaların döviz kurlarındaki ani dalgalanmalara karşı hassas hale gelmesine neden olabilir, bu da bankaların borç servisi yapma kapasitesini etkileyebilir (Calvo, Leiderman, ve Reinhart, 1996: 127).

Ayrıca, varlıklarda ani fiyat kayıpları, özellikle değerli maden, konut, hisse senedi ve diğer reel ve finansal varlıklar gibi servet birikim araçları açısından, bankaların bilançolarını olumsuz etkileyebilir ve bankaların sermaye yeterlilik oranlarını düşürebilir (Mishkin, 1991: 77).

Bir diğer olası tetikleyici, finansal serbestleşme sürecinin gerektirdiği altyapının oluşturulamaması ve finansal piyasa araçlarının çeşitlendirilememesi olabilir. Bu durum, karar birimlerin kolayca ulaşmalarını sağlayacak koşulların olmaması nedeniyle, bankaların risk yönetiminde zorluklar yaratabilir (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998: 92).

Aşırı kamu müdahalesi ve kredi hacmi üzerindeki denetimin zayıflaması ya da ortadan kalkması, bankaların aşırı risk almasına ve potansiyel olarak krizlere yol açabilir (Kaminsky ve Reinhart, 1999: 479).

Son olarak, finans piyasalarında ödünç verilebilir fon arz ve talep fazlası olan birimler arasında gereksinme duyulan şeffaflık ortamının sağlanamaması ve bu kapsamdaki yasal düzenleme eksiklikleri, bankacılık krizlerini tetikleyebilir (Laeven ve Valencia, 2009).

Sayılan bu nedenlere bağlı olarak oluşacak olan risklerin ve krizlerin önlenmesi adına bankacılık sektörüne ilişkin düzenlemelerde çeşitli önlemler hayata geçirilmiştir. Bu doğrultuda, kredi genişlemesini kontrol altında tutmak amacıyla, genellikle sermaye yeterlilik standartları gibi düzenlemeler getirilerek (Berger vd., 1995: 411) bankaların kredi verdikleri müşterilere karşı maruz kaldıkları riski

sınırlamaya çaba gösterilmekte ve potansiyel bankacılık krizlerinin etkilerinin azaltılması amaçlanmaktadır. Basel III, sermaye yeterlilik standartlarının son örneğidir ve bu standartlar, kriz dönemlerinde bankaların dayanıklılığını artırma amaçlı bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir (BCBS, 2010).

Döviz kuru dalgalanmaları ve sermaye akımlarındaki volatiliteye karşı korunma sağlamak amacıyla, bankaların döviz pozisyonlarına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Bu tür düzenlemeler, bankaların döviz kurlarındaki dalgalanmalara karşı daha dayanıklı olmalarını sağlayabilecektir (Jeanne ve Ranciere, 2011: 911).

Ayrıca, fiyat kabarcıklarının oluşumunu ve varlık fiyatlarının çöküşünü önlemek amacıyla, finansal varlıklara ve özellikle de gayrimenkul sektörüne ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemeler genellikle, yüksek oranlı kredi genişlemesini ve potansiyel kabarcıkların oluşumunu sınırlamayı hedeflemektedir (Crowe vd., 2013: 309).

Makro prudential politikalar ve banka denetimi gibi düzenlemeler de, bankaların risk yönetimini güçlendirerek ve bilgi asimetrisini azaltarak, bankacılık krizlerini önlemeye yardımcı olan düzenlemelerdendir (Borio, 2011: 108). Ayrıca bankaların kurumsal yönetimine ve özellikle de risk yönetimine ilişkin düzenlemeler, bankaların risklerini daha etkili bir şekilde yönetmelerini ve potansiyel krizleri önlemelerini sağlayacak olan önlemle arasında yer almaktadır (Macey ve O'Hara, 2003: 98).

1.2.2.2. Döviz Kuru ve Parasal Tabanlı Krizler

Döviz kuru ve parasal tabanlı finansal krizler, genellikle ekonomilerin dış ekonomik ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkar ve genellikle çeşitli olumsuz makroekonomik sonuçlara yol açar.

Döviz kuru krizlerinin oluşum nedenleri genellikle ülkelerin döviz kuru rejimlerine ve dışsal şoklara karşı savunmasızlıklarına bağlıdır. Örneğin, bir ülke sabit döviz kuru rejimini benimsemişse ve bu rejim sürdürülemez hale gelmişse, bu, döviz kuru krizine yol açabilir (Eichengreen, Rose, ve Wyplosz, 1996). Ayrıca, bir

ülkenin cari açığının finansmanı için aşırı dış borçlanma veya kısa vadeli sıcak para akışlarına güvenmesi de döviz kuru krizlerine yol açabilir (Kaminsky ve Reinhart, 1999).

Döviz kuru krizleri, genellikle ekonomik belirsizliği artırarak tüketim ve yatırımlar üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olur. Yatırımcılar ve tüketiciler genellikle belirsizlik dönemlerinde harcamalarını ve yatırımlarını azaltma eğilimindedirler (Bloom, 2014). Ayrıca, döviz kuru krizleri genellikle döviz kurlarında büyük dalgalanmalara yol açar, bu da ithalat maliyetlerini artırabilir ve böylece enflasyonist baskıları artırabilir (Frankel, 2005). Bu, özellikle döviz kurlarına duyarlı sektörlerde (örneğin, ithal girdi kullanan sanayiler) büyüme ve istihdam üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilir.

Döviz kuru krizleri, genellikle bankacılık sektörü üzerinde doğrudan ve dolaylı yollarla olumsuz etkiler yaratır. Doğrudan etkiler, döviz kuru dalgalanmalarının bankaların döviz cinsinden varlıklarının ve yükümlülüklerinin değerini etkilemesi şeklinde olabilir. Dolaylı etkiler, ekonomik durgunluk ve enflasyonun artmasının yanı sıra müşterilerin ve borç verenlerin mali durumlarının bozulması nedeniyle kredi risklerinin artması şeklinde olabilir (Goldstein ve Turner, 2004). Bu, bankaların bilançolarının bozulmasına ve potansiyel olarak bankacılık krizlerine yol açabilir (Kaminsky ve Reinhart, 1999).

Parasal tabanlı finansal krizler ise genellikle para politikasının yanlış yönetilmesi veya parasal otoritenin güvenilirliğinin azalması sonucunda ortaya çıkar. Örneğin, bir ülkenin merkez bankası para arzını aşırı genişletirse, bu, enflasyonist baskılara ve potansiyel bir parasal krize yol açabilir (Friedman ve Schwartz, 1963). Ayrıca, merkez bankasının bağımsızlığının zayıflaması veya para politikasının öngörülebilirliğinin azalması da parasal tabanlı finansal krizlere yol açabilir (Cukierman, Webb, ve Neyapti, 1992).

Parasal krizler, genellikle enflasyon ve reel gelirlerde düşüşe neden olur. Aşırı para arzı enflasyonu artırır ve satın alma gücünü azaltır, bu da tüketici harcamalarını ve genel ekonomik faaliyetleri düşürebilir (Fischer, Sahay, ve Vegh,

2002). Ayrıca, belirsizlik ve güvensizlik nedeniyle yatırımlar azalabilir, bu da üretimi ve istihdamı daha da zorlaştırabilir (Bordo, Eichengreen, Klingebiel, ve Martinez-Peria, 2001).

Parasal krizler, genellikle bankaların döviz kurları ve faiz oranlarındaki dalgalanmalardan dolayı zarar görmelerine neden olur. Ayrıca, yüksek enflasyon oranları bankaların reel gelirlerini düşürebilir ve kredi riskini artırabilir (Borio, 1995). Bankaların aktiflerinin kalitesi, borçluların ödeme kapasitesinin azalmasına bağlı olarak düşebilir. Bu durumlar bankaların karlılığını azaltabilir ve potansiyel olarak bir banka krizine yol açabilir (Kaminsky ve Reinhart, 1999).

Döviz kuru ve parasal tabanlı finansal krizler genellikle bir dizi olumsuz makroekonomik sonuçla ilişkilidir. Bunlar arasında ekonomik durgunluk veya resesyon, yüksek enflasyon oranları, döviz kurlarında aşırı dalgalanmalar, dış borç ödemelerinde zorluklar ve genel olarak ekonomik belirsizliğin artması sayılabilmektedir (Bordo, Eichengreen, Klingebiel, ve Martinez-Peria, 2001).

1.2.2.3. Sistemik Finansal Krizler

Sistemik finansal krizler, genellikle bir ülkenin finansal sistemini, hatta genellikle küresel finansal sistemleri geniş çapta etkileyen geniş kapsamlı krizlerdir. Sistemik krizlerin nedenleri, etkileri ve sonuçları genellikle çok karmaşık olup çeşitli faktörlere bağlı olarak değerlendirilebilmektedir. Sistemik finansal krizlerin oluşum nedenlerinin başında makroekonomik dengesizlikler finansal yenilikler ve küresel faktörler gibi hususlar yer almaktadır. Makroekonomik dengesizlikler, aşırı borçlanma, hızlı ekonomik büyüme ve enflasyon gibi hususları içermekte ve bu dengesizlikler sistemik krizlere yol açabilmektedir (Kaminsky, Lizondo ve Reinhart, 1998). Finansal yenilikler ve finansal liberalizasyon, riskin doğru bir şekilde değerlendirilmesini zorlaştırabildiği gibi sistemik krizlerin bir nedeni olarak da kabul görmektedir (Brunnermeier, 2009). Bunların yanı sıra Küresel finansal piyasalardaki dalgalanmalar ve dış şoklar da yine sistemik krizlerin oluşum nedenleri arasında yer almaktadır (Claessens ve Kose, 2013).

Sistemik finansal krizlerin piyasalardaki etkileri büyük ekonomik durgunluklar ve finansal istikrarsızlıkla birlikte bankacılık ve diğer finansal kurumların iflasına, kredi sıkıntısına ve sermaye kaçışına neden olabilmektedirler (Allen ve Gale, 2007).

Bu krizlerin sonuçları ise yeni yapısal reformalar ve hükümetlerin kurtarma operasyonlarını da içeren maliyetli müdahaleler şeklinde ortaya çıkmakta ve sonraki ekonomi dönemleri açısından da bir gerileme etkisi şeklinde kendini gösterebilmektedir (Allen ve Gale, 2007: 48)

1.2.2.4. Dış Borç Krizleri

Dış borç krizi, bir ülkenin hükümetinin, özel sektörünün veya her ikisinin birlikte dış borç ödemelerini gerçekleştiremeyecek durumda olduğu bir durumdur. Bu durum genellikle bir ülkenin dış borçlarının GSYİH'ya oranının sürdürülebilir olmaktan çıkması sonucunda meydana gelen krizleri ifade etmektedir (Çalışkan, 2003).

Dış borç krizlerinin temelinde yatan önemli hususlardan birisi olan dış ticaret açığı ithalat-ihracat makasının ithalat lehine açık olduğu ülkelerde daha fazla görülmektedir. Ülkenin sürekli dış ticaret açığı vermesi ve bu açığı dış borç ile finanse etmeye çalışması bir süre sonra borç krizine yol açabilmektedir (Eaton ve Gersovitz, 1981). Bunun yanı sıra hızlı dış borç artışının karşısında ülkedeki ekonomik faaliyetin bu artışı destekleyemeyecek kadar hızlı büyümediği durumlarda dış borç krizi ortaya çıkabilmektedir (Sachs, 1989).

Krizlerin genel nedenlerinden olan dış şoklar da dış borç krizlerinin oluşum nedenlerinden bir diğerini oluşturmaktadırlar. Ülkeler, ihracat gelirlerinin düştüğü veya dış borç maliyetlerinin arttığı dış şoklar karşısında dış borç krizine maruz kalabilmektedirler (Krugman, 1988). Ayrıca içsel bir neden olan uygunsuz ekonomik politikalar, aşırı kamu harcamaları veya düşük vergi toplama gibi faktörler bütçe açıklarını genişletmekte ve bu durum ülkenin dış borçlara bel bağlamasına neden olmaktadır. Bu da dış borç krizinin oluşmasında bir etken olarak kendini göstermektedir (Radelet ve Sachs, 1998: 46).

Ekonomik sistemlerin işleyişini düzenleyen siyasi otoriterler, bu konuda aldıkları sağlıklı kararlarla krizler karşısında bir engel fonksiyonuna da sahiptirler. Ülkelerde yaşanan siyasi belirsizlik veya istikrarsızlık, yatırımcı güvenini zayıflatacağından doğrudan yabancı yatırımlar ve nakit girişini azaltabilmekte ve böylelikle dış borç ödemesinde döviz açığına neden olarak krize zemin oluşturabilmektedirler (Alesina ve Perotti, 1996: 1214).

Ülkelerin düşük tasarruf oranları da dış borç krizi nedenleri arasında yer almaktadır. Düşük tasarruf oranları yüksek harcama oranlarının karşılığı olduğundan tüketim yönündeki harcamalar yatırım harcamaları için gerekli olan kaynakları da etkileyebilmekte ve bu kaynak ihtiyacının sürekli dış borçla karşılanması haline dış borç krizi için gerekli ortam oluşabilmektedir (Modigliani ve Cao, 2004: 151). Öte yandan zayıf ekonomiler güçlü ekonomilerden yüksek vade oranlarıyla kısa vadeli borçlar almak zorunda kalabilmektedirler. Bu durumda zayıf ekonomiler vadesi gelen borçlarını ödemeyediklerinde faiz yükü altına da girmiş olmaktadır. Bu borçlanmanın dış kaynaklardan olması halinde artan faiz yükü ve biriken ödenmemiş borçlar, dış borç krizinin nedenlerinden bir diğerini oluşturmaktadır (Rodrik ve Velasco, 1999: 89-90).

Netice itibariyle dış borç krizleri, yurtdışı kaynaklardan yapılan borçlanmaların vadesinde ödenememesi neticesinde ortaya çıkan kaynak ihtiyacı ve faiz yükünün getirisi olan bir kriz türünü ifade etmektedir.

1.3. Finansal Kriz Yaklaşımları

Finansal krizlerin ortaya çıkışı ve ilerleyişi konusunda literatürde çeşitli yaklaşımlar ve modeller bulunmaktadır. Bu modeller genellikle krizleri tahmin etme, etkilerini analiz etme ve kriz yönetimi stratejilerini belirleme amacıyla geliştirilmiştir. Finansal krizler, genellikle makroekonomik dengesizlikler, bozulan dış ticaret hadleri, aşırı değerli ulusal para ve artan faiz oranları gibi ekonomik koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu faktörler genellikle ekonomik durgunluk veya beklenenden düşük ekonomik büyüme ile birlikte görülür ve çoğu kez spekülasyon saldırılarına maruz kalan para birimlerini ve finansal sistemleri

zayıflatır. Bu tür spekülâtif saldırılar ve krizler genellikle "finansal kriz modelleri" aracılığıyla incelenip ve analiz edilmektedir. Finansal kriz modellerine ilişkin yaklaşımlarda "nesiller" bağlamında bir sınıflandırmanın varlığı göze çarpmaktadır. Her "nesil" krizleri anlama ve açıklama yollarında belirgin ve kendine özgü özellikler sergilemektedir.

1.3.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri

Birinci nesil kriz modelleri, 1973 - 1982 döneminde Meksika ve diğer Latin Amerika ülkelerinde meydana gelen para krizlerini açıklamak için ortaya çıkmıştır. Birinci nesil finansal kriz modelleri, genellikle makroekonomik dengesizlikler ve hükümet politikalarının bir sonucu olarak spekülâtif saldırıların ve para krizlerinin ortaya çıkması üzerine odaklanır. Paul Krugman'ın (1979) bu konuda yapılan çalışmaların öncülerinden birisi olarak birinci nesil krizleri gerekçeleriyle birlikte açıklamaktadır. Birinci nesil kriz modelleri, genellikle sabit döviz kuru rejimlerinde meydana gelen spekülâtif saldırıları ve para krizlerini ele alır. Bu modeller, döviz kurlarının ani ve büyük dalgalanmalara uğraması durumunda, bir ekonomide nasıl bir kriz durumunun ortaya çıktığını açıklamaya odaklanmışlardır (Aydın, 2012).

Birinci nesil modelin temel mantığına göre, hükümetler genellikle iç ve dış dengesizlikler nedeniyle para politikası ve mali politika arasında bir denge kurmak zorunda kalmaktadırlar. Örneğin, bir hükümetin kamu harcamalarını finanse etmek için para basması durumunda, bu genellikle enflasyonist baskılara ve döviz rezervlerinde bir azalmaya yol açabilmektedir. Bu durum, spekülâtörlerin bir döviz krizinin yaklaştığını algılamalarına ve döviz kurunu sabit tutmak için hükümetin elindeki döviz rezervlerine saldırımlarına neden olmaktadır (Özatay, 2015). Yaşanan bu spekülâtif gelişmeler, birinci nesil krizlerin temel dinamiklerinden birisini oluşturmaktadır.

Bu modelde, krizin sonucunda genellikle bir devalüasyon ya da sabit döviz kuru rejiminden vazgeçme (floating) yaklaşımı kendini göstermektedir. Krugman'ın modeli, bir krizin oluşabileceği ve spekülâtif bir saldırının nasıl bir krize yol açabileceği hakkında önemli bir öngörü sunmaktadır. Birinci nesil modeller, krizlerin

genellikle makroekonomik dengesizliklerin ve yanlış politika kararlarının bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte, bu modeller genellikle finansal sektördeki kırılganlıkları ve finansal liberalizasyonun rolünü ihmal etmektedir. Öte yandan bu ihmal edilen faktörler, ikinci ve üçüncü nesil modellerde daha önemli bir yer tutmakta ve birinci nesil krizlerden ayrılan yönlerini oluşturmaktadır (Tunca ve Karabulut, 2001).

1.3.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri

İkinci nesil kriz modelleri, finansal krizlerin nedenleri ve dinamikleri üzerine daha geniş bir bakış açısı sunar. Özellikle, bu modeller genellikle politika belirleyicilerin spekülâtif saldırılara karşı seçimlerini ve bu saldırıların ekonomiye genel etkilerini inceler. İkinci nesil modeller, ilk nesil modellerin genellikle dikkate almadığı finansal sektördeki kırılganlıkları ve finansal liberalizasyonun rolünü vurgular.

İkinci nesil kriz modelleri, genellikle birden fazla dengenin var olduğu durumlarda ekonomik krizleri incelemektedir. Bu modeller, genellikle bir ülkenin makroekonomik politikalarının spekülâtif saldırıları tetikleyebileceğine ve sonuç olarak da finansal krizlere yol açabileceğine odaklanır.

İkinci nesil modellerde, genellikle bir hükümetin döviz kuru rejimini koruma arzusu ile mali istikrara yönelik diğer amaçları arasındaki gerilim üzerinde durulur. Örneğin, bir hükümet, döviz kuru istikrarını koruma arzusuna rağmen, belirli bir noktada, genellikle büyük bir ekonomik veya finansal şokun ortasında, döviz kuru rejimini korumanın maliyeti diğer ekonomik amaçlarına ulaşmanın maliyetinden daha yüksek olabilir.

Bu modellerin çeşitli versiyonları birbirinden farklı özellikler taşıyabilir. Bazıları, hükümet politikalarının ve makroekonomik koşulların spekülâtif saldırıları nasıl tetikleyebileceğine odaklanırken, diğerleri hükümetlerin spekülâtif saldırılara nasıl yanıt verebileceğine odaklanmışlardır. Obstfeld (1994) bu tür modellerin bir örneğini sağlar. Bu modelde, hükümetlerin döviz kuru rejimlerini koruma maliyeti ile ekonomik istikrara yönelik diğer amaçları arasında bir dengenin var olduğunu

ileri sürmekte ve bu dengeye bağılı olarak kriz karşısında bir hükümetin sabit döviz kuru rejimini terk etme kararını zorunlu hale getirebilmektedir.

İkinci nesil kriz modelleri, genellikle 1990'ların ortalarında ve sonrasında ortaya çıkan finansal krizlerin analizinde daha belirgin hale gelmiştir. Bu modeller, genellikle birden fazla dengenin var olduğu ve hükümet politikalarının spekülative saldırıları tetikleyebileceğı durumları analiz etmeye odaklanmıştır. İkinci nesil kriz yaklaşımlarının ortaya çıkışında Meksika krizi (1994-1995), Asya finansal krizi (1997-1998) ve Rusya krizi (1998) öncül gelişmeler olmuşlardır (Whitt, 1996; (Desai, 2000; Radelet and Sachs, 1998).

Meksika krizi, genellikle "Tequila Krizi" olarak da bilinir ve genellikle ikinci nesil kriz modellerinin başlangıcını temsil etmektedir. Bu krizde, Meksika hükümeti sabit döviz kuru rejimini sürdürme çabalarına rağmen, aşırı borçlanma ve genişleyen cari açık nedeniyle spekülative bir saldırıya uğramıştır.

Asya finansal krizi ise bir dizi Asya ülkesinde - özellikle Tayland, Endonezya ve Güney Kore'de - ortaya çıkan ağır finansal krizler serisinin bir parçasıdır. Kriz, bu ülkelerin döviz kuru rejimlerinin sürdürülemez olduğu endişeleriyle tetiklenmiştir. Bu, spekülative saldırılara ve sonuçta da döviz kurlarında dramatik düşüşlere yol açmıştır.

Rusya krizinde ise Rusya, bir dizi ekonomik ve politik zorlukla karşı karşıya olduğu bir dönemde, 1998'de finansal krize girmiş, genişleyen bir cari açık ve yüksek enflasyon oranlarıyla boğuştuğı bu dönemde spekülative saldırılara maruz kalmış ve buna bağılı olarak Rus rublesi'nin değerinde ciddi bir düşüş kaydetmiştir.

Netice itibariyle ikinci nesil krizler, gelişen ve farklılaşan finans piyasalarının küreselleşme etkisinde aldığı pozisyonun birer getirisi olarak ortaya çıkmışlar ve birinci nesil kriz yaklaşımlarının dikkate aldıkları parametreler bu krizleri açıklamada yetersiz kaldığından ikinci nesil kriz yaklaşımları ortaya çıkmıştır.

1.3.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

Üçüncü nesil kriz modelleri, 1990'ların sonundan itibaren, özellikle Asya finansal krizi ve 2001 Arjantin krizi gibi olaylarla birlikte ortaya çıkmıştır. Bu krizler, finansal kurumların ve sermaye akışının rolünün daha karmaşık olduğunu ve önceki iki nesil modelin tam anlamıyla açıklayamadığı birçok sorunu ortaya çıkarmıştır.

Bu üçüncü nesil modeller, genellikle finansal sektördeki kırılganlıkların, özellikle de kısa vadeli yabancı para cinsinden borçlanmanın ve döviz kurlarının üzerindeki baskının bir krize yol açabileceğini vurgulamaktadır (Aghion, Bacchetta, ve Banerjee, 2001).

Asya Finansal Krizi (1997-1998): Bu kriz, birçok Asya ülkesinde bankacılık sektöründeki aşırı kaldıraç ve düzensiz finansal liberalleşmenin rolünü öne çıkardı (Corsetti, Pesenti, ve Roubini, 1999).

Arjantin Krizi (2001): Bu kriz, döviz kuru rejimleri ve finansal sistemler arasındaki karmaşık etkileşimleri ortaya çıkardı. Arjantin'in dolarizasyon politikası ve yüksek kamu borcu, finansal sistemdeki kırılganlıkları artırarak bir krizi tetikledi (Krugman, 2002)

Bu iki kriz, üçüncü nesil kriz modellerinin gelişimini hızlandırdı. Bu modeller, krizlerin genellikle daha geniş bir dizi ekonomik ve finansal faktörlerin sonucu olduğunu ve özellikle finansal piyasaların ve döviz kuru rejimlerinin etkileşimlerinin önemini vurgular.

1.4. Finansal Krizleri Ele Alan Kuramlar

1.4.1. Parasalcı (Monetarist) Yaklaşım

Parasalcı (monetarist) yaklaşım, 20. yüzyılın ortalarında ekonomi bilimine damga vuran bir okul olarak kabul edilir ve parasal politikaların genel ekonomik durum üzerindeki etkisini vurgular. Özellikle Milton Friedman ve Anna Schwartz'ın

1963 tarihli eserleri "A Monetary History of the United States" ve Philip Cagan'ın 1965 tarihli çalışması "The High and the Low: The Theory of the Secular Inflation and the Cyclical Movement", parasalcı teorisinin öncü çalışmaları olarak kabul edilmektedir.

Parasalcı yaklaşıma göre, banka panikleri ve finansal krizler genellikle parasal istikrarsızlık sonucunda ortaya çıkar. Örneğin, bir bankanın kısa vadeli yükümlülüklerinin aktiflerini aşması durumunda, ekonomide parasal içerikli bir likidite darlığı krizi ortaya çıkabilir. Bu krizi önlemek veya hafifletmek için, merkez bankalarının son kredi verme organı olarak rol alması gerektiği öne sürülür (Çeviş, 2005).

Friedman ve Schwartz, Amerikan tarihinin büyük ekonomik krizlerini incelerken, her bir krizin para arzındaki daralmayla ilişkili olduğunu ortaya koyarlar. Örneğin, Büyük Buhran sırasında yaşanan bankacılık krizlerinin, merkez bankası olan Federal Reserve'in para arzını daraltması sonucunda daha da kötüleştiğini savunurlar.

Ayrıca Cagan, dönemsel enflasyon ve siklikel hareketler üzerine odaklanan teorik bir çalışma yapar ve parasal genişlemenin kontrolsüz bir şekilde ilerlemesi durumunda hiperenflasyonun ortaya çıkabileceğini ileri sürer.

Özetle, parasalcı kuram, merkez bankalarının parasal politikalarının ve likidite sağlama yeteneklerinin, finansal istikrarsızlığı önlemede veya hafifletmede kritik bir rol oynadığını vurgular. Ancak bu yaklaşımın eleştirildiği noktalar da vardır. Örneğin, parasalcı yaklaşımın para arzı ve talebinin ekonomi üzerindeki etkilerini aşırı basitleştirdiği ve diğer önemli faktörleri göz ardı ettiği belirtilir (Bordo, 1981; Temin, 1976).

1.4.2. Borçlanma ve Finansal Kırılganlık Vurgusu

Borçlanma ve Finansal Kırılganlık Vurgusu, genellikle Hyman Minsky'nin çalışmalarıyla ilişkilendirilir. Minsky, 1977'de "The Financial Instability Hypothesis: An Interpretation of Keynes and an Alternative to Standard Theory" başlıklı

alışmasında finansal sistemlerin doğası ve krizlere yol açan dinamikler hakkında derinlemesine bir inceleme sunmuştur.

Bu yaklaşıma göre, ekonomik döngülerde borçlanma, kredi verme ve risk algısı değışikliklerle belirlenen bir süreç boyunca artar. Ekonomi durgun olduğunda, borçlanma ve risk algısı genellikle düşer. Ancak ekonomi genişledikçe, borçlanma artar ve daha fazla risk alınır, bu da finansal kırılganlığı artırır. Minsky, bu durumu "finansal döngü" olarak adlandırır ve ekonomik durgunluk ve büyüme dönemleri arasında dalgalanan bir yapı sergilediğini de ifade etmektedir (Minsky, 1977: 22).

Finansal kırılganlık hipotezi, belirli bir dönem boyunca bir ekonominin daha spekülative ve riskli finansal yapıya kayma eğiliminde olduğunu iddia etmektedir. Bu durum, kredilerin vadesi geldiğinde borç ödemelerinin yeni borçlanmayla karşılanması gerektiği bir durumu ifade eder. Minsky, bu sürecin sonunda borçların ödenemeyeceği ve finansal bir krizin tetikleneceği bir aşamaya ulaşılacağını belirtmiştir (Minsky, 1977: 23).

Borçlanma ve Finansal Kırılganlık Vurgusu yaklaşımı, ekonomik çevrimlerin ve finansal sistemlerin anlaşılmasında önemli bir çerçeve sunar. Ancak bu yaklaşımın birkaç eleştirmeni de vardır. Örneğin, bazıları bu yaklaşımın ekonomik çevrimleri ve finansal krizleri açıklamada yeterli olmadığını iddia etmiştir. Minsky'nin yanı sıra Fisher (1932) ve Kindleberger (1978)'in bu yöndeki kuramsal yaklaşımları da yine finansal kırılganlığa bağlı olarak krizlerin anlaşılması noktasında önemli kaynak niteliğindedirler (akt.Brunnermeier ve Sannikov, 2014).

Irving Fisher (1932), "The Debt-Deflation Theory of Great Depressions" adlı çalışmasında konjonktürel dalgalanmaların daralma aşamasını, ekonomide özel sektörün aşırı borçlu yapısına bağlar. Bu teoriye göre, ekonomik döngülerin genişleme aşamasında, karlı yatırım fırsatlarının var oluşuyla birlikte aşırı borçlanma eğilimi ortaya çıkar. Ancak, bir sonraki daralma aşamasında, borç yükü artar ve borçların ödenemez hale gelmesi, deflasyon ve ekonomik durgunluğa neden olur. Bu deflasyonist spiralın bir sonucu olarak, ekonomi daha geniş bir ekonomik kriz veya depresyonla karşı karşıya kalabilmektedir. Charles Kindleberger (1978), "Manias,

Panics, and Crashes: A History of Financial Crises" adlı çalışmasında, finansal krizlerin genellikle yeni bir yatırım fırsatının (veya 'yeniden ortaya çıkma'nın) ekonomide aşırı bir spekülasyon balon oluşturduğu durumlar sonucu oluştuğunu iddia etmiştir. Bu balon, başlangıçta ekonomiyi genişletir, ancak sonunda patlar ve ekonomiyi bir krize sürükler. Kindleberger'in teorisi, ekonomik çevrimlerin ve finansal krizlerin anlaşılmasında önemli bir çerçeve sunmaktadır (akt. Brunnermeier ve Sannikov, 2014).

1.4.3. Rasyonel Beklentiler Modeli

Rasyonel beklentiler teorisi, finansal krizlerin anlaşılmasında önemli bir çerçeve sağlamaktadır. Bu teoriye göre, ekonomik karar vericiler gelecekte oluşabilecek olayları öngörme yeteneğine sahip olup, bu beklentilerini mevcut kararlarına dahil ederler. Rasyonel beklentiler yaklaşımı, genellikle ekonomik modellerde bireylerin davranışlarını ve piyasa dinamiklerini anlamak için kullanılmaktadır.

Rasyonel beklentiler teorisi, finansal krizlere ilişkin ikinci nesil modellerin temelini oluşturur. Bu model tipinde, krizin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belirsizdir ve genellikle ekonomik aktörlerin (örneğin, yatırımcıların) beklentilerine bağlıdır. Bu modelde, finansal kriz genellikle kendini gerçekleştiren bir kehanet (self-fulfilling prophecy) olarak görülür. Buna göre de eğer yatırımcılar bir krizin gerçekleşeceğini beklerlerse, bu beklentileri krizin gerçekleşmesine yol açabilir (Krugman, 1979: 317).

Bu yaklaşımın en bilinen örneği, Maurice Obstfeld'in (1986, 1996) çalışmalarıdır. Obstfeld, yatırımcıların beklentilerinin ekonomik çıktı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ve bu etkinin genellikle bir kriz durumunda daha belirgin olduğunu savunmaktadır.

Bu modelin bir başka örneği ise Paul Krugman'ın (1979) çalışmalarıdır. Krugman, rasyonel beklentiler ve kriz beklentilerinin, döviz kuru ve bütçe politikalarını etkileyebileceğini belirtmiştir.

Bu rasyonel beklentiler modeli, finansal krizlerin anlaşılmasında ve öngörülmesinde önemli bir araçtır ve genellikle ekonomik politikaların belirlenmesinde etkili olmuştur.

1.4.4. Bakışsız (Asimetrik) Bilgilenme Modeli

Daha çok Yeni Keynesyenci iktisatçılar tarafından vurgulanan bu yaklaşım, kriz koşullarının piyasalardaki bilgi alış verişinin kesintiye uğradığı durumlarda ortaya çıktığını savunmaktadır. Bakışsız bilgi ya da asimetrik bilgi modeli, finansal krizlerin anlaşılmasında ve öngörülmesinde önemli bir rol oynar. Bu model, ekonomik aktörler arasında bilgi dağılımının eşit olmadığı durumları tanımlar. Yani, bazı aktörler diğerlerinden daha fazla bilgiye sahiptir ve bu durum işlemlerin sonuçlarını etkileyebilmektedir.

Asimetrik bilgi, genellikle bilgiye erişimdeki farklılıklar, bilgiyi işleme ve anlama yeteneklerindeki farklılıklar ve bilginin maliyetli olması nedeniyle oluşur. İki temel türü vardır ve bunlar gizli eylem (moral hazard) ve gizli bilgi (adverse selection) olarak ifade edilmektedir.

Gizli bilgi genellikle bir işlem öncesinde meydana gelmektedir. İşlemler öncesi asimetrik bilgi, bir tarafın diğer tarafa göre daha fazla bilgiye sahip olduğu durumu ifade etmektedir. Örneğin, bir sigorta şirketi ve potansiyel bir müşteri arasındaki ilişkide müşteri, sağlık durumu hakkında sigorta şirketinin sahip olmadığı bilgilere sahip olup bunu sigorta şirketine aktarmaması halinde sigorta şirketinin riski yanlış değerlendirmesine ve yanlış bir prim belirlemesine neden olacaktır (Stiglitz ve Weiss, 1981: 398).

Finansal krizleri ele alan bir diğer kuramsal yaklaşım da ahlaki tehliktir. Ahlaki tehlike gizli bilgi ile ilişkili olarak gizli eylemlere işaret etmektedir. Bu durum genellikle bir işlem sonrasında meydana gelir. İşlemler sonrası asimetrik bilgi, bir tarafın işlem gerçekleştikten sonra diğer tarafın gözlemleyemediği veya doğrulayamadığı bir eylemde bulunduğu durumu ifade eder. Örneğin, bir banka bir işletmeye kredi verir. Ancak işletme, krediyi belirlenen amaç dışında bir amaç için kullanabilir ve bankanın bunu öğrenme şansı olmayabilir. Bu örnekte işaret edilen

gizli eylem ahlaki tehlike kuramının içeriğini oluşturmaktadır (Stiglitz ve Weiss, 1981: 398) .

Asimetrik bilgi sorunu, finansal piyasalar ve özellikle bankacılık sektöründe önemlidir. Örneğin, bankalar genellikle borç verme sürecinde asimetrik bilgi sorunlarıyla karşılaşır. Kredi veren (banka) genellikle kredi alanın (borçlu) mali durumu ve geri ödeme yeteneği hakkında tam bilgiye sahip değildir. Bu durum, kredinin geri ödeme riskini artırabilir ve sonuçta bankacılık krizlerine yol açabilir.

Asimetrik bilgi teorisinin öncüleri Nobel ödüllü ekonomistler George Akerlof, Michael Spence ve Joseph Stiglitz'dir. Akerlof'un "The Market for 'Lemons': Quality Uncertainty and the Market Mechanism" (1970) adlı çalışması, asimetrik bilginin piyasaları nasıl etkileyebileceğini göstermektedir. Öte yandan, Stiglitz ve Weiss (1981) asimetrik bilgi problemlerinin kredi piyasalarında faiz oranlarının yükselmesine ve kredi kıtlığına neden olabileceğini göstermiştir (Yıldırım vd., 2013).

1.4.5. Belirsizlik Modeli

Krizlerin temelinde riskin değil belirsizlik faktörünün yattığını ve belirsizlik ile risk arasında farklılık olduğunu ortaya koyan bir yaklaşımdır. Karar birimleri kendilerini belirsizliklere göre değil riskli olaylara göre hazırlamaktadır. Makro ve mikro temelli ekonomik politikalardaki istikrarsızlıklar piyasalarda belirsizliğe ve güven sorununa neden olmaktadır. Bu durum da finansal krizlerin oluşumuna yol açmaktadır (Çeviş, 2005).

Finansal piyasalarda likidite çöküşünün meydana gelme sebebi belirsizlik düzeyinin artması sonucu finansal kurumlara güvenin azalması ile yaşanan panikler sonucu bu kurumlara yapılan hücumlardır. Ayrıca eksik bilgi ve veri belirsizliğinden kaynaklı güven kaybı ile birlikte oluşan krizlerin etkisi daha yıkıcı olabilmektedir

1.5. Bankacılık Krizlerini Oluşturan Risk Unsurları

Kriz kavramı temel itibariyle Latince ve Yunanca kökene sahip olmakla birlikte özünde “karar verme” eylemine işaret etmekte olup zamanla kullanımdan ötürü istikrarsız ve tehlikeli durumlara yönelik durumsal bir tanımlamaya dönüşmüştür (Collins, 1986: 369). Günümüz dünyasında ise toplumsal, ekonomik, siyasal alanlarda normalin dışına çıkan durumlara işaret eden kriz olgusunun en etkin olduğu alan ekonomik ve finansal çerçeve olup bu çerçevede ortaya çıkan krizlerin yansımaları toplumsal ve siyasal görünümde de sergilenmektedirler.

Krizler “normal” olarak nitelenebilen durumlardan farklı olarak oluşumları halinde hızlı bir karar verme ihtiyacının oluşması hususunun varlığı ile kendilerini göstermektedirler. Bu bağlamda, krizin oluşması halinde normale dönüş için krizin sonuçlarının zararsız veya en az zararla oluşması için alınan önlemler, yürütülen faaliyetler bu kararlar neticesinde ortaya çıkmaktadırlar. Dolayısıyla oluşan krizin ortadan kaldırılmasında hızlı karar alma ve hemen eyleme geçme hususları büyük önem taşımaktadır (Kupperman vd., 1975). Bu izahlara bağlı olarak geniş bir çerçevede ele alınabilecek olan kriz konusu bu araştırmanın odağı gereği ekonomik alanda ortaya çıkan krizlere daraltıldığı gibi genel perspektif ise bankacılık ve yönetim krizleri dairesinde şekillendirilmiştir.

Finansal kriz, finansal piyasalarda ve kurumlarda ortaya çıkan ciddi bir bozulma veya çöküş durumunu ifade eder (Allen ve Gale, 2007: 163). Bu tür krizler genellikle bankacılık sektöründe başlar ve daha sonra diğer sektörlere yayılabilir (Kaminsky ve Reinhart, 1999: 474). Finansal krizlerin oluşumunda birçok faktör etkili olabilir. Ekonomik dalgalanmalar, finansal kurumların yanlış yönetimi, finansal düzenlemelerin zayıflığı, spekülasyon, piyasa manipülasyonu ve siyasi çalkantılar gibi nedenler finansal krizleri tetikleyebilir (Pompe ve Schmitz, 2013).

Finansal krizler, genellikle bireysel, kurumsal ve hükümet düzeyinde birçok olumsuz etkiye neden olur (Allen ve Gale, 2007: 164). Bankalar ve finansal kurumlar batma riskiyle karşı karşıya kalabilir ve bu durum, müşterilerin mevduatlarına erişememesi, borçların geri ödenememesi ve finansal piyasalarda belirsizlik

yaratması gibi sorunlara neden olabilir (Kaminsky ve Reinhart, 1999: 476). Aynı zamanda, finansal krizler geniş ölçekte ekonomik durgunluklara yol açabilir, işsizlik oranlarını artırabilir, varlık fiyatlarında düşüşe neden olabilir ve borçların geri ödenememesi gibi sorunlara neden olabilir (Allen ve Gale, 2007).

Finansal krizlerin oluşumunu engellemek veya etkilerini azaltmak için, finansal düzenleme ve denetimlerin güçlendirilmesi, risk yönetimi stratejilerinin geliştirilmesi ve ekonomik istikrarın sağlanması gibi önlemler alınabilir (Pompe ve Schmitz, 2013). Bununla birlikte, finansal krizlerin tamamen önlenmesi mümkün olmayabilir. Bu nedenle, finansal kurumların kriz yönetimi stratejilerinin güçlendirilmesi ve risk yönetiminin daha etkili bir şekilde yapılması önemlidir (Allen ve Gale, 2007).

1.5.1. Piyasa Riski

Piyasa riski, finansal piyasalardaki belirsizlik nedeniyle finansal kurumların maruz kaldığı risk olarak ifade edilmektedir (Hull, 2015: 166). Bankacılık sektörü, müşterilerin fonlarını yönetirken piyasa riskine maruz kalabilmektedirler. Piyasa riskini, faiz oranları, para birimleri, hisse senetleri, emtia fiyatları ve diğer finansal varlıkların dalgalanmalarından kaynaklanan risklerin en genel tanımı olarak ifade etmek mümkün olmaktadır (Jorion, 2007: 103).

Piyasa riski, finansal krizlerin en önemli nedenlerinden birisi olup 2008 küresel finansal krizi, piyasa riskinin bankacılık sektörüne olan etkileri açısından açık bir örnek teşkil etmektedir (Nawrocki, 2011: 46). Bu kriz, ABD'de emlak piyasasındaki balonun patlaması ve mortgage kredilerinin geri ödenememesi nedeniyle başlamıştır. Bu durum, finansal kurumların zayıf kredi kalitesi nedeniyle ciddi zararlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Vardhan ve Sinha, 2017).

Piyasa riskinin etkisini azaltmak için finansal kurumlar, risk yönetimi stratejileri geliştirirler. Risk yönetimi, finansal kurumların piyasa riskini belirlemeleri, ölçmeleri, izlemeleri ve yönetmeleri için kullanılan bir dizi teknik ve prosedürdür (Bessis, 2010). Finansal kurumlar, piyasa riskinin doğasını anlamak için risk ölçüm tekniklerini kullanırlar (Jorion, 2007:103). Bu testler, bir finansal kurumun

belirli bir dönem içinde maruz kaldığı maksimum kaybın olasılığını belirlemek için kullanılan bir araç olmalarının yanı sıra (Bessis, 2010) stres testleri ile de finansal kurumların piyasa şoklarına ve belirsizliklere karşı dayanıklılığını test etmek için kullanılarak risk yönetimi planlaması gerçekleştirilir ve piyasa risklerinin etkilerinin finans sektöründe minimuma indirilmesi bu planlama ile gerçekleştirilir (Hull, 2015).

Piyasa riski, finansal kurumların karlılığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Finansal kurumlar, piyasa riskine maruz kalmadan kar elde etmek için finansal türevleri kullanırlar (Jorion, 2007). Ancak, türev ürünlerinin karmaşıklığı ve piyasa riski yönetimindeki hatalar, finansal krizlerin ortaya çıkmasına neden olabilir (Hull, 2015).

Piyasa riski yönetimi, finansal kurumların karar verme sürecine de etki eder. Finansal kurumlar, piyasa riskini yönetmek için alacakları önlemleri belirlerken, risk-getiri ilişkisini göz önünde bulundururlar (Vardhan ve Sinha, 2017). Yüksek riskli varlıkların getirisi yüksek olabilirken, aynı zamanda yüksek piyasa riski de taşıyabilirler. Bu nedenle, finansal kurumlar, piyasa riskiyle başa çıkmak için uygun bir dengeleme yapmalıdırlar. Bu genel yaklaşımla birlikte özelde piyasa riskini oluşturan bileşenler yukarıda da ifade edildiği üzere faiz oranı riski ve kur riski gibi iki temel başlık altında ele alınabilmektedir.

- Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski, finansal kurumlar ve yatırımcılar için önemli bir risk unsuru olarak karşımıza çıkar. Faiz oranlarındaki değişiklikler, finansal kurumların ve yatırımcıların maruz kaldığı riski artırabilir ve finansal piyasalarda istikrarsızlığa neden olabilir (Kocagül ve Güneş, 2015).

Faiz oranı riski, faiz oranlarının beklenmeyen bir şekilde yükselmesi veya düşmesi sonucunda oluşur. Bu durum, finansal kurumlar ve yatırımcılar açısından önemlidir çünkü faiz oranları, borçlanma maliyetlerini ve yatırım getirilerini etkiler (Kotabe ve Helsen, 2014). Faiz oranlarındaki ani değişiklikler, finansal kurumların nakit akışlarını da etkileyebilir ve likidite riski oluşturabilir (Adrian ve Shin, 2010).

Faiz oranı riski yönetimi, finansal kurumlar ve yatırımcılar için önemlidir. Bu riskten korunmak için birçok farklı strateji kullanılabilir. Örneğin, faiz oranı swapları, vadeli işlem sözleşmeleri ve opsiyon sözleşmeleri gibi finansal türevler kullanılabilir (Kotabe ve Helsen, 2014). Ayrıca, faiz oranı riski yönetimi, finansal kurumların sermaye yapısı, likidite yönetimi ve varlık yönetimi gibi alanları da etkiler (Sarioğlu ve Işık, 2011).

Yalas'a (2010) göre faiz oranı riski 5 grupta incelenmektedir:

1. **Temel Risk:** Temel risk, faiz oranlarının genel seviyesindeki değişikliklerden kaynaklanır. Bir bankanın aktiflerinin ve pasiflerinin faiz oranları aynı anda değişmezse, faiz oranlarındaki bir değişiklik bankanın net faiz gelirini etkileyebilir.
2. **Fiyat Riski:** Fiyat riski, bir yatırımın değerindeki değişikliklere neden olan faiz oranlarındaki değişikliklerle ilgilidir. Bir yatırımın değeri, faiz oranlarının tersine orantılıdır; yani, faiz oranları arttığında bir yatırımın değeri düşer ve faiz oranları düştüğünde bir yatırımın değeri artar.
3. **Gelir Riski:** Gelir riski, bir finansal kuruluşun net faiz gelirindeki değişikliklerle ilgilidir. Faiz oranlarındaki bir değişiklik, bir bankanın faiz gelirlerini ve faiz giderlerini farklı şekillerde etkileyebilir.
4. **Yeniden Yatırım Riski:** Yeniden yatırım riski, yatırımların veya kredilerin vadesi geldiğinde, faiz oranlarındaki değişiklikler nedeniyle daha düşük getiri sağlaması riskidir. Bu durum, faiz oranları düştüğünde genellikle bir sorun olarak kendini göstermektedir.
5. **Erken Ödenme Riski:** Erken ödenme riski, bir borçlunun, genellikle faiz oranları düştüğünde, kredi veya ipotegini önceden planlandığından daha erken ödeme olasılığıdır. Bu durum, kredi veren için yeniden yatırım riskini artırabilir ve beklenen faiz gelirini azaltabilir.

- **Kur Riski**

Döviz kuru riski, bir bankanın döviz cinsinden varlık ve yükümlülükleri arasındaki dengesizlikler nedeniyle döviz kurlarındaki dalgalanmalardan zarar

görmesi riskidir (Sercu ve Uppal, 2000:62). 1970'li yıllardan sonra sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçilmesi, bu riskin önemini artırmıştır (Obstfeld ve Rogoff, 1995:81). Ayrıca, küresel finansal piyasalarda daha fazla entegrasyon ve yabancı para işlemlerinin banka bilançolarındaki artan oranı, kur riskini daha da öne çıkarmıştır (Kidvell vd., 2016. 166).

Bir döviz kuru krizi, genellikle, bir ülkenin sabit döviz kuru rejiminden beklenmedik ve genellikle büyük bir devalüasyon ya da değer kaybı yaşaması şeklinde tanımlanır (Krugman, 1979). Özellikle yüksek enflasyonla mücadele eden ülkelerde sabit kur rejimleri, genellikle önemli ekonomik krizlere yol açan devalüasyonlarla son bulmuştur (Flood ve Marion, 1998).

Elde bulunan yabancı para birimlerinden kaynaklanan risklere kur riski adı verilir. Şirketlerin faaliyetleri esnasında yabancı para birimlerine olan ihtiyaçları ya da yabancı para birimi ile yapılan alım-satım işlemleri nedeniyle kur riski ortaya çıkabilir. Kur riski, şirketlerin kârlılıklarını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenle, şirketlerin kur riski yönetim stratejileri belirlemesi gerekmektedir (Güzel, 2019: 58).

Kur riski, birçok faktöre bağlı olarak ortaya çıkabilir. Öncelikle, döviz kuru dalgalanmaları önemli bir etken olabilir. Döviz kuru dalgalanmaları, ülkeler arasındaki ticaret dengelerindeki değişimler, para arzı, faiz oranları, siyasi ve ekonomik istikrarsızlık gibi faktörlerden etkilenebilir. Bu nedenle, kur riski yönetimi yaparken bu faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir (Kendirli ve Gürler, 2017: 75).

Kur riski yönetimi için birçok yöntem bulunmaktadır. Öncelikle, kur riskinin azaltılması için döviz kuru riski sigortası gibi finansal araçlar kullanılabilir. Bu araçlar sayesinde, şirketlerin kur risklerinin etkisi minimize edilebilir. Ayrıca, kur riski yönetimi stratejileri oluşturularak, şirketlerin kur riskine karşı korunmaları sağlanabilir. Bu stratejiler arasında döviz kuru forward işlemleri, para swapları, döviz opsiyonları ve döviz vadeli işlemleri yer almaktadır (Ünal, 2019: 246).

Özellikle 2001 Şubat'ında meydana gelen derin krizde, uygulanan sabit kur rejiminin süreceği beklentisiyle birçok banka döviz pozisyonlarını açmış, ancak

siyasi otoritenin bir gecede devalüasyon yapıp, kur rejimi değişikliğine gitmesiyle birlikte büyük sıkıntı içerisine düşmüşlerdir. Bu durum risk yönetiminin önemini bir kere daha göstermiştir.

Gelişmekte olan ekonomilerde sermaye akışını genel itibariyle kısa vadeli sermaye hareketleriyle meydana gelmekte ve buna bağlı olarak da döviz kuru üzerinde belirgin baskı oluşmaktadır. Kur dalgalanmaları, bir ülkenin dış ticaret dengesini doğrudan etkiler. Bir ülkenin para biriminin değer kaybetmesi, ihracatı daha ucuz ve ithalatı daha pahalı hale getirerek ticaret dengesizliklerine yol açabilir (Krugman, Obstfeld ve Melitz, 2015). Bu durum, ticaret açıklarının genişlemesine ve dolayısıyla ödemeler dengesi üzerinde baskı oluşmasına neden olabilir.

Kur dalgalanmaları ayrıca bir ülkenin genel ekonomik aktivitesini de etkileyebilir. Örneğin, değer kaybeden bir para birimi genellikle ihracatı teşvik ederken, ithalatı zorlaştırabilir. Bu durum, belirli sektörlerde ve genel ekonomide büyüme ve durgunluk döngülerine yol açabildiği gibi (Agénor ve Montiel, 2015), özellikle yüksek döviz borcu olan gelişmekte olan ülkeler için finansal istikrarı tehdit edebilir. Döviz kurlarındaki aşırı oynaklık, borç hizmetinin maliyetini artırabilir ve finansal istikrarı tehdit edebilir (Eichengreen vd., 2016). Bunun yanı sıra döviz kurlarındaki dalgalanmalar enflasyonu tetikleyebilir. Değer kaybeden bir para birimi genellikle ithalat maliyetlerini yükseltir ve bu da fiyatları genel olarak artırabilir (Mishkin, 1986).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizler de bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin, 2001 yılındaki krizde, bankaların aşırı döviz açık pozisyonları, TL'nin hızla değer kaybetmesi sonucunda büyük zararlara neden oldu (Alper ve Öniş, 2004: 39). Bu durum, döviz kuru riskinin yönetilmesinin ve uygun denetim ve düzenlemelerin uygulanmasının önemini göstermektedir (Babuşcu, 2005: 21).

1.5.2. Kredi Riski

Kredi riski, borçlunun borcunu zamanında ve tam olarak ödeyememe riskini ifade eder (Basel Committee on Banking Supervision, 2000). Bankalar, borç verirken

kredi riskini sürekli olarak değerlendirmeli ve yönetmeli, borçlunun kredibilitesini ve borcunu geri ödeme kapasitesini analiz etmelidir (BIS, 2001). Ayrıca, ekonomik döngünün farklı aşamalarında kredi riskinin nasıl değiştiğini anlamak önemlidir. Örneğin, ekonomik büyüme dönemlerinde, kredi riski genellikle daha düşüktür çünkü borçluların gelirleri genellikle artar ve borçlarını geri ödemeleri daha kolaydır. Ancak, ekonomik durgunluk dönemlerinde, işsizlik oranı yükseldiğinde ve gelirler düştüğünde, kredi riski artar (Rajan, 1994).

Türkiye'nin 2001 krizinde, ekonomik durgunluk ve politik belirsizlikler nedeniyle kredi riski artmış ve birçok borçlu kredi ödemelerini yapmakta zorlanmıştır (Alper ve Öniş, 2004: 43). Bu durum, bankacılık sektöründeki kredi portföyünün kalitesinin, ekonomik koşullar ve politik istikrar dahil olmak üzere birçok faktör tarafından etkilenebileceğini göstermektedir (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998).

1.5.3. Operasyonel Risk

Operasyonel risk, bankaların iç süreçlerinde, insan hatalarında, sistem hatalarında veya dış etkenlerden kaynaklanan riskleri ifade eder (Basel Committee on Banking Supervision, 2006). Bu riskler, teknoloji hatalarından, iş süreçlerindeki hatalara, dolandırıcılıktan, yasal risklere kadar geniş bir yelpazede olabilir. Örneğin, bir banka, IT sistemlerindeki bir hatadan dolayı işlemleri işleyemezse, bu durum operasyonel risk olarak kabul edilir. Bu tür bir riskin gerçekleşmesi durumunda bankanın itibarı, mali durumu ve iş operasyonları zarar görebilmektedir (Chernobai vd., 2007:163).

2001 Türkiye ekonomik krizinde de operasyonel riskin varlığından söz etmek mümkün olmaktadır. Kriz sürecinde, birçok banka mali operasyonel risklerle karşı karşıya kalmış, bu bankaların birçoğu, kriz öncesinde yeterli risk yönetimi süreçlerini ve kontrollerini uygulamamış ve böylelikle büyük ölçüde mali kayıplara ve bazı durumlarda bankaların iflasına yol açmıştır (Alper ve Öniş, 2004).

1.5.4. Likidite Riski

Likidite riski, bir bankanın borçlarını karşılayamama veya varlıklarını kaybettiği bir durumu ifade eder. Başka bir deyişle, likidite riski, bankanın aniden likidite ihtiyacı olması ve bu likiditenin sağlanamaması durumunda ortaya çıkmaktadır (Cornett vd., 2011). Bu risk genellikle bankanın yükümlülüklerini karşılamak için yeterli miktarda nakit veya likit varlık bulunmaması sonucunda oluşur. 2008 global finansal krizinde, birçok banka likidite sorunları yaşadı ve sonuçta devlet tarafından kurtarılacak zorunda kalmıştır (Acharya ve Merrouche, 2013)

1.5.5. Yönetim (Banka Yönetimi) Riski

Yönetim riski, bir bankanın yönetim kalitesi ve etkinliğine bağlı olarak oluşan risktir. Yönetim kadrosunun stratejik kararları, bankanın performansını ve risk profili üzerinde büyük bir etkiye sahip olabilir (Berger vd., 1997). Özellikle, yönetim kadrosunun yeteneği, deneyimi ve etik değerleri, bankanın uzun vadeli sağlamlığı ve başarısı için hayati öneme sahiptir.

Banka yönetim riski, zayıf kurumsal yönetim uygulamalarından, etik olmayan veya hileli faaliyetlerden, yanıltıcı muhasebe uygulamalarından ve kötü bir risk yönetim kültüründen kaynaklanabilir. Bu faktörler, bankaların mali durumunu ve itibarını ciddi şekilde etkileyebilir ve sonuçta önemli mali kayıplara veya hatta iflasa neden olabilir (Mishkin, 2006). 2008 mali krizi öncesi, birçok büyük finansal kuruluşun, aşırı risk alma ve kötü karar verme eğilimleri nedeniyle yönetim riski taşıdığı görülmüştür (Mishkin ve Eakins, 2012).

1.5.6. Yasal Sistem Riski

Yasal sistem riski, bankanın yasal ve düzenleyici çevre de dahil olmak üzere dış etmenlere karşı hassasiyetini ifade eder. Bu risk türü, hükümetlerin ve düzenleyici kurumların yasaları ve yönetmelikleri değiştirmesi veya uygulama şekillerini değiştirmesi durumunda ortaya çıkar (Kane, 2000). Bu, bankalar için özellikle önemlidir çünkü bankacılık sektörü, hükümetler ve uluslararası kuruluşlar

tarafından sıkı bir şekilde düzenlenmektedir ve bu düzenlemelerin değişmesi, bankaların iř modellerini ve risk profilini önemli ölçüde etkileyebilir. Örneğin, 2001 Türkiye ekonomik krizinde, hükümetin bankacılık sektöründeki yasal düzenlemeleri değiştirme kararı, birçok bankanın iflasına yol açmıştır (Alper ve Öniş, 2004).

İKİNCİ BÖLÜM

2001 KRİZİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ SONUÇLARI

Türkiye, bağımsızlık tarihi olan 1923'ten 1990'lı yıllara kadar bir dizi ekonomik kriz yaşadı. Bu dönemde yaşanan krizler, genellikle yokluk, kıtlık veya karaborsa krizleri niteliğindeydi (Pamuk, 2008). Özellikle 1950'li yıllardan sonra ortaya çıkan krizler, genellikle döviz rezervlerinin erimesi ve ithalat kısıtlamalarıyla ilişkilendirilmiştir (Kibritçiöğlu, 2003). Bu krizler sonucunda ekonomide daralmalar yaşanmıştır, ancak 1990'lara kadar Türkiye ekonomisi ciddi bir daralmayı tecrübe etmemiştir.

1990'lı yıllardan itibaren yaşanan krizlerin, Türkiye ekonomisine oldukça olumsuz etkileri olmuştur. Bu dönemde yaşanan krizler genellikle finansal nitelikli olmuş ve hem bankacılık sektörünü hem de genel ekonomiyi derinden etkilemiştir (Cizre ve Yeldan, 2000). 2001 ve 2008 krizleri özellikle etkili olmuştur, çünkü bu krizler hem finansal piyasaları hem de genel ekonomiyi sarsmıştır. Türkiye'nin ekonomik kriz geçmişi, değişen global ekonomik koşullara ve iç politikalara bağlı olarak çeşitli kriz türlerini içermektedir (Karabulut, 2002)

1923-1980 yılları arasında Türkiye ekonomisi, genellikle dış ticaret ve döviz rezervleri kaynaklı krizler yaşamıştır. Bu dönemdeki krizlerin temel özelliği, ekonomik darboğazların ve döviz rezervlerindeki sıkıntıların ithalat kısıtlamaları ve yokluklarla sonuçlanmasıdır (Öniş ve Riedel, 1993).

Bunun yanında, bu dönemde yaşanan krizlerin bir diğer özelliği de genellikle doğal afetler veya savaşlar gibi dışsal etkenlerden kaynaklanmalarıdır. Örneğin, II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Türkiye, ithalat kısıtlamaları ve döviz sıkıntısı nedeniyle bir dizi ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır (Keyder, 1987).

1980 öncesi dönemde yaşanan ekonomik krizler, Türkiye ekonomisinin dış ticarete olan bağımlılığının ve döviz kıtlığının bir sonucu olarak görülmektedir. Bu

dönemde uygulanan ithal ikameci politikaların, döviz rezervlerinin hızla tükenmesine ve ekonomide daralmalara neden olduğu belirtilmiştir (Celasun, 1986).

Bu krizlerin sonucunda, Türkiye ekonomisi ciddi bir daralmayı tecrübe etmemiştir, ancak ekonomik büyüme ve gelişme üzerinde belirli bir baskı oluşturmuştur. Bu durum, 1980 sonrasında ekonomik politikaların liberalleşmesi ve dışa açık bir ekonomiye geçiş yapılmasının zeminini oluşturmuştur.

1950-1957 yılları arasında Türkiye'nin ödemeler dengesi, dış ticaretteki açıkların büyümesi sonucu ciddi bir bozulma göstermiştir (Pamuk, 2005). Bu dönemde ithalatın hızla artması, döviz rezervlerinde ciddi azalmalar yaratmış ve ekonomiyi zora sokmuştur. Ödemeler dengesindeki bu bozulma, 1958'de ekonomik istikrar tedbirlerinin alınmasını zorunlu hale getirmiştir.

1960 sonrasında ise, Türkiye ekonomisi, kalkınma planları çerçevesinde planlı bir döneme geçmiştir. Bu dönemde ekonomik politikalar, dış açıkların kapatılması ve döviz rezervlerinin artırılması üzerine odaklanmıştır. Bununla birlikte, bu politikaların yetersiz kaldığı durumlarda, devalüasyon gibi radikal önlemler alınmıştır. Örneğin, 1970 yılında döviz kıtlığına bir çözüm olarak yüksek oranlı bir devalüasyon gerçekleştirilmiştir (Türkmen, 2009).

1973 ve 1974 yıllarında, küresel petrol fiyatlarındaki yükselme, Türkiye ekonomisi üzerinde de olumsuz etkiler yaratmıştır. Petrol fiyatlarının kısa sürede neredeyse beş katına çıkması (Rogoff, 2006), petrol ithal eden ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkilemiş, enerji maliyetlerindeki bu artış Türkiye ekonomisine de doğrudan yansımıştır (Uygur, 2001).

Netice itibarıyla 1950-1980 dönemi, Türkiye'nin ekonomik krizlerle boğuştuğu bir dönem olmuştur. Bu dönemdeki ekonomik politikalar ve alınan tedbirler, 1980 sonrasında ekonomik politikaların liberalleşmesi ve dışa açık bir ekonomiye geçiş yapılmasının zeminini oluşturmuştur.

Türkiye'nin 1977 yılında karşılaştığı ekonomik zorluklar, petrol krizinin yansımaları ve içsel faktörlerin bir araya gelmesiyle olmuştur. Global petrol krizi,

enflasyon oranlarında yükselme, ödemeler dengesinin bozulması ve döviz rezervlerinin erimesi gibi sorunlara yol açmıştır (Onaran, 2002).

Türkiye, bu ekonomik zorluklarla başa çıkmak için 1978 ve 1979 yıllarında iki ekonomik istikrar tedbir paketi açıklamıştır. Ancak, bu dönemde ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlık, bu programların tam anlamıyla uygulanamamasına neden olmuştur (Celasun, 2007). Sonuç olarak, bu istikrar tedbir paketleri, ekonomik zorlukları tam anlamıyla çözemezken, ekonomide belirsizlik ortamının oluşmasına da neden olmuştur.

1980'deki ekonomik kararlarla birlikte Türkiye ekonomisi, ithal ikameci politikalardan dışa dönük sanayileşme modeline geçiş yapmıştır (Boratav, 2003). Bu, Türkiye ekonomisinin gelecekteki yapısının belirlenmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönüşüm, Türkiye'nin ekonomik yapısını ve gelişimini derinden etkilemiştir ve 1980 sonrasında Türkiye ekonomisinde belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

1980'lerden itibaren Türkiye ekonomisindeki yapısal değişimler, finansal krizlerin yolu üzerinde belirgin düzenlemeler getirmiştir. İlk olarak, 1984'te döviz mevduatına getirilen yasal sınırlamaların kaldırılması, ekonomide daha fazla sermaye hareketliliği sağlamıştır (Damar, 1993). Bu durum, bir yandan ekonomiye döviz girişini hızlandırırken, diğer yandan döviz kurlarının aşırı dalgalanmasına ve döviz kuru riskinin artmasına yol açmıştır (Akçay ve Alper, 1998).

1987 yılında açık piyasa işlemlerinin uygulanmaya başlanması ve 1988'de İnterbank'ın kurulması, Türkiye'nin finansal piyasalarının daha etkin ve hızlı bir şekilde çalışmasını sağlamıştır. Ancak, bu durum, finansal sistemin dış şoklara karşı daha duyarlı hale gelmesine ve finansal istikrarsızlık riskinin artmasına neden olmuştur (Yeldan, 2000).

1989'da gerçekleştirilen sermaye hesapları liberalizasyonu, ekonomiye yabancı sermaye girişini hızlandırmış, ancak ekonomiyi dış şoklara karşı daha savunmasız hale getirmiştir (Dinçer ve Özer, 2001). 1990 yılına gelindiğinde, Türkiye ekonomisi tamamen dışa açık bir ekonomi haline gelmiştir.

1994 krizi sonrasında uygulanmaya başlanan istikrar programı, bütçe açıklarını kapatmayı hedeflemiştir. Ancak, bu programın hedeflerine ulaşabilmesi için IMF'den finansal destek alınmış ve 800 milyon dolarlık bir Stand-by anlaşması imzalanmıştır (Eichengreen ve Fishlow, 1998).

2.1. 2001 Krizi Öncesinde Ekonomik Yapı ve Krizin Hazırlayıcıları

2000'li yılların sonlarına kadar Türkiye ekonomisi, kronik enflasyon sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Ancak, 2000 ve 2001 krizlerine kadar yaşanan ekonomik durgunluklar, genellikle uzun süreli ve derin olmamıştır. Türkiye ekonomisinin karşılaştığı en önemli sorunlar genellikle ekonomik yapının kendisinden kaynaklanmıştır (Ertuğrul ve Selçuk, 2001).

Türkiye'deki finansal serbestleşmenin başlangıcı genellikle 1990 yılında Türk Lirası'nın konvertibl para olarak kabul edilmesi ve sermaye hareketlerinin serbest bırakılması olarak kabul edilir. Ancak, 1984'te getirilen döviz tevdiat hesabı açma izni ve daha önce serbest bırakılan faiz oranları, finansal serbestleşme sürecinin önemli bir altyapısını oluşturmuştur (Onaran, 2002).

Bununla birlikte, bütçe açıklarının sürekli hale gelmesi, siyasi istikrarsızlık ve popülizm, ve bunları önleyecek yapısal reformların gerçekleştirilememesi, enflasyonun sürekli yükselmesine yol açmıştır (Dinçer ve Özer, 2001). Aynı zamanda, enflasyonun yükselişi, döviz ve faiz makasının açılmasına, dış açığın büyümesine, ve iç ve dış borç servisi yükünün artmasına neden olmuştur (Uygur, 2001).

Türkiye, zaman içerisinde çeşitli istikrar programlarını uygulamak üzere IMF'den birçok kez borç almıştır. Ancak bütçe açıklarının sürekli hale gelmesi, siyasi istikrarsızlık, popülizm ve yapısal reformların gerçekleştirilememesi, denetim mekanizmalarının yetersiz uygulanması gibi faktörler, enflasyonun sürekli yükselmesine, döviz ve faiz makasının açılmasına, dış açığın genişlemesine ve iç-dış borç servisi yükünün artmasına yol açmıştır (Akçay ve Zenginobuz, 2001).

1990-1999 yılları arasında, özellikle faiz ödemeleri ve sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan transferlerdeki yükselme, kamu açıklarının önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Bu durum, kronik yüksek enflasyonun temel belirleyicisi olmuştur (Aydın, 2006). IMF ile yapılan anlaşmalar ve uygulanan istikrar programlarına rağmen, bu sorunlar çözülememiş ve ekonomik dengesizlikler sürmüştür (Arıkboğa, 2003).

IMF'nin sunduğu programlar ve borçlar, ekonomik dengesizliklerin düzeltilmesi amacıyla kullanılmasına rağmen, yapısal sorunların kalıcı çözümler bulunmaması ve politik istikrarsızlık, bu programların etkinliğini sınırlamıştır (Uygur, 2001).

Kamu bankalarının görev zararları nedeniyle bozulan mali yapıları ve artan finansman ihtiyaçları, Türkiye'deki ekonomik dengeyi daha da sarsmıştır. Bu durum, faiz oranlarını yükselterek hem faiz hem de kur riski oluşturmuş ve bankacılık sektörü üzerinde ciddi baskılar oluşturmuştur..

Türkiye'nin ekonomik tarihine bakıldığında istikrar programlarının genellikle kriz sonrasında uygulandığı görülür. 1994 yılında yaşanan finansal kriz sonrası 5 Nisan İstikrar Kararları, 1980'deki ödemeler dengesi krizi sonrası da 1980 İstikrar Programı bu örneklerden sadece birkaçıdır.

Bu tür bir istikrar programının uygulanma ihtiyacı genellikle reel faizlerin aşırı yükselmesi, bu yükselişin özellikle kamu dengesi üzerinde büyük baskılar yaratması ve ekonomik büyüme performansını yavaşlatmasından kaynaklanır. Ek olarak, 1994 yılından bu yana kamu sektörünün net dış borç ödeyicisi durumunda olması da önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu, kamu sektörünün mevcut açığını iç piyasalardan finanse etmek zorunda kalmasına ve net dış borç ödemeleri için ekstra iç borç bulmak zorunda kalmasına sebep olmuştur (Akhan, 2000).

Ardıç'a (2004) göre; ekonomik istikrar programlarının uygulanması genellikle reel faizlerin aşırı yükselmesi sonucu doğacaktır. Bu durum, özellikle kamu dengesi üzerinde büyük baskılar oluşturur ve ekonomik büyüme performansını olumsuz etkileyecektir. Türkiye ekonomisindeki bir diğer sorun ise, 1994 yılından bu yana

kamu sektörünün net dış borç ödeyicisi durumunda olmasıdır. Kamu sektörü, mevcut açığını iç piyasalardan finanse etmek zorunda kaldığından ve net dış borç ödemeleri için ekstra iç borç bulmak zorunda olduğundan, bu durum kamu borçlarını artıracaktır. Bu yüksek borç seviyesi, reel faizlerin ve dolayısıyla enflasyonun aşağı çekilmesini engellemiş, faizler ve enflasyonun yüksek olması, tüketicilerin ve yatırımcıların alım gücünü azaltmış, işletmelerin maliyetlerini yükseltmiş ve genel olarak ekonomik aktiviteleri olumsuz etkilemiştir. Bu tür ekonomik zorluklarla mücadele etmek için, genellikle yapısal reformlar ve mali disiplin gereklidir. Bu da kamu harcamalarının kontrol altına alınması, vergi tabanının genişletilmesi ve yolsuzluğun önlenmesi gibi adımları içerir. Ayrıca, ekonomi daha rekabetçi hale getirilmeli ve özel sektör teşvik edilmeli, böylece ekonomik büyüme hızlandırılabilir ve işsizlik oranı düşürülebilir. Bununla birlikte, bu tür önlemler genellikle politik zorlukları da beraberinde getirir ve genellikle politik irade ve kararlılık gerektirir.

2000 yılında Türkiye, yüksek enflasyon sorununu çözmek için yeni bir ekonomi programı uygulamaya koymuştur. Bu program, bir döviz kuru çapası sistemini içermekle birlikte bu sistemde Türkiye Merkez Bankası, döviz kurlarını önceden belirleme ve açıklama fonksiyonunu da üstlenerek çeşitli amaçlara yönelmiştir. Bu amaçların ana başlıklar halinde aşağıdaki şekliyle vermek mümkündür (Erçel, 2000:146-149):

Enflasyonist Beklentilerin Azaltılması: Döviz kuru belirsizliği genellikle ekonomide enflasyonist beklentilere yol açmaktadır. Merkez Bankası tarafından önceden belirlenen ve duyurulan döviz kurları, piyasa katılımcılarının gelecek döviz kurlarını daha doğru bir şekilde tahmin etmelerine yardımcı olması amaçlanmış ve buna bağlı olarak, enflasyonist beklentileri azaltmak suretiyle genel enflasyon seviyesini düşürmek hedeflenmiştir.

Enflasyon Etkisini Azaltma: Programın güvenilirliği ve sürekliliği, geçmiş enflasyonun gelecekteki enflasyonu belirlemesini önleyebileceği amaçlanmış ve bu da piyasa katılımcılarının gelecek enflasyon hakkındaki beklentilerini düşürmeye yardımcı olabileceği düşüncesiyle hareket edilmiştir.

Risk Primi ve Sermaye Akışlarını İyileştirme: Döviz kuru belirsizliği genellikle yatırımcılar için risk primini yükseltici bir etkiye sahiptir. Risk primi, yatırımcıların belirsizlik nedeniyle talep ettikleri ek getiri olup belirli bir döviz kuru ilanı kuru riskini azaltarak risk primini düşürebilme yeteneğine sahiptir. Böylelikle yabancı yatırımcıların ülkeye nakit girdisi sağlamaları amacı ile bu yönde önlemler alınmış, uygulamalar hayata geçirilmiştir.

2000 Enflasyonu Düşürme Programı, Türkiye'nin yüksek enflasyon oranını düşürmek ve ekonomiyi istikrara kavuşturmak için benimsediği geniş kapsamlı bir stratejiydi. Programın amacı sadece enflasyonu kontrol altına almak değil, aynı zamanda ekonomik büyüme, reel faiz oranlarını düşürme, kaynak dağılımını iyileştirme, kamu açıklarını azaltma, özelleştirmeyi hızlandırma, sosyal güvenlik reformu, mali yönetimde şeffaflık, vergi politikası ve idaresinde reform, ve bankacılık sisteminin güçlendirilmesi gibi bir dizi diğer hedefi de içeriyordu.

Bu programın başarısı için üç temel unsur belirlenmiştir:

1. Sıkı Maliye Politikası: Faiz dışı fazlanın artırılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması yoluyla mali disiplin sağlanması hedeflenmiştir.
2. Enflasyon Hedefine Uygun Gelirler Politikası: Gelir politikalarının enflasyon hedefiyle uyumlu bir şekilde uygulanması öngörülmüştür. Bu, hem enflasyon hedefine ulaşmayı kolaylaştırabilir hem de genel ekonomik istikrarı destekleyebilir.
3. Kur ve Para Politikası: Döviz kuru ve para politikaları, enflasyonun düşürülmesine odaklanacak şekilde düzenlenmiştir. Bu, enflasyonist baskıları azaltabilir ve ekonomik istikrarı destekleyebilir.

Programın başarısı, hükümetin bu hedeflere ulaşmak için ne kadar etkili politikalar uygulayabildiğine bağlı olacaktı. Bu tür bir program, genellikle bir dizi zorluk ve belirsizlikle karşı karşıya olduğundan, uygulanması karmaşık ve zorlu olabilir. Ayrıca, başarısı genellikle hem iç hem de dış ekonomik koşullar tarafından etkilendiği de göz ardı edilmemelidir.

2000 Enflasyonu Düşürme Programı çerçevesinde, bankacılık sisteminin likidite ihtiyacını karşılamak için zorunlu karşılık oranlarının düşürülmesi ve Merkez Bankası'nın (MB) para politikasına müdahalesinin net iç varlıklarla sınırlı hale getirilmesi gibi önemli adımlar atılmıştır. Bu, bankaların daha fazla likiditeye erişimini sağlayarak ekonomiye daha fazla para akışı sağlamayı ve ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi amaçlamıştır.

Net iç varlıklar, Merkez Bankası'nın döviz rezervlerinin iç borçlarla ayarlanmış hali olarak düşünülebilir. Net iç varlıkların sabit hale getirilmesi, Merkez Bankası'nın parasal genişlemeyi kontrol altına almasına yardımcı olabilir. Bu, para tabanının ödemeler dengesi yoluyla yaratılmasını sağlar, bu da para politikasını yabancı kaynak girişine bağlı hale getirir. Bu çerçevede, ihracat sonucu elde edilen döviz gelirlerinin parasal tabanın genişlemesine yol açacağı düşünülmüştür. Bu, ekonomide reel sektör tarafından para talebi yaratıldığı sürece, ihracatın parasal genişlemenin enflasyonist etkilerini sınırlayacağı anlamına gelir. Bu yaklaşım, döviz kazancının ekonomiye sağlıklı bir şekilde entegrasyonunu ve ekonomik büyümeyi desteklemeyi hedefler. Bu tür bir strateji, ihracatın ve döviz girişinin ekonomik istikrar ve büyümeyi teşvik etme potansiyelini en üst düzeye çıkarır. Ancak, başarısı ihracat gelirlerinin artırılması ve döviz kurlarının dikkatlice yönetilmesi gibi çeşitli faktörlere bağlıdır (Erçel, 2000).

2.2. 2001 Krizi ve Genel Profili

2000 yılında Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz, özellikle finansal sektörde birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Kasım 2000 ve 2001 Şubat aylarında yaşanan krizler Türkiye ekonomisinin kırılganlığını ciddi anlamda artırmıştır. Kasım 2000 krizi, genellikle bir likidite krizi olarak tanımlanır. Bu dönemde bankalararası para piyasasındaki faizler yükselmiş, bankalar arasındaki güven azalmış ve birçok banka kısa vadeli borçlarını yeniden finanse etmekte zorlanmıştır. Bu durum, Merkez Bankası'nın müdahalesiyle hafifletilmiş olsa da bankacılık sistemindeki bu şok, piyasalardaki güveni sarsmış ve kırılganlık yaratmıştır (Uygur, 2001: 17).

2001 Şubat ayında yaşanan siyasi kriz, zaten zayıf olan ekonomik dengeleri daha da bozmuş ve mali kesimde yaşanan güvensizlik ortamı nedeniyle bu likidite krizi, bir döviz krizine dönüşmüştür. Türkiye, bu krizlerin ardından döviz kuru çapa sistemini terk etmiş ve dalgalı kur sistemine geçiş yapmıştır. Ancak bu değişiklik, döviz kurlarının aşırı dalgalanma riskini artırmış ve ekonomide yeni belirsizlikler oluşturmuştur. Dalgalı kur sistemi, kurların piyasa koşullarına göre serbestçe dalgalanmasına izin verir ancak bu, özellikle döviz gelirleri ve giderleri arasında büyük dengesizlikler olan ülkeler için finansal istikrarsızlık riskini artırabilmektedir. Bu durum, ekonomik politika yapıcılarının için yeni zorluklar yaratmış ve Türkiye'nin ekonomik politikalarının, finansal istikrarı korumak ve makroekonomik dengeleri sürdürmek için yeni çözümler bulmak zorunda olduğunu göstermiştir (Dinçer ve Özer, 2001: 66).

Mishkin'e (1998) göre, dışa açık bir ekonomide faiz, döviz kuru ve sermaye hareketleri ilişkisi önemlidir. Mishkin'in belirttiği "imkansız üçlü" (impossible trinity) ya da "üçlemeler trilemması" olarak bilinen ekonomi prensibi, dışa açık bir ekonomide para politikalarının karmaşıklığını ve kısıtlamalarını açıklar. Bu prensip, bir ülkenin sermaye hareketlerini serbest bırakma, sabit döviz kuru ve bağımsız (otonom) para politikası olmak üzere üç politikayı aynı anda uygulayamayacağını belirtir.

Türkiye'nin 2000 ve 2001 krizleri öncesinde uyguladığı politikalar, sermaye hareketlerini serbest bırakma ve döviz kurunu kontrol etme (sabit döviz kuru değil ama yine de bir tür çapa olarak döviz kuru) şeklindeydi. Ancak bu, para politikasının tamamen serbest olmasını engelliyordu.

2001 Şubat krizinin ardından Türkiye, müdahalesiz dalgalı döviz kuru sistemine geçerek döviz kurunun denetimini bıraktı ve faizleri denetlemeye başladı. Bu, Merkez Bankası'nın para politikasına daha fazla otonomi sağladı, ancak döviz kurunun aşırı dalgalanma riski arttı.

Merkez Bankası'nın faizleri yükselterek TL'ye olan talebi artırmaya ve döviz kurunu düşürmeye çalışması, bu yeni politikanın bir sonucuydu. Ancak aynı zamanda, sermaye hareketleri üzerinde bazı kısıtlamaların uygulanması gerekti.

Tüm bu değişiklikler, üçlemeler trilemması prensibine uygun bir şekilde gerçekleştirildi. Bu, döviz kuru, sermaye hareketleri ve para politikası arasında denge bulmanın karmaşık bir süreç olduğunu ve genellikle bir faktörün denetimini elden bırakmanın başka bir faktörü denetlemek için gerekli olduğunu gösterir.

Türkiye'nin 2001 ekonomik krizi, birçok açıdan özel bir öneme sahiptir. Yılın başında, Türkiye'nin ekonomik ve politik sahnesi şiddetli bir sarsıntı yaşamış, bu durum da finansal piyasalar üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasında yaşanan tartışma 19 Şubat 2001'de finansal piyasalarda bir spekülasyon saldırısına yol açmış ve böylece döviz krizi patlak vermiştir. Bu krizin derinliklerinde, döviz rezervlerinin düşüşü ve faiz oranlarının keskin bir şekilde artışı gibi faktörlerin bulunduğu öne sürülmektedir. Bu süreçte, bankalararası para piyasasında gecelik faizlerin %6200'e kadar çıktığı ve ortalama olarak %4018.6 düzeyinde olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, 16 Şubat'ta 27,94 milyar dolar olan Türkiye Merkez Bankası'nın döviz rezervlerinin, kriz sonrası 22.58 milyar dolara indiği ve rezerv kaybının 5,36 milyar dolar olduğu rapor edilmiştir (Önder, 2001).

İlgili dönemde, yerli ve yabancı yatırımcıların döviz talepleri de farklılık göstermiştir. Kasım 2000 krizinde yabancı yatırımcıların döviz talebi öne çıkarken, Şubat 2001 krizinde yerli yatırımcılar, özellikle de bankalar, döviz talebinde bulunmuştur. Bu gelişmeler, Merkez Bankası'nın döviz kuru savunma gücünü zayıflatmış ve banka 21 Şubat gecesi kuru dalgalanmaya bıraktığını açıklamıştır. Bu dönemde, 19 Şubat'ta 1 doların piyasa satış kuru 686.500 TL iken, 23 Şubat'ta 920.000, 28 Şubat'ta ise 960.000TL'ye çıkmıştır. Türk Lirası on gün içinde %40 değer kaybetmiştir. Kriz, Kasım ayında başlayan ve ardından çok yükselen Finansal Baskı Endeksi'nde daha da büyük bir sıçrama yaratmıştır. Aynı zamanda, Kasım ayında güvenilirliğini yitiren enflasyon düşürme programının da sonunu getirmiştir. Şubat ayında başlayan döviz krizi, faiz oranlarının yükselmesini de engelleyememiştir (Uygur, 2001: 21).

2.3. 2001 Krizinin Bankacılık Sektöründeki Yansımaları

2001 krizinin bankacılık sektöründeki etkileri salt olarak krize bağlı olarak değerlendirmek yerine kriz öncesi dönemin de krize katkılarının dikkate alınarak bu etkileri değerlendirmek yerinde olacaktır. Nitekim bir önceki yılda yaşanan Kasım krizinin ardından piyasadaki oynaklık artmış ve 2001 krizinin oluşum zeminini kriz öncesi dönemde yaşanan gelişmeler şekillendirmiştir. Krizin reel piyasalar dışında özellikle bankacılık alanındaki etkileri, kriz önceki Türkiye’de bankacılığın mevcut yapısı önemli bir etken olarak değerlendirilebilmektedir. Bundan hareketle kriz öncesi dönemde bankacılık sektöründeki sorun alanlarını inceleyerek krizi hazırlayan ve etkilerinin sebeplerini ortaya koyan bir perspektif oluşturmak yerinde olacaktır.

2.3.1. 2001 Krizi Öncesi Türkiye’de Bankacılığın Sorun Alanları

Her şeyden önce 2001 krizinin temel dinamiğinin yönetim sorunları olduğu sektör öncülerinin ortak bir kanaati olarak değerlendirilmelidir. Nitekim 200 krizinin temelinde siyasi otoritenin bankacılık alanında yapması gereken düzenlemelerde yetersiz kalmasının önemli bir etkisi olmuştur. Nitekim kriz sonrası atılan adımlar da bu yönetim eksikliğinin birer göstergesi niteliğinde şekillenmiş ve özellikle işten çıkarmalar, bankaların kapatılması gibi o dönem radikal ancak temelsiz adımlar krizin etkilerini katladığı gibi yönetim kaynaklı bir kriz oluşumunun da delili olarak ifade edilmiştir (Bilgin, 2008).

2.3.1.1. Yetersiz Özkaynak Mevduat ve Krediler

Bir bilançonun aktif toplamından yükümlülüklerin düşülmesi, özkaynakları verir. Özkaynaklar, ödenmiş sermaye, yedek akçe, dağıtılmamış kar ve varlıkların (menkul, gayrimenkul) değer artışından oluşur. Bu, bir şirketin veya bankanın finansal durumunu ve sağlamlığını belirlemek için önemli bir unsurdur. Özellikle, güçlü bir özkaynak yapısı olan bankaların piyasa risklerine karşı dirençli oldukları bilinmektedir. Türkiye'deki bankacılık sektörü, 1986 ile 2000 yılları arasında değişen bir özkaynak yapısına sahip olmuştur. Bu dönemde, sektörün Toplam Özkaynak /

Toplam Aktif oranının en yüksek değeri %9.3 ile 1993'te, en düşük değeri ise %5.2 ile 1999'da kaydedilmiştir. Benzer şekilde, Ödenmiş Sermaye / Toplam Aktif oranı 1997 yılına kadar %4'ün altında seyretmiş, ancak bu tarihten sonra %4-5 aralığında dalgalanmıştır. 1997'den sonra Ödenmiş Sermaye / Toplam Aktif oranı artarken, Toplam Özkaynak / Toplam Aktif oranı belirgin bir şekilde azalmıştır. Bu durum, Türk bankacılık sektörünün özkaynak yapısının nispeten zayıf olduğunu göstermektedir. Aralık 1999 itibarıyla 4,2 katrilyon TL olan bankacılık sektörünün özkaynakları, Kasım 2000 krizinin ardından daha da düşmesi beklenirken, 2000 yılı sonunda 7,6 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Bu durum, özkaynakların reel olarak yaklaşık %36, dolar bazında da yaklaşık %45 oranında arttığını göstermektedir. Bu artışın nedeni, Aralık 2000'de Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) bankalara zararlarını karşılamak amacıyla verdiği Devlet İç Borç Senetleri'nin (DİBS) yedek akçe hesabında izlenmesinden kaynaklanmıştır. Ayrıca, bu dönemde ödenmiş sermayenin reel olarak %32 oranında artması da özkaynakların genel artışına katkıda bulunmuştur (BDDK, 2001).

2000 yılında Türkiye'deki bankacılık sektörünün özkaynakları içinde en önemli kalemi ödenmiş sermaye oluşturmuştur. Bu dönemde, banka grupları arasındaki ödenmiş sermaye dağılımı, özel bankalar lehine olmuştur. Özel bankaların ödenmiş sermayesi, toplam ödenmiş sermayenin %54,1'ini oluşturmuşken, kamu bankaları ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) bağlı bankaların toplam ödenmiş sermayesi sadece %24,8'ini oluşturmuştur (%12,5 kamu bankaları ve %12,3 TMSF bankaları).

Bu durum, özellikle kamu ve TMSF bankalarının sermaye yapısının, özel bankalara kıyasla daha zayıf olduğunu göstermektedir. TMSF bankalarının riskleri, genellikle daha yüksek olup, bu da bu bankaların verdikleri kredilerin geri dönmemesi ihtimalini artırmaktadır. Gerçekten de, 2000 yılında, toplam yedek akçelerin %73,7'si TMSF bankalarına ait olmuştur. Bu durum, bu bankaların yüksek kredi risklerini karşılamak için daha büyük bir mali tampona ihtiyaç duyduklarını göstermektedir (BDDK, 2001a: 31-32).

1990'ların son yıllarında Türkiye'de devletin piyasaya bol miktarda yüksek getirili Devlet İç Borç Senedi (DİBS) sürmesi, bankacılık sektörünün dinamiklerini belirgin bir şekilde etkilemiştir. Özellikle, bankaların geleneksel bankacılık faaliyetlerinden -yani, özel sektöre kredi sağlama ve mevduat toplama- saparak daha fazla devlet tahvili alarak devleti fonlamaya yöneldikleri gözlemlenmiştir.

Bu durum, özellikle özel girişimlere yönelik orta ve uzun vadeli kredilerin azalmasına yol açmıştır. Sonuç olarak, kredilerin geri ödeme koşulları ile yatırımların geri dönüş süreleri arasındaki uyum bozulmuş ve bu durum yatırımların verimliliğini ve ekonominin genel performansını olumsuz etkilemiştir. Buna ek olarak, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) 1989 yılında orta vadeli reeskont kolaylığını kaldırması da, bankaların ve özel sektörün orta vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılamak konusunda yeni zorluklar yaratmıştır. Bu konuda yeni ve etkili bir çözüm bulunamamıştır (Toprak ve Demir, 2002).

Toprak ve Demir'e (2002) göre, 1978-1995 dönemi, Türkiye'nin tasarruf eğilimleri ve ekonomik yapı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu dönemde Türkiye'nin yıllık ortalama Gayri Safi Milli Tasarruf (GSMT) / GSYİH oranları, OECD ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde olduğu gibi, yaklaşık %20 civarında seyretmiştir. Ancak, Türkiye'nin bu dönemdeki düşük mevduat düzeyi, düşük tasarruf eğiliminden değil, genel olarak düşük bir milli gelir düzeyinden kaynaklanmıştır. Bu noktayı açıklığa kavuşturmak için, düşük ve yüksek kişi başına gelir düzeylerinin tasarruflara nasıl bir etki yaptığına bakalım: Eğer bir ülkede kişi başına gelir 2.500 dolar ve tasarruf oranı %20 ise, bu durumda kişi başına tasarruf miktarı yılda 500 dolar olacaktır. Öte yandan, eğer kişi başına gelir 30.000 dolar ve tasarruf oranı aynı %20 ise, bu durumda kişi başına tasarruf miktarı yılda 6.000 dolar olacaktır. Yani, aynı tasarruf oranına sahip olmalarına rağmen, kişi başına düşen milli gelir düzeyi tasarrufları belirgin şekilde etkilemektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin düşük mevduat seviyesini çözümlmek ve ekonomik büyüme potansiyelini artırmak için, kişi başına milli gelir düzeyinin yükseltilmesine yönelik stratejilerin benimsenmesi gerekmektedir.

Öz kaynak yetersizliğinin krizin sebeplerinden birisi olmasının temelinde, banka özkaynaklarının karşılıklı olarak kabul edilen ve genellikle sermaye veya kârdan oluşan fonlar olması ve bu fonların potansiyel kayıpların karşılanması amacıyla kullanılması şeklinde bir fonksiyona sahip olmaları yatmaktadır. Özkaynakların yetersizliği, bankaların kriz dönemlerinde ortaya çıkan kayıpları karşılayamamaları ve krizden önemli ölçüde etkilenmelerine sebep olmaktadır (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998). 2001 öncesi dönemde Türkiye'deki bankaların özkaynakları, büyüme hızlarına ve risk profillerine uygun majiyette olmayıp yetersiz özkaynaklar, bankaların risklere karşı korumasız kalmasına ve sonunda iflas etmelerine yol açmıştır.

Öte yandan mevduat politikaları da bankacılık krizlerinin önemli nedenlerinden birisi olarak kabul görmekte, kısa vadeli mevduatların yoğunluğu ve kriz durumlarında bu mevduatların çekilmesi bankaları zora sokabilmektedir (Borio ve White, 2003). Kriz öncesi dönemde Türkiye'deki bankalar, yüksek faiz oranları sunarak büyük miktarda mevduat toplamışlardı. Ancak, bu mevduatlar genellikle kısa vadeli olup bu da bankaların likidite riskine maruz kalmalarına neden olmuştur. Faiz oranlarının artması veya ekonomik koşulların kötüleşmesi durumunda, bu mevduatlar hızla çekilmesi bankaları zora sokmuş ve 2001 krizinin getirdiği banka kapanışlarının önemli bir nedeni olmuştur.

Kredi politikaları da bir diğer kriz nedeni olarak kabul görmektedir. Bankaların düşük kaliteli varlıklara veya yüksek rislik borçlulara kredi vermesi bu kredilerin geri dönüşlerindeki sorunlarla birlikte kriz döneminde bankayı likidite sorunuyla karşı karşıya bırakmaktadır (Dell'Ariccia, Igan ve Laeven, 2008). Nitekim 2001 krizinde bankaların bu yöndeki kredi politikaları problemlili kredilere ve sonuçta yüksek miktarda zarara yol açmıştır.

2.3.1.2. Büyük ve Küçük Banka Sayılarında Dengesizlik

Banka sayıları ve bu bankaların sahip oldukları aktif, kredi, mevduat ve özkaynakların dağılımları dikkate alındığında, sektörde etkin rekabetin doğmasını önleyen ikili bir yapının (az sayıda büyük-çok sayıda küçük bankanın) olduğu

anlaşılmaktadır. Örneğin Aralık 2000'de toplam 79 adet banka olmasına karşın 4 adet kamu bankası (Ziraat, Halk, Vakıflar, Emlak) ve özel ilk beş büyük banka (İş, Akbank, Garanti, Yapı Kredi, Pamukbank) toplam aktiflerin %66,7'sine, özkaynakların %94,6'sına, mevduatın %70,6'sına ve kredilerin %69'una sahip olmuşlardır. Bu değerlerin geri kalan kısımları (aktiflerde %33,3; özkaynaklarda %5,4; mevduatlarda %29,4 ve kredilerde %31) diğer 70 adet küçük banka arasında paylaşılmıştır (TBB, 2001: 7).

Bankalararası piyasalar, özellikle küçük bankalar için önemli bir likidite kaynağı olup küçük bankalar, genellikle daha büyük bankalardan gecelik borçlanma yoluyla kısa vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler. Bu borçlanma genellikle daha düşük maliyetli bir seçenek olmaktadır. Çünkü büyük bankalar genellikle daha düşük borçlanma maliyetlerine sahiptir ve bu maliyet avantajını daha küçük bankalarla paylaşabilirler (Afonso vd., 2011). Ancak bir kriz döneminde bu tür gecelik borçlanma seçenekleri genellikle azalmakta veya tamamen ortadan kalkmaktadır. Büyük bankalar genellikle kriz sırasında daha fazla risk aversiyonuna sahip olur ve bu nedenle daha küçük bankalara borç vermekte daha az istekli davranırlar. Öte yandan büyük bankaların kendileri de likidite sorunları yaşayabilir ve bu da daha küçük bankalara olan borç verme kapasitelerini doğal olarak azaltabilmektedir (Heider vd., 2015).

Bu durum, küçük bankaların likidite sorunları yaşamasına ve kredi bulma kanalları daraldıkça daha yüksek borçlanma maliyetlerine katlanmalarına neden olabilmektedir. Bu durum, küçük bankaların sermaye maliyetlerini artıracak ve bu da onların borç verme kapasitelerini ve genel işleyişlerini olumsuz etkileyecektir. Bunlarla birlikte kriz dönemlerinde küçük bankaların yaşadığı likidite sorunları, genellikle daha büyük ve daha genel ekonomik sıkıntılara da yol açabilmektedir. Banka müşterileri özellikle dış ticaret tarafındaki müşterilerin özkaynak yerine kredi ile faaliyetlerine devam ettiren işletmeler, kredi almakta zorluklar yaşayacakları için bu durum da genel ekonomiyi de etkileyen bir gelişimi ortaya çıkarabilecektir (Brunnermeier, 2009).

Büyük bankaların piyasada fazla olması aynı zamanda küçük bankalar açısından da bir garantör yapı olarak değerlendirilebilecektir. Nitekim küçük bankaların daha fazla borçlanabileceği banka olacak ve böylelikle alternatiflerin çokluğu aynı zamanda hem borç maliyetlerini düşürebilecek hem de kaynak daralması daha az etkili olacaktır. Dolayısıyla, 2001 krizinde büyük bankaların az sayıda olmaları ve bunların da gecelik borçlanmaları Merkez Bankası tarafından durdurulmasıyla birlikte küçük bankalar likidite ihtiyaçlarını karşılayamamış ve daha yüksek maliyetlerle borçlanmak zorunda kalmışlardır. Bu maliyetler, ilerleyen süreçte hızlı bir biçimde bankaların iflas edişinin de önemli etkeni olmuşlardır.

2.3.1.3. Kamu Bankalarının Piyasa Baskıları ve Görev Zararları

1980 ve 1990'da yaklaşık %45 olan bankacılık sektörünün toplam aktifleri içindeki kamu bankalarının payı Aralık 2000'de %34,2'ye gerilemesine karşın, TMSF bankalarının %8,5'lik payı da ilave edilince bu oran %42,7 olmaktadır. Kamu bankaları Aralık 2000'de toplam mevduatın %39,9'unu toplamış, toplam kredilerin %25,7'sini gerçekleştirmişlerdir. Toplam aktifler içinde özel bankaların payı %46,2, yabancı bankaların payı %6,6, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise %4,4 olmuştur. Bu durum, aktif büyüklüğü bakımından bankacılık sektöründe kamu bankaları lehine önemli bir yoğunlaşma olduğunu göstermektedir.

TMSF bankaları katılınca kamu bankalarının toplam mevduatlardaki payı %53,3'e; toplam kredilerdeki payı %34,2'ye çıkmaktadır. Kamu bankalarının özkaynaklardaki payı oldukça düşük (%14,4), TMSF bankalarınınki ise negatiftir (%-26,9). Tasarruf mevduatının devlet güvencesinde olması sonucu, bankaların iflasına izin verilmeyip TMSF kapsamına alındıkça, devletçe yüklenilen maliyetler artmıştır.

Özel bankaların temel amacı kar maksimizasyonu olmasına karşın, kamu bankalarının birbiriyle çelişebilen, karlılık, sektörün gelişmesi, para arzının denetimi, stratejik sektörlerle ucuz kredi temini gibi başka amaçları da vardır. Dolayısıyla bu bankalar, çoğu zaman ticari amaç dışında kamu hizmet yükümlülüklerini yerine

getirmekte, özel bankaların taşımadıkları ekstra maliyetleri yüklenmekte ve kar amaçlı bir banka açısından rasyonel olmayan işleri yapmaktadırlar.

Toprak ve Demir'e (2002) göre, kamu kesiminde çalışanların, özel sektörde çalışanlara oranla, verimli çalışma, yenilik yapma ve maliyet düşürmeye yönelik teşvikleri daha zayıftır. Bunun sebepleri; memuriyet kuralları, ek ödemelere yönelik yasal sınırlamalar ve hükümetin amaçlarının karmaşıklığı gibi faktörlerdir. Kamu bankalarının yöneticileri genellikle bankaları kar edince kardan pay almazlar, zarar edince de maaşlarında bir azalma olmaz; kamu bankaları iflas etmez, mal varlıkları haczedilmez ve kamu olanakları ile desteklenirler; çalışanlara iş güvencesi sağlanır; yöneticilerin terfi işlemleri politikacılar tarafından yapılır veya yasayla düzenlenir; yöneticiler karar verirken politikacıların eğilimlerini dikkate alırlar. Politikacıyla olan bağ, bir yandan kamu bankalarındaki yöneticilerin hareket esnekliğini azaltır, diğer yandan sorumluluktan kaçmayı sağlayan uygun bir alan oluşturur.

2.3.1.4. Denetim Eksikliği ve Açık Pozisyonlar

1980'lerin ortalarından itibaren Türkiye, Dornbusch, Goldfajn ve Valdes (1995) tarafından ortaya atılan “orijinal günah” hipotezine uygun olarak, yabancı para cinsinden pasif kıymetlerin aktif kıymetlerden büyük olmasına (açık pozisyon) maruz kalmıştır. 1984'te bankalara döviz üzerine hesap açma izni verilmiş ve 1989'da 32 sayılı kararla uluslararası sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir. Bu durum, Türkiye'deki para ikamesi sürecini hızlandırmış ve Döviz Tevdiat Hesapları (DTH) artmıştır.

Dornbusch ve Fischer (1980) finansal serbestleşme sonucunda yabancı para cinsinden kıymetlerin ve mevduatların artışını ve yerli para birimine olan güvenin azalmasını öngörmüşlerdir. Örneğin, 1986'da %73,9 olan TL Mevduatı/Toplam Mevduat oranı, finansal serbestleşmeyle birlikte azalarak 1995'te %43,9'a düşmüştür.

Rajan ve Zingales (1998), finansal gelişme ölçütü olarak mevduat ve kredi oranlarının GSMH'ya oranını kullanmışlardır. Bununla birlikte araştırmacılar, kamu kağıtlarına olan yüksek talebin kredi oranlarını baskıladığını ve bu durumun finansal gelişme için bir engel teşkil edebileceğini belirtmişlerdir. Bu yaklaşımın karşılığı

olarak Türkiye’de 1986 - 2000 döneminin sonuna doğru Toplam Mevduat/GSMH oranı önemli ölçüde artarken, mevduatların önemli bir kısmı kamu kağıtlarına (tahvil, bono) dönüştüğü için Toplam Kredi/GSMH oranı küçük kalmış ve daha yavaş artmıştır.

1980'lerin ortalarından itibaren, Türkiye'nin finansal piyasaları yabancı para cinsinden açık pozisyonlar oluşturmak için önemli derecede serbestleştirildi. Bu serbestleşme, finansal denetimin yetersizliği nedeniyle, bankaların risk yönetimi ve sermaye yeterliliği konularında önemli sorunlara yol açmıştır.

Dornbusch, Goldfajn ve Valdés (1995), yabancı para cinsinden pasif kıymetlerin aktif kıymetlerden büyük olduğu durumların (açık pozisyonlar), kur riskini artırdığını ifade etmektedirler. Bu risk, özellikle finansal denetimin yetersiz olduğu durumlarda, bankaların likidite sorunları yaşamasına ve sonuç olarak finansal krizlere yol açabilmektedir.

Özellikle, Rajan ve Zingales (1998) tarafından belirtildiği gibi, yüksek mevduat/GSMH oranları ve düşük kredi/GSMH oranları, bankaların riskleri yönetme kapasitesini düşürebilmektedir. Kamu kağıtlarına olan talebin yüksek olması, özellikle bankaların aktiflerini çeşitlendirememesi ve riski yönetememesi durumunda, kredi riskini artırabilmektedir.

Kriz sürecinde, açık pozisyonlar ve denetim yetersizliği, kısa vadeli likidite sıkışıklığı, sermaye erimesi ve sonuç olarak bankacılık krizlerine yol açabilir. Bu durum, ekonomiye ciddi hasar verebilmekte ve geniş çaplı bir sosyoekonomik krize dönüşebilme potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle, etkin finansal denetim ve risk yönetimi, sermaye akışlarının serbestleştiği finansal sistemlerde kritik öneme sahiptir. Bu, aynı zamanda, kriz dönemlerinde ekonomik istikrarın korunması ve finansal sistemlerin direncinin artırılması için de geçerlidir

2.3.1.5. Kamusal Yönetim Kaynaklı Sorunlar

Devlet otoritesinin bankalara ve reel piyasalara ilişkin uygulamalarındaki hatalar krizi tetikleyen hususlar arasında önemli bir yer tutmasının yanı sıra bunların belli başlıları aşağıdaki şekliyle sıralanabilmektedir (Parasız, 2001: 147).

- Girişimciliğin zayıflamasına neden olan siyasi istikrarsızlık ve düşük kabiliyetli koalisyonlar.
- Yasal mevzuattaki eksiklikler ve kurumsal düzenlemelerdeki yetersizlikler.
- Devlet güvencesinin tasarruf mevduatlarındaki uzun süreli devamlılığı.
- İç borçlanmanın bankalar ağırlıklı olarak yapılması.
- Kur çıpası politikasındaki hatalı ısrar ve
- Kamu bankalarının hükümetler tarafından bir politika aracı olarak kullanımı.

Hükümetlerin bankacılık sektörüne ilişkin politikaları, ekonominin genel sağlığı ve özellikle finansal istikrar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Ancak, yanlış yönetim yaklaşımları hem reel sektör hem de finans sektöründe krizlere yol açabilecek hususlar olarak kabul edilmektedir. Bu duruma örnek olarak Asya finansal krizi sırasında, hükümetlerin bankacılık sektörünün gereğinden fazla genişlemesine izin vermesi ve denetim eksikliği, sonuçta çok sayıda bankanın iflasına yol açan bir dizi sorunu tetiklemesi (Corsetti, Pesenti, ve Roubini, 1999) verilebilecektir. Benzer şekilde, 2008 Küresel Finansal Kriz öncesi, hükümetlerin finansal inovasyonlara ve özellikle mortgage destekli menkul kıymetlere yönelik düzenlemelerin yetersizliği, krizin derinleşmesine katkıda bulunmuştur (Acharya ve Richardson, 2009: 37). 2008'deki Küresel Finansal Kriz, ABD'deki hükümet politikalarının finansal krizlerde önemli bir rol oynayabileceğini göstermiştir. Federal Reserve'in düşük faiz oranları ve gevşek kredi standartları, konut balonunun şişmesine ve ardından patlamasına yol açtı. Bu durum, mortgage tabanlı menkul kıymetlerin değerinde büyük bir düşüşe ve bunun sonucunda da geniş kapsamlı bir banka ve finansal kuruluş iflaslarına neden oldu (Taylor, 2009: 66).

Bir diğer ülke olarak Yunanistan, hükümetin bankacılık politikalarının krizler üzerindeki etkisini gösteren bir başka örnektir. 2010'lu yıllar boyunca, Yunan

hükümetinin borç krizi, ülkenin bankacılık sektörünü çökertmiş ve bunun sonucunda ulusal ekonomi genelinde yıkıcı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Hükümetin borçlarını ödeyememe riski, bankacılık sektörüne olan güveni azaltmış ve bu durum, banka iflaslarına ve genel olarak ekonomik istikrarın kaybına yol açmıştır (Manasse ve Roubini, 2011 :199)

Türk bankacılık sektörünün hızlı teknolojik gelişme ve küresel finans piyasaları ile entegrasyon sürecinde yaşadığı zorluklar ve ekonomik istikrarsızlıklar, 2001 mali krizinin anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Söz konusu dönemde, Türkiye'deki bankaların gelişmiş ülkelerde yaygın olarak kullanılan finansal hizmetler ve risk yönetim ürünleri sunma yeteneği, mevzuat eksikliği ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle engellenmiştir.

Özellikle, 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 1999'da yürürlüğe girmesi ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) 2000'de faaliyet göstermeye başlaması, Türk bankacılık sektörünün, uluslararası sermaye hareketlerini serbestleştiren 32 sayılı kararın yürürlüğe girdiği 1989'dan bu yana ilk kez bir düzenleyici ve denetleyici mekanizmaya sahip olmasını sağlamıştır (Aydemir ve Öztürk, 2017)¹.

Ancak, bu düzenlemelere rağmen, yabancı yatırımcıların karşılaştığı bürokratik engeller ve ekonomik istikrarsızlıklar, doğrudan yabancı yatırımları engellemiştir. Bu durum, genellikle kısa vadeli portföy yatırımlarına yönlendirilen sınırlı sermaye girişi ile sonuçlanmıştır.

2001 mali krizinin öncesinde Türkiye, gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında doğrudan yabancı yatırımların düşük seviyede kalması ve yurt dışına sermaye çıkışlarının artması nedeniyle dikkat çekmiştir. Bu durum, uluslararası yatırımcıların Türkiye'nin finansal sektörüne olan güvenini azaltmış ve 2001 krizine giden yolu hazırlamıştır (Onaran, 2002)

2.3. 2001 Krizinin Bankacılık Sistemine Etkileri

2001 krizi Türkiye’de bankacılık sektörü açısından bir çöküş olarak yorumlanabileceği gibi bunun akabinde yeniden yapılandırılan bir sektör olarak da değerlendirilebilecektir. Nitekim kapanan bankaların diğer büyük bankalara dahil edilmeleri, banka satınalmalar ve yabancı bankaların Türkiye bankacılık sektörüne girmelerinin yanı sıra tasarruf mevduat fonuna aktarılan bankalar da yine bu dönemin ortaya çıkardığı sonuçlardandır. Kriz, bankaların mevduat ve vadeleri, sermaye yapıları, karlılıkları gibi ana dayanaklarını doğrudan etkilemiş ve sayılan bu sonuçların oluşmasına sebebiyet vermiştir.

2000 yılı başında uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programı bankacılık sisteminin bilanço yapısının şekillenmesinde de önemli ölçüde etkili olmuştur. Programın uygulanmaya başlamasıyla birlikte, bankacılık kesimi faiz oranlarının daha da düşeceği beklentisi altında yüksek faizli kaynaklara uzun süre bağımlı kalmamak yönünde hareket etmiştir. Diğer yandan, döviz sepetinin hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış olması, yabancı para cinsinden kaynakları Türk Lirası cinsinden kaynaklara göre daha cazip hale getirmiştir. Bu çerçevede, bankaların bir bölümü kaynaklarının kısa vadeli ve döviz cinsinden, kullanımlarının ise uzun vadeli ve Türk Lirası cinsinden gelişmesi yönünde bir eğilim içine girmeye başlamıştır.

2000 yılında bankacılık sektörünün aktif yapısında da belirgin bir değişim gözlenmiş ve kredilerin payında önemli bir artış olurken, likiditesi yüksek olan menkul kıymet portföyünün toplam aktifler içindeki payı azalmıştır. Krediler içinde özellikle tüketici kredilerinde çok hızlı bir artış gözlenmiş ve tüketici kredileri bir önceki yılsonuna göre yaklaşık 4 kat artış göstermiştir. Kredilerde dikkat çeken bir diğer gelişme, mevduattaki yapının tersine, yabancı para cinsinden kredilerdeki artışın sınırlı kalması, Türk Lirası cinsinden kredilerin ise önemli oranda artış göstermesidir. Aktif ve pasif yapısındaki bu gelişmeler sonucunda 2000 yılında bankacılık kesiminin likidite, faiz ve kur risklerine karşı duyarlılığı daha da artmıştır. Bankacılık kesiminin piyasa risklerine karşı duyarlılığının daha da arttığı bir yapıda Kasım 2000 tarihinde yaşanan kriz sonucu faiz oranlarının önemli ölçüde

yükselmesi, özellikle yoğun olarak gecelik borçlanma ihtiyacında olan kamu bankalarıyla TMSF kapsamındaki bankaların mali yapılarını daha da bozmuştur (BDDK, 2001: 5).

Kasım krizi sonrasında alınan önlemler ve yürütülmekte olan stand-by düzenlemesinin 7,5 milyar dolar tutarında ek rezerv kolaylığı ile desteklenmesi yönünde Uluslararası Para Fonu ile anlaşma sağlanması sonucunda mali piyasalardaki dalgalanmalar kısmen giderilmiş, Merkez Bankası'nın döviz rezervleri artmış ve faiz oranları kriz ortamına göre önemli ölçüde gerilemiştir. Ancak, Şubat ayında Hazine İhalesi öncesindeki olumsuz gelişmeler uygulanan programa ve kur çıkışına olan güvenin tamamen kaybolmasına neden olmuş ve döviz talebi önemli ölçüde yükselmiştir. Merkez Bankası yüksek seviyedeki bu döviz talebine karşı likiditeyi kontrol etmeye çalışmış, ancak ortaya çıkan likidite sıkışıklığı özellikle kamu bankalarının aşırı düzeyde günlük likidite ihtiyaçları nedeniyle ödemeler sisteminin kilitlenmesine neden olmuştur. Bu ortamda, uygulanmakta olan döviz kuru sistemi terk edilerek Türk Lirası dalgalanmaya bırakılmıştır (Akgüç, 2001). Bu gelişmeler sonucunda bankacılık sektörünün içinde bulunduğu sorunlar daha da ağırlaşmış ve yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Kasım krizi sonrasında tezin birinci bölümünde anlatılan likidite ve faiz riski nedeniyle ciddi sorunlar yaşayan bankacılık sektörü Şubat krizi sonrasında ilave olarak kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Kriz döneminde faiz oranlarındaki hızlı artış bir yandan fonlama maliyetlerini yükseltmek, diğer yandan menkul değerler cüzdanının piyasa değerini azaltmak suretiyle banka bilançolarını olumsuz yönde etkilemiştir. Faizlerdeki yükselme ve kısa vadeli fon talebi, önemli boyutlarda olan kamu ve fon bankalarının ciddi zararlarla karşılaşmasına yol açmıştır. Likit olan özel ve yabancı bankaların faizlerdeki yükselme nedeniyle karşılaştığı fonlama zararları ise sınırlı kalmıştır. Konsolide bazda değerlendirildiğinde kamu bankaları Türk Lirası'nın değer kaybından etkilenmezken, özel bankalar kur riski nedeniyle bazı sorunlar yaşamıştır (Benli ve diğerleri, 2003). Yaşanan krizlerin reel sektörde ciddi bir daralmaya yol açtığı dikkate alındığında bankacılık kesiminin, aktif kalitesinin zayıflaması ve kredi riskinin artması ihtimaline karşı önlem alması kaçınılmaz olmuştur (BDDK, 2001: 5).

2.3.1. Bankaların Varlıkları Üzerindeki Etkisi

Krizin bankacılık sektöründeki varlıklar üzerindeki etkisini en önemli nedenlerini Türk Lirası'nın hızla değer kaybetmesi, döviz likiditesinin sınırlı hale gelmesi ve bankaların döviz kaynakları üzerinden Türk Lirası yaratma yeteneklerinin büyük ölçüde kısıtlanması olarak ifade edilmektedir (Öniş ve Rubin, 2003).

Bu faktörler, Türk Lirası kaynak arzında bir daralma ve Türkiye Merkez Bankası'nın döviz pozisyonlarında düşüşe yol açmıştır. Bu durum, 1999'da 5,7 milyar dolar olan döviz pozisyonunun 2001'de -10 milyar dolara düşmesine neden olmuştur. Yeterli döviz rezervi olmayan bankalar, borç vadesi geldiğinde yeni borçlanmalara gitmişler, bu da borç hizmeti yükünü ve dolayısıyla bankaların risk profillerini artırmıştır (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998).

Bu noktada, mevduat vadelerinin kriz nedeniyle kısılması ve özkaynakların azalması gibi faktörler, bankacılık sektörünün sağlığını ve direncini değerlendirmek için önemlidir. Bu perspektif, mali araçların (yani, borç ve sermaye) maturite (vade) uyumsuzluğu teorisini destekler niteliktedir. Bu noktada bankaların kısa vadeli borçları (yani, mevduat) ile uzun vadeli varlıkları (yani, krediler) arasındaki uyumsuzluk, potansiyel bir likidite krizine yol açabilmektedir (Diamond ve Dybvig, 1983).

Ek olarak, özkaynakların azalması da bankaların finansal sağlığını ve direncini olumsuz etkiler. Türkiye Bankacılık sektörünün özkaynakları, Aralık 2000'de 10,7 milyar dolardan, 2001'de 8,3 milyar dolara düşmüştür. Bu durum, bankaların bilançolarında önemli bir zayıflığa işaret etmiş ve aynı zamanda TL'nin değer kaybı, faiz riskinden kaynaklanan zararlar ve kredi riski karşılıkları gibi faktörlerin birleşimine bağlı olarak ortaya çıkmıştır (Aydın, 2005).

Bu bulgular, 2001 mali krizi öncesi ve sırasındaki mali koşulların, bankaların varlıkları üzerinde belirgin bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu etkiler, likidite, solvency ve kredi riski gibi bankacılık riskleri çerçevesinde daha geniş teorik bir çerçevede de ifade edilebilme özelliği taşımaktadırlar (Berger vd., 2008).

Bankaların üstlendikleri risklerin gerçekleşmesi durumunda mali bünyenin sağlığının korunmasında özkaynaklar çok önemli bir rol oynar; bankalara olan güveni korur. Türk banka sisteminde serbest sermaye sektör bazında negatiftir. 2000 yılında -1,9 milyar iken 2001 yılında -3,1 düzeyine inmiş, 2002 yılında pozitif düzeye yükselmiş 4,5 milyar dolar, 2003 yılında 6,9 milyar dolar, 2004 yılında ise 10,8 milyar dolara yükselmiştir. Sorunlu krediler, banka-grup ilişkileri nedeniyle iştiraklere yapılan yatırımlar, enflasyondan korunma amacıyla satın alınan sabit kıymetler nedeniyle duran aktifler özkaynakları aşmıştır (Bankacılar Dergisi, 2002: 12).

2.3.2. Karlılık ve Üzerindeki Etkiler

Bu kriz sırasında, özel bankaların özkaynakları 10 milyar dolardan 3,6 milyar dolara gerilemiştir (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 2005). Bu düşüşün bir nedeni olarak, TL'nin değer kaybı ve yüksek faiz oranları nedeniyle bankaların döviz cinsinden borçlarının TL karşılığının artması gösterilebilir. Diğer bir nedeni ise kredi riski nedeniyle ayrılan karşılıkların artmasıdır. Çünkü kriz döneminde kredi taleplerindeki düşüş ve ekonomik durgunluk nedeniyle kredi geri ödemelerinde aksaklıklar yaşanmış ve bu durum bankaların kredi portföylerindeki riski de artırmıştır. Özel bankaların kredi maliyetlerinin artması ve aynı zamanda öz kaynaklarının erimesinden ötürü karlılıkları da yüksek oranda azalmıştır. Ancak bu dönemde özkaynakları güçlü olan özel bankaların diğerlerine yüksek gecelik faizlerle verdikleri gecelik krediler neticesinde önemli karlar elde ettikleri de göz ardı edilmemelidir. Bu dönemde Akbank dış kaynaklı kredi temin imkanına bağlı olarak küçük bankalara yüklü krediler vermiş ve bu dönemde büyük karlar elde etme imkanı yakalamıştır (Bilgin, 2008)

Devlet bankaları da bu krizden önemli oranlarda etkilenmişlerdir. Kriz öncesinde, bu bankalar genellikle hükümetin bütçe açığını finanse etmek için kullanılmış ve bu nedenle genellikle kamu sektörüne yönelik yüksek oranda kredilendirme yapmışlardır (Caprio ve Klingebiel, 2003). Ancak kriz sırasında, devlet bankaları hükümetin bütçe açığını finanse etmek için daha az kaynak sağlayabildi ve bu durum, bu bankaların sermaye yeterlilik rasyolarında düşüşe

neden olmuştur. Bu sebeple özel sektöre kredi sağlama yeteneğini yitirmiş ve karlılıklarında önemli oranda düşüş söz konusu olmuştur.

Bunun yanında, hem özel hem de devlet bankaları, yüksek faiz oranları nedeniyle mevduat maliyetlerinin artmasından ve faiz gelirlerinin azalmasından olumsuz etkilenmişlerdir. Ayrıca, kredi geri ödemelerindeki aksaklıklar ve ekonomik durgunluk nedeniyle, bankalar kredi kayıpları için daha fazla karşılık ayırmak zorunda kalmışlardır. Özellikle 2001 krizi sonrasında, Türk hükümeti bankacılık sektörünü düzeltmek için önemli adımlar attı. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) güçlendirilmesi, bu çerçevede atılan önemli adımlardan biriydi. BDDK'nın güçlendirilmesi, hem özel hem de devlet bankalarının daha etkili bir şekilde denetlenmesine ve bankacılık sektörünün sağlığının daha iyi bir şekilde izlenmesine yardımcı oldu (Onis ve Rubin, 2003).

2.3.3. Alacak Tahsillerinde Gecikmeler

Krizler, geniş ekonomik durgunluk yaratmanın yanı sıra işletmelerin ve bireylerin kredi ödemelerinde zorluklar yaşamalarına da sebep olabilmektedir. Ekonomik aktivitelerin düşüşü, işsizliğin artması ve firmaların iflasları gibi krize bağlı oluşan gelişmeler, doğal olarak kredi geri ödemelerinde gecikmelere yol açabilmektedir (Dell'Ariccia, Detragiache, ve Rajan, 2008). Bu durum, bankaların kredi portföylerindeki kalitenin azalmasına ve dolayısıyla riskin artmasına yol açmaktadır.

Bu gecikmeler, bankaların bilançolarında ciddi sorunlara neden olmaktadır. Kredi geri ödemelerinde yaşanan gecikmeler, bankaların gelirlerinde düşüşe yol açmakla birlikte bankaların likidite pozisyonlarını olumsuz etkilemektedir. Bu gelişmeler, bankaların kredi kayıpları için daha fazla karşılık ayırmalarını gerekli hale getirmektedir (Laeven ve Valencia, 2013).

2001 krizinin bankacılık alanında başlayıp reel sektöre de sirayet etmesiyle birlikte yaşanan ekonomik durgunluk, işletmelerin ve bireylerin kredi ödemelerinde gecikmeler yaşamalarına hatta temerrüde düşmelerine sebebiyet vermiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM VE BULGULAR

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından olan sözlü tarih araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Sözlü tarih araştırması, genellikle geçmişte yaşanan olayları ve deneyimleri belgelemek ve yorumlamak için kişisel hatıralar ve anıları kaydeden ve analiz eden bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem genellikle tarih, sosyoloji, antropoloji gibi disiplinlerde tercih edilmektedir. Sözlü tarih, yaşayan tanıkların deneyimlerini ve hatıralarını doğrudan aktarmaları yoluyla daha geniş tarihsel olayların ve dönemlerin anlaşılmasına yardımcı olur. Bu araştırma yöntemi, genellikle derinlemesine röportajlar şeklinde uygulanır. Araştırmacılar, belirli bir konu, dönem veya olay hakkında katılımcılara bir dizi soru sorarlar ve genellikle bunları sesli veya video kayıtları şeklinde kaydederler. Daha sonra bu röportajlar, belirli temalar, fikirler veya olaylar arasında bağlantılar kurmak ve anlam çıkarmak için incelenmek suretiyle çalışma gerçekleştirilmektedir.

Sözlü tarih araştırmasının temel faydaları arasında, yazılı tarih kaynaklarının genellikle göz ardı ettiği bireysel ve kültürel deneyimlere odaklanma yeteneği bulunmaktadır. Yöntemin bu yönü, daha geniş toplumların ve kültürlerin tarihini daha bütüncül ve çeşitlilik gösteren bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Bununla birlikte, sözlü tarih araştırmasının bazı dezavantajları da söz konusudur. Bunlar arasında hatırlama hataları, yanlılık, kişisel anıların abartılması veya çarpıtılması gibi potansiyel doğruluk sorunları ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle, sözlü tarih bilgileri genellikle diğer tarihsel kanıtlarla birlikte değerlendirilerek sayılan bu hata etkilerinin önüne geçmeye çalışılır (Güçlü, 2013; Özbaş ve Öztaş, 2021).

3.2. Araştırmanın Kısıtları

Araştırma, araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 12 katılımcının yanıtları ve konuya ilişkin paylaşabildikleri görüşleri çerçevesinde kısıtlanmıştır. Ayrıca, katılımcıların 2001 kriz döneminde bankacılık sektörünün üst düzey yöneticileri, kamu yöneticileri olması itibarıyla isim bilgilerine araştırmada katılımcıların talebi doğrultusunda yer verilememiş, bu durum da araştırmanın kısıtlarından sayılmıştır.

3.3. Verilerin Oluşturulması ve Analizi

Bu araştırmada, niteli araştırma yöntemlerinden olan mülakat yöntemi kullanılmıştır. Mülakat, araştırmacıların katılımcıların deneyimleri, görüşleri, duyguları ve motivasyonları hakkında derinlemesine bilgi edinmelerine olanak tanımaktadır. Bu yöntem, genellikle bireysel veya grup halinde, yüz yüze yapılan, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış görüşmeler şeklinde gerçekleştirilmektedir (Karasar, 2011).

Yapılandırılmış mülakatlar, önceden belirlenmiş ve sıkı bir şekilde takip edilen soruları içerirken, yarı yapılandırılmış mülakatlar, daha açık uçlu sorular ve esnek bir görüşme yapısını içermektedir. Yapılandırılmamış mülakatlar ise, daha çok serbest konuşma ve katılımcının deneyimlerini özgürce ifade etmesine dayanmaktadır. Mülakat yönteminin en büyük avantajlarından biri, katılımcıların kendi kelimeleriyle olaylara ilişkin deneyimlerini, düşüncelerini ve duygularını ifade etme fırsatı sunmasıdır. Bu yönü itibarıyla, araştırmacıların katılımcıların perspektiflerini daha iyi anlamalarına ve konunun çok boyutlu doğasını keşfetmelerine olanak tanıyan bir yaklaşım olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte, mülakat yöntemi, öznellik ve yorumlama konusundaki zorluklar gibi bazı dezavantajlara da sahiptir. Araştırmacının önyargıları ve yorumlamaları, verilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini etkileyebilmektedir (Karasar, 2011)

Araştırma verileri, 2001 kriz döneminde bankacılık alanında yönetici olarak görev yapmış ve kriz sürecine doğrudan konumları itibarıyla dahil olmuş olan 12 kişi

ile yapılan yüz yüze görüşmelerle oluşturulmuştur. Yapılan görüşmeler, tez danışmanı kontrolünde oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile gerçekleştirilmiştir. Formda yer alan sorular, (Ek-1) araştırmacılara yöneltilmiş ve araştırmacıların yanıtları ses kaydedici cihaz ile kayda geçirilmiştir. Daha sonra bu kayıtların yazı dökümü yapılarak araştırmada kullanılmıştır. Yüz yüze görüşmelerle elde edilen katılımcı görüşleri literatürdeki çalışmalar ve genel bankacılık yaklaşımları ile mukayese edilmek suretiyle tartışılmış ve bu bağlamda bir sonuca ulaşılmaya gayret edilmiştir.

3.4. Bulgular

Araştırmada elde edilen bulgulara bu başlık altında yer verilmiştir.

3.4.1. 2001 Ekonomi Krizinde Banka Yönetimlerinin Risk Algısının Etkilerine Yönelik Bulgular

2001 Türkiye ekonomik krizi, Türkiye'nin mali tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu kriz sırasında, Türk bankacılık sektörünün yönetimleri tarafından alınan riskli kararların önemli bir rol oynadığı genel kabul görmektedir.

2001 krizi öncesinde Türk bankaları, genellikle risk algıları nedeniyle, riskli kredilere yönelmişlerdir. (Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998) riskli kredilerle kriz ilişkisini ele aldıkları çalışmalarında riskli kredilerin genellikle kısa vadede yüksek getiri sağlama çabaları olduğunu ancak, bu yüksek riskli krediler, ekonomik koşullar kötüleştiğinde, yüksek miktarda zarar etme potansiyeli taşıdığını ifade etmektedirler. Türkiye’de ise 2001 kriz sürecinde banka yönetimlerinin bu riskleri doğru bir şekilde algılamaması, krizin şiddetini artırmış, bankalar üzerindeki etkilerini katlamıştır. Bu bağlamda, Katılımcı-1’in görüşleri ile karşılaştırıldığında 2001 krizinde risk yönetiminin etkileri kabul gören bir husus olarak değerlendirilmektedir.

Yurtiçi bankaların mevduatlarının devlet garantisi altında olması, diğer bir ifadeyle mevduatların nasıl olsa devlet tarafından kurtarılacağı ve hesap sahiplerinin mağdur edilmeyeceği hususunda hem banka yönetimlerinin, hem de fon sahiplerinin emin olmaları, kanaatimce ahlaki bir risk sorununun

doğmasına, her, iki tarafın da bankacılık etiği ve ciddiyetinden uzaklaşmasına neden olmuştur (Katılımcı-1).

Banka yönetimleri bağlamında krizin etkilerinden birisi olarak kurumsallaşmanın eksikliğinden bahsetmek de mümkün olmaktadır. Kurumsal yönetim ilkelerinin hayata geçirilmemiş olması 2001 krizinde krizin dolaylı etkenlerinden birisi olsa da kurumsallaşmış olan bankaların krizi daha hafif hatta karlılıkla atlattığı dikkate alındığında kurumsal yönetimin önemi daha da belirgin olarak değerlendirilebilecektir. Alper ve Öniş (2003), 2001 krizine yol açan faktörlerden biri olarak düşük kurumsal yönetim standartlarını ve banka yönetimlerinin yetersizliğine işaret etmişler, özellikle, bankaların iç denetim mekanizmalarının yetersizliğini, denetleyici ve düzenleyici kurumların eksikliklerini ve banka yönetimlerinin kurumsal yönetim ilkelerine yeterince uymadığını ve bu sebeplere bağlı olarak da krize karşı sergilenmesi gereken reflekslerde geç kaldıklarını veya hiç hayata geçiremediklerini öne sürmüşlerdir. Buna bağlı olarak Katılımcı-7 benzer bir görüş sergilemiş ve kurumsal yönetimin eksikliğinin sonuçlarını aşağıdaki şekliyle ifade etmiştir:

Kurumsal yönetim ilkelerinin önemli ölçüde askıya alındığı bu dönemde, risk yönetim süreçlerinde belirli basamakların by-pass edildiği, yüksek riskli firmalara bu riskin bedeli olarak yüksek faizlerle kredi kullanırılmış,, bu kredilerin çoğu geri dönmemiştir. Ayrıca bankaların birçoğunda toplanan mevduatlar bağlı şirketlere ve grup içi firmalara kredi olarak aktarılmıştır (Katılımcı-7).

Risk yönetimindeki bu hatalar, özellikle yetersiz özkaynaklar ve likidite yönetimi konularında öne çıkmaktadır (Mishkin, 1999). Özkaynaklar, potansiyel zararları karşılamak için gereklidir, ancak Türk bankaları genellikle riskleri tam olarak değerlendiremediğinden, yeterli özkaynakları toplamada başarısız olmuşlardır. Bu durum, bankaların mali stres durumlarında başarısız olma düzeylerini de artırmıştır.

Öte yandan kriz öncesinde süreci analiz edip risk yönetimini sağlıklı bir biçimde ele alan bankalar da bulunmakla birlikte bu bankalar varlıklarını günümüzde halen devam ettirmektedirler. Ancak genel perspektif değerlendirildiğinde sektörün

risk yönetiminde yetersiz kaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte kamu otoritesinin bankacılık alanındaki yanlış uygulamaları da krizin oluşumunda ve etkilerinde önemli bir pay sahibi olmuştur.

Şimdi aslında banka tabii ben kendi bulunduğum banka açısından değerlendireceğim bunu tabii genel bir değerlendirme de yapılabilir ama ben içinde bulunduğum bankanın risk algısına baktığımda bankanın riskin geleceğini, krizin geleceğini görerek 97-98 yıllarında ciddi bir yönetim değişikliğine gittiğini ve yönetim stratejisini de kriz ve krizin yönetimi üzerine kurduğunu söyleyebilirim. Yani bu benim kendi bankamla ilgili deneyimim ancak genel olarak baktığımızda zaten çok bankacılık yapılmıyordu. Yani bankacılık o zaman sadece fonları toplayıp devlete vermekten ibaretti. Yani öyle kredi vermek, ekonomik yani asli görevini yerine getirme konusunda bankaların ciddi handikapları vardı. En büyük handikap da devletin bütün fonları emmesiydi ama bizim kendi bankamız açısından baktığımda biz genelde mümkün merteye hem bankacılık yapmaya hem de krizi yönlendirmeye yönelik ve dolayısıyla verdiğimiz fonları geri çağırdığımız hemen gelebilecek şekilde A grubu firmaları tercih ettiğimiz bir süreçti o süreç (Katılımcı-2).

Benzer biçimde kriz odaklı bir yönetim anlayışının 2001 krizinde bankaların önemli kurtarıcılarından birisi olduğunu ifade eden aşağıdaki katılımcı görüşü (Katılımcı-8) dikkate alındığında ise risk odaklı bir yönetim anlayışının bankaları zor durumda bırakan özellikle tahsildeki alacakların geri dönüşünde daha az mağduriyet yaşadığını ve bu sebeple krizden ötürü iflas eden bankalar arasında yer almadıklarını söylemek de mümkündür

Özellikle 97-98'den sonraki yaşadığımız süreç o durumdaydı ama devlete de aracılık ediyorduk. Nasıl aracılık ediyorduk? Vatandaşın parası var, hazine bonusu almak istiyor, biz devletten aldığımız hazine bonosunu vatandaşa belli bir ücret karşılığında veriyorduk. Yani dolayısıyla ben kendi bankam açısından baktığımda biz özellikle 97-98'deki yönetim değişikliğiyle kriz odaklı bir anlayış üzerine yönetim yaptık, yapıldı daha doğrusu (Katılımcı-8).

Bu hususa ilişkin yapılan değerlendirmelerinden hareketle, 2001 krizinin bir kısım bankalarca öngörülebildiği ve bu yönde yönetsel değişiklikler yapıldığı ve önlemler alındığı görülmektedir. Ancak, krizle birlikte gecelik borçlanmaların kapatılması önlem alamayan bankaların rutin işleyişlerini de durdurmuş ve borç karşılıklarını ödeme noktasında çaresiz kalan bankaların borçları arttığı gibi özkaynakları da bu borçları ödemeye yetmemiştir. Dolayısıyla iflas veya banka

satışları bu işleyişe bağlı olarak kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkmıştır (Bilgin, 2008).

2001 krizinin 1994 yılında yaşanan krizin uzantısı olduğu yönünde değerlendirmeler de dikkate alındığında, krizin temelinde yönetsel boşlukların önemli bir yer edindiğini söylemek mümkün olabilmektedir. 1994'teki kriz, Tansu Çiller hükümeti döneminde yaşanmıştır. Bu kriz, kamu borçlarının hızla artması, yüksek enflasyon oranları, hükümetin genişleyen bütçe açığı ve döviz kurlarındaki spekülasyon ataklar gibi bir dizi faktörün birleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır (Uygur, 1995). Bu dönemde Türk Lirası'nın değeri hızla düştü ve Türkiye ekonomisi genelinde bir daralma yaşandı.

Şimdi 2001 krizi aslında 1994 krizinin bir uzantısıdır. Dolayısıyla 2001 krizini tek başına ele almamak gerektiği kanaatindeyim. Bankaların ve Türk ekonomisinin 1994 yılında bir açmaza girdiğini, esas krizi o yılda yaşadığını belirtmek isterim. 1994 yılında faizler, kredi faizleri, rant faizleri aldı başını gidiyor, enflasyon yüksek seviyede seyrediyor, firmalar sıkıntı içerisinde, bankalar kaynak bulma sorunuyla karşı karşıya, bu şekilde ekonomi olumsuz bir yönde ilerlerken Başbakan Tansu Çiller'in döneminde ve onun başbakanlığında olan bir olaydı bu, kendisi 3 ay vadeli hazine bonosu çıkarttırdı. 3 ay vadeli %50 dediğimiz zaman senevi %200 olmaktadır. O hazine bonosu çıkartılmasıyla, ihraç edilmesiyle bir anda enflasyon yavaşlamaya, ekonomi sağlıklı bir yapıya kavuşmaya başladı (Katılımcı-3).

Bu kriz, Türkiye ekonomisinde çeşitli yapısal sorunların varlığını açığa çıkardı. Bunlar arasında, düzensiz kamu maliyesi, yüksek ve istikrarsız enflasyon oranları ve güçsüz bir bankacılık sektörü yer alıyordu. 1994 krizi, bu sorunların giderilmesi gerektiğini göstermiş olsa da, bu sorunlar tam olarak ele alınmamış ve 2001 krizine zemin hazırlanmıştır.

2001 krizi, Türkiye'nin kamu borçlarının yönetilemez hale gelmesi ve bu durumun sonucunda ortaya çıkan bankacılık krizi nedeniyle patlak verdi (Alper ve Öniş, 2001). 1994 krizinde olduğu gibi, 2001 krizinde de yüksek enflasyon oranları ve spekülasyon döviz kuru saldırıları önemli rol oynadı. Bu kriz, Türkiye ekonomisinde daha derin ve geniş çaplı bir daralmaya yol açtı ve Türk Lirası'nın daha da değer kaybetmesine neden oldu.

1994 yılında 2001'e doğru giderken o dönemin yaralarını hükümet, ekonomi, iş adamları sarmaya çalışıyorlardı fakat yeterli bir şekilde sarma imkânları olmuyordu. 2001 krizi ise bu olumsuzlukların ışığı altında kriz giderilmiş, önüne geçmiş gibi görünen ortamın içerisinde kriz daha da derinleşmeye başladı ve 2001 krizinde bankalar devlet bankaları başta olmak üzere bazı özel bankalar fon açığına düştüler. Günlük yaşantılarını, günlük piyasaya olan hakimiyetlerini kaybetme noktasına geldiler ve o dönemde bankalarda fevkalade olumsuz olaylar yaşandı. Burada banka yönetimleri risk algısı açısından yöneticiler, yönetim kurulu üyeleri gerçekten bir çare bulma, bir çözüm bulma çalışması içerisindeydiler fakat dediğim gibi 94 yılından başlayan kriz yönetimlerinin başarılı olamaması, sorunların, problemlerin giderek artması nedeniyle problemlerin üstesinden gelemediler (Katılımcı-9).

Her iki kriz de, Türkiye'nin ekonomik politika çerçevesinde yapısal reformların gerekli olduğunu gösterdi. 2001 krizi sonrasında Türkiye, özellikle kamu maliyesi ve bankacılık sektörü olmak üzere ekonomisinin çeşitli alanlarında geniş çaplı reformlar gerçekleştirildi. Sonuç olarak, 1994 krizi, Türkiye ekonomisinde yapısal sorunları ortaya çıkaran ve bu sorunların ele alınmaması nedeniyle 2001 krizini hazırlayan bir mahiyette değerlendirilebilmektedir.

Diğer yandan banka yönetimlerinin bu dönemde takip ettiği stratejiler, krizin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Sabit kur sistemi altında, yerel para biriminin değeri belirli bir oranda sabitlenmiştir ve bu, bankaların ve diğer finansal kuruluşların spekülasyon ataklarına karşı korunmasını sağlamıştır. Ancak bu sistem aynı zamanda, finansal kuruluşların döviz kur riskini yönetme kapasitelerini zayıflatmıştır. Bu, özellikle bankaların yüksek faizle şirketlere ve bireylere kredi verme eğiliminde olduğu durumlarda ciddi bir sorun oluşturmuştur. Sabit kur sisteminin bir başka sonucu da, bankaların ve diğer finansal kuruluşların, döviz kurlarındaki ani değişikliklere karşı daha az korunaklı olmalarıdır. Bu durum, bankaların büyük miktarda pozisyon açmalarına ve bu pozisyonların riskini yönetmekte zorlanmalarına yol açmıştır. Bu pozisyonların yönetilmesi zorlaştıkça, bankaların mali durumları bozulmuş ve birçok banka iflas etmiştir (Alper ve Öniş, 2001: 8-10).

Yüksek faiz oranları altında kredi verme, ayrıca bankaların kısa vadede yüksek getiri sağlama eğilimini artırmıştır. Ancak bu strateji, bankaların ve borç verenlerin borçlarını ödeme yeteneklerini zayıflatmış ve bu durum, 2001 krizinin

başlamasına yol açmıştır. Bu durum, özellikle kredilerin döviz cinsinden verilmesi ve Türk Lirası'nın değer kaybetmesi durumunda borçların geri ödenmesinin daha da zorlaşması anlamına gelmiştir. Buna ilişkin olarak Katılımcı 4'ün ifadeleri bir dayanak niteliğindedir:

2001 öncesi sabit kur sistemi nedeniyle, dönemde banka yönetimleri pozisyon açarak yüksek faizle şirketlere ve bireylere kredi veriyorlar ve bir miktar da devletten hazine bonosu alıyorlardı. Bu nedenle döviz tevdiat hesaplarına ağırlık veriyorlar, yurt dışından borçlanıyorlar ve bunların TL karşılıklarını yurt içinde TL kredi olarak plase ediyorlardı. Böylelikle önemli ölçülerde döviz ve devalüasyon riski almışlardı(Katılımcı-4).

Sabit kur sistemi, bir ülkenin para biriminin değerinin belirli bir döviz kuru veya para birimi sepetine sabitlenmesi anlamına gelir. Bu sistem, ekonomi üzerinde belirli bir kontrol sağlarken, bazı riskleri de beraberinde getirir. Bankaların sabit kur sistemi altında pozisyon açarak yüksek faizle şirketlere ve bireylere kredi vermeleri, genellikle bankacılık krizlerinin ana nedenlerinden biri olarak görülür.

Kur Riski ve Değer Kaybı: Sabit kur sisteminde, döviz kurlarında büyük bir değişiklik olduğunda, bankaların kredi verme yetenekleri ciddi şekilde etkilenir. Bankalar genellikle kredilerini yerel para birimi ile sağlarlar. Eğer sabit kur sistemi çöker ve yerel para birimi değer kaybederse, bankaların kredi portföylerinin değeri de düşer ve bu durum, bankaların bilançolarında büyük zararlara neden olur (Kaminsky ve Reinhart, 1999).

Kredi Riski: Sabit kur sistemi altında, bankalar genellikle daha yüksek faizle kredi verirler. Bu, kısa vadede bankaların kârlılığını artırsa da, bu kredilerin geri ödenememesi durumunda bankaların kredi riski artar. Bu, özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde veya faiz oranlarındaki ani değişiklikler sırasında büyük bir sorun olabilir (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998).

Spekülatif Saldırıları: Sabit kur sistemleri genellikle spekülatif saldırılara daha açıktır. Spekülatörler, bir ülkenin döviz kurlarını savunma yeteneğini sorgulayabilir ve bu durum panik satışlarına ve sonuçta bankacılık krizlerine yol açabilir (Krugman, 1979).

Mali Yetersizlik: Sabit kur sisteminin çöküşü durumunda, bankalar genellikle döviz kurlarındaki dalgalanmalardan dolayı zarar görürler. Bu durum, bankaların sermaye yeterliliğini etkiler ve sonuçta bankacılık krizlerine yol açabilir (Bordo vd., 2001).

Banka yönetimlerinin risk algıları, finansal istikrarın korunması ve krizlerin önlenmesinde kritik bir rol oynar. Ancak, bu algılar ve bunların yönetimdeki etkileri, kamu ve özel bankalar arasında önemli farklılıklar gösterebilir.

Kamu bankaları genellikle devletin kontrolü altında işlem görür ve bu durum, risk algılarını ve bu risklere karşı alınan önlemleri etkileyebilir. Kamu bankaları, genellikle devletin hedefleri ve politikaları doğrultusunda hareket ettikleri için, risklerin yönetimi ve krizlere karşı önlemler alınması konusunda genellikle daha muhafazakar olabilirler. Bununla birlikte, politik baskılar ve devlet garantisi altındaki potansiyel kurtarma beklentisi, risk algısının zayıflamasına ve aşırı risk alımına yol açabilir (Iannotta vd., 2007).

Esasen tüm bu yaşananlar bir siyasi krizin sonucu gibi gözüktüğü de, anayasa kitapçığının fırlatılması, kamu tarafındaki hatalı makro ekonomik politikalar, siyasi tutarsızlık ve istikrarsızlıklar, artık kronik hale gelmiş olan yüksek enflasyon ve kamu tarafında kazanılandan fazlasının harcanması nedeniyle ortaya çıkan bütçe açıkları gibi sorunların, bankacılık sektörünün ise yetersiz sermaye yapısı ve zaten bir taraftan zayıf olan aktiflerin diğer taraftan iyi yönetilememesi, sektörün de yeterince sağlıklı denetlenememesi ve bilançoların makyajlanmasına ve suistimallerin gizlenmesine müsait bir ortamın bulunması gibi sorunların su yüzüne çıkmasını sağlayacak bir domino etkisi oluşturmıştır (Katılcı-12)

Özel bankalar ise yönetimleri genellikle kar maksimizasyonu ve hissedar değerini artırmaya yönelik hedeflerle motive olur. Bu durum, risk yönetimi ve krizlere karşı önlemler alınmasında daha proaktif ve yenilikçi yaklaşımlar benimsemelerine de sebebiyet verebilmektedir. Ancak, aynı zamanda daha agresif risk alıma ve finansal dengesizliklere neden olabilecek davranışlara da itebilir (Laeven ve Levine, 2009). Özel bankalar, yüksek getiri beklentileri nedeniyle genellikle daha yüksek riskli krediler verme eğilimindedir ve bu durum, ekonomik durgunluk dönemlerinde veya finansal piyasalarda oynaklık olduğunda banka

krizlerine yol açabilir. Bu doğrultuda 2001 krizinin kamu ve özel bankalar ayrımında risk algıları da farklılık sergilemiş ve kamu bankaları bu süreçte özel bankalara nazaran daha fazla zarar görmüşlerdir.

Şimdi bu konuda kamu bankaları ve özel bankalar olarak iki şekilde bakabilirim. Kamu bankalarındaki risk tamamen otoriter yönetime bağlı olarak riske çok fazla dikkat edilmeden yaşanan bir bankacılık ortamı var. Diğer özel bankalarda ise son ekonomik yapı içerisinde özel bankalara faiz dolayısıyla tanınan imkânlar nedeniyle bankaların mali yapılarının güçlenmesi ve dolayısıyla bu mali yapılarıyla ilgili kredi potansiyellerinin yine genel ekonomik konjonktür içerisinde yönlendirilmesiyle risk analizleri kendi yönlerinden yapıp doğru yere yatırıldığını, yapıldığını düşünüyorum (Katılımcı-5).

Öte yandan banka yönetimlerinin risk algılarının tam olarak şekillenmediği ve bunun da önceki krizlerin 2001 krizi için gerekli önlemlerin alınmasında yeterli olmamış olduğunun görülmesinden hareketle böyle bir çıkarım yapmak mümkün olmaktadır.

Banka yönetimleri riske yönelik algıları tam olarak oluşmamıştı. Çünkü esasen önceki krizlerin yönetilememesinden dolayı 2001 krizi ortaya çıkmıştı ve önceki krizlerden de gerekli dersler alınmadığı için risklere karşı önlemler de alınmadığı için risk yönetimi diye pek bir başlık atılmamıştı. Kurumsal risk yönetimi konusunda bazı yasalar çıkmıştı. Bunlar solvent yasalarıydı benim bildiğim kadarıyla. Dolayısıyla banka yöneticilerinin risk algılarının yeterli seviyede olmadığını cevaplıyor olacağım birinci soruda (Katılımcı-6).

Kriz döneminde bankaların yönetimlerini mali yapıları veya yönetim yapıları itibariyle ikiye ayırmak yerinde olacaktır. Mali durumlarına göre bankaların bir kısmının bilançoları eksiye olup bu bankaların mevcut durumlarının nedeni de kötü yönetimlerden kaynaklanmaktaydı. Dolayısıyla özellikle bu durumdaki bankalar krizi öngörmüş olsalar bile gerekli zamanda gerekli refleksi sergileyemedikleri için iflastan kurtulamamışlardır. Öte yandan sağlıklı bir yönetim yapısına sahip olan ve kriz refleksini verimli bir biçimde sergileyebilen bankalar krizi fırsata çevirebilmişler ve bu dönemde varlıklarını önemli ölçüde artırmışlardır. Bu bankaların kazançları ise kötü yönetime sahip olan bankalar üzerinden olmuştur. Bu dönemde bankalar arası piyasada bilançosu artıdaki bankalar eksiye bankalara yüksek faizlerle borçlar vermişlerdir. Kriz döneminde borçlanmak zorunda kalan bankalar bu borçlarını

yüksek faizlerle aldıkları için ve kredileri durdurmadıkları için iflastan kurtulamamışlardır.

3.4.2. Banka Yönetimlerinin Krize Karşı Hazırlıkları, Hassasiyetleri, Eylem Planları ve Tedbirlerine Yönelik Bulgular

Türkiye, 2000-2002 döneminde enflasyonu düşürme programı uygulamış, bu program, Türkiye'de uzun süredir devam eden yüksek enflasyon problemini çözme ve ekonomiyi istikrarlı bir yapıya kavuşturmayı amacıyla yürürlüğe konulmuştur.. Ancak program, Kasım 2000'de hedeflerinden sapmış ve Şubat 2001'de tamamen çökerek ekonomi üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Gecelik repo faizleri, bu süreçte %1500'lere ve sonrasında %7000'lere kadar tırmanmıştır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) 100 endeksi, Kasım 2000'de 17.000 seviyesinden 7.000 seviyesine, Şubat 2001'de ise 11.000 seviyesinden yeniden 7.000 seviyesine düşmüştür. Bu durum, piyasalarda büyük bir belirsizlik ve panik yaratmıştır. Ayrıca, bazı bankalara aktarılan 3 katrilyon TL karşılığı satılan yaklaşık 4 milyar dolar, spekülative döviz talebini düşürememiş ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) döviz rezervi ciddi bir azalış göstermiştir. 16 Şubat 2001'de 27,9 milyar dolar olan döviz rezervi, bir hafta içinde 5,4 milyar dolar azalarak 22,5 milyar dolara düşmüştür. Bunun yanı sıra, dolar kuru bu süreçte önemli ölçüde artmıştır. 19 Şubat 2001'de 1 dolar = 686.500 TL iken, bu oran 23 Şubat 2001'de 920.000 TL'ye yükselmiştir. 1\$+0,77 EURO şeklinde belirlenen sepet kurun Temmuz 2001'e kadar hedeflenen TEFE oranında artması öngörülürken, bu politika 21 Şubat 2001'de terk edilmiş ve dalgalı kur politikasına geçilmiştir (BDDK, 2003).

Yaşanan bu durum karşısında bankacılık sektöründe yönetimlerin krize karşı hazırlıkları, eylem planları ve bir b planlarını olmadığı, bunun da dönemin kısa vadeli kredilerinin getirilerine odaklanan bir yönetim anlayışına sahip olmasından ötürü uzun vade planlara önem göstermemiş olmalarına bağlamak mümkündür. Nitekim kısa vadeli kredi odaklı faaliyetlerin likidite açığını büyütmesi ve buna bağlı olarak ani mevduat çıkışlarına karşı döviz karşılıklarının yetersiz kalması da bu düşüncüyü destekler nitelikte bir sonuç olarak değerlendirilebilecektir. Bu doğrultuda Katılımcı-1'in görüşleri de bir dayanak olarak değerlendirilebilecektir:

Bence böyle bir planları ve hazırlıkları yoktu. Aksine rehavet içerisinde idiler. Nitekim 2000 yılında, özel bankaların faiz gelirlerinin önemli bir bölümünü DİBS'nin getirileri oluşturmaktaydı. Bu hem risksiz, hem de yüksek getirili bir gelir kalemiydi. Ancak banka yönetimleri o kadar basiretsiz davranmaktaydılar ki, bağımlı hale geldikleri uzun vadeli DİBS ni kısa vadeli mevduatlarla finanse ediyorlardı. Yine kısa vadeli mevduatlarla uzun vadeli krediler kullandırılıyordu. Döviz cinsinden mevduatların da Türk lirasına çevrilerek plase edilmesi, kur riskini, kur artışlarına ve ani yabancı para çıkışlarına karşı bankayı savunmasız bırakıyordu. Nitekim bir müddet sonra çıkmaza giren bankalar, mevduat kaybını durdurmak ve çıkışların önüne geçmek için günlük % 6.000-7.000 faizlerle repo yapmak zorunda kalmışlardır (Katılımcı-1).

Bu süreçte özel bankaların bir kısmı nakit likitte kalmaya çalışarak kriz öncesinde önlem almaya çalışmışlardır. Bu bankalar, krizin etkilerini daha hafif atlatmış olmanın yanı sıra varlıklarını da devam ettirebilmişlerdir (Katılımcı-2)

... eylem planlarımızda gerçekten vardı. Genelde nakit likit kalmaya çalışan bir bankaydık. Krize karşı hazırlıklarımız vardı özellikle yönetim anlayışı açısından olsun fonlarımızı değerlendirme anlayışı açısından olsun genel hassasiyetler açısından olsun baktığımızda belli eylem planlarımız vardı. Onlardan en önemlisi dediğim gibi fonlarımızı her an geri çağırabilecek şekilde değerlendiriyorduk. Genelde overnight piyasada değerlendirmeye çalışıyorduk. Overnight piyasayı da biliyorsun zaten merkez bankasıyla muhatapsınız, paranızı merkez bankasına veriyorsunuz. Ertesi gün de geri alıyorsunuz yani. Artı bir de bu 19 Şubat yanılmıyorsa hep bir nokta olarak düşünülüyordu. Deniyordu ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük itfalarından biridir 19 Şubat ve bu 19 Şubat'ı bir görmemiz lazım. Yani 19 Şubat'ı görmeden, 19 Şubat'ı atlatmadan biz radikal, sıkı duruşumuzu gevşetmeyeceğiz diye bir anlayış vardı. Şöyle ifade edeyim onu da yani bizim paramız elimizde bu parayı bankacılık gerekleri gereği plase edebilmemiz için 19 Şubat'ı görmemiz gerekir diye düşünerek genelde likit kalma yönünde bir politikamız vardı. Dolayısıyla hem krize karşı hassasiyetimiz hem eylem planlarımız ve tedbirlerimiz vardı diye düşünüyorum. Yani bu benim çalıştığım banka açısından böyle değerlendiriliyor (Katılımcı-2).

Ancak süreçte öne çıkan en büyük kriz unsurunun sorunlu krediler olduğunu söylemek de mümkündür. Nitekim kriz öncesinde her türlü tedbiri alan bankalarda da batık kredilerin yol açtığı likidite krizi alınan tedbirlerin etkisini azaltmış, krizin sonuçlarından koruyamamıştır.

Alper ve Öniş (2004)'in ifade ettikleri gibi, Türkiye'deki bankacılık sektörü 1994 ve 2001 krizleri neticesinde çeşitli zorluklarla ve sektörel kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle 2001 krizi, Türk bankacılık sektörünün sermaye

yetersizlikleri, kredi riski ve yönetim hataları gibi sorunlarının altını çizmiştir. Bununla birlikte, yazarlar krizin ardından alınan önlemlerin ve uygulanan reformların, sektörün yapısal olarak güçlenmesindeki rollerine değinmişler ve sektörde yapılan hatalı uygulamaların da krizde olduğu gibi ortaya çıkan sonuçlarına işaret etmişlerdir. Bu değerlendirmeye paralel olarak araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde aşağıdaki değerlendirmelere ulaşılmıştır.

Çünkü döviz (12.11) biliyorsunuz uygulanan ekonomi program gereği kontrol altındaydı ama işte sonuna kadar gitmediği için o döviz borçlandırılıp hazine bonusu alınan insanların çoğu o hazine bonolarının vadeleri geldiğinde o borcu karşılayamaz hatta 3'te 1'ini karşılar duruma geldiler ve hepsi sıkıntı çektiler. Bunun krizi büyüttüğünü düşünüyorum. Yani bir şekilde olumsuz etkilediğini düşünüyorum (Katılımcı-9)

Gültekin-Karakaş (2014), Türkiye'deki bankaların, yüksek faiz oranları ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar nedeniyle kredi riskiyle karşı karşıya kaldıklarını öne sürdüğü çalışmasında zamanda bankaların, risk yönetimi ve mali performansı iyileştirmek için çeşitli stratejiler benimsediklerini ancak bu stratejilerin sürdürülebilirliğini çeşitli yönetsel nedenlerden ötürü sağlayamadıklarından kriz sürecinde ağır bir maliyet oluştuğunu dile getirmektedir.

Banka yönetimleri 1994'den itibaren 2001 krizine kadar dönemde her türlü hazırlıkları yaptılar. Yönetim değişikliklerine gittiler, en büyük hassasiyetleri sorunlu kredilerin oluşmaması olarak öne çıkıyordu. Eylem planları kaynak temininde daha dikkatli, makul faiz oranlı para toplamak, riski emniyetli bir şekilde kullanırmak fikri etrafında şekillenmişti (Katılımcı-3).

Bankaların tahsili gecikmiş kredi alacakları sermaye yetersizlikleri doğurmuştu. Bu nedenle ihtiyati yedek akçeleri yetersiz kalmıştı. Ayrıca şirketlerin ve şahısların yüksek kazanç iştahları nedeniyle aşırı döviz borçlanmaları ve kamunun bankalara hazine bonusu satışı dayatmaları bankaların kendi portföylerini korumalarını engellemekteydi (Katılımcı-4).

2001 krizinin neden-sonuç ilişkisinin odağında yatan sorunlu krediler kriz sonrası dönemde bankaların bu konuda da daha ihtiyatlı davranmalarına önemli bir katkı sağlamıştır.

Banka yönetimlerinin her zaman ekonomik krizlere karşı bir tutumlu tarafları olması zaten mesleğin getirdiği bir gerekçe ancak bu ekonomik tedbirler içerisinde, yaşanan ekonomik olaylar içerisinde bankaların faiz rejimiyle daha kârlı bir hale getirildiği görülmektedir. Sonuçta bankalar kârlı olduğu müddetçe bünyelerinin yapısı sağlam olacaktır. Bu nedenle şu andaki bankalar bu kârlılık nedeniyle kendi bünyelerini takviye etmişler ve buna göre de tedbirlerini alarak devam ediyorlar(Katılımcı-5).

Bu dönemde hemen hemen bütün bankalar krize karşı ilk refleksleri tasarruf politikaları şeklinde oluşmuştur. Bu bağlamda personel sayısı azaltma, harcamaları sıkılaştırma ve daha sıkı kredi politikalarıyla krize karşı önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bunlarla birlikte bir kısım bankalar şube sayılarında azalmaya giderek masraflarını kısma yönünde çabalar da sergilemişlerdir. Ancak bir kısım bankalar ki özellikle krizde iflas eden bankalar, kredi politikalarını sağlıklı biçimde revize edip uygulayamadıkları için krizin etkilerine karşı duramadılar. Bankaların bu dönemde kredileri sağlam müşterilere vermek suretiyle geri dönüşünü garanti altına almaları gerekirken kriz öncesi dönemden gelen alışkanlıklarını devam ettirerek kısa vadeli, yüksek faizli krediler vermeye devam etmişlerdir. Bu süreçte kredilerin geri dönüşünü garanti altına almadıkları gibi sorgulamada da hassas davranılmamış yalnızca kredi vermeye odaklanılmıştır. Bu süreçte büyük firmaların aldıkları yüksek hacimli kredilerin geri dönüşünde yaşanan sorunlar bankaların iflas sürecine girmelerinde önemli rol oynamıştır. Oysa bu dönemde tüketici kredileri gibi bireysel kredilere yönelerek bu krizin etkileri hafifletilebilirdi. Bu kredilerin tahsilinde yaşanan sorunlar da özellikle öz kaynakları zayıf olan firmaların iflaslarında önemli rol oynamışlardır. Diğer taraftan, bankaların kendi işleyişleri içerisinde bu krizden kurtulabileceklerini de düşünmekteyiz. Ancak, Merkez Bankası'nın gecelik borçlanmaları IMF programı dairesinde büyük ölçüde kısıtlanması neticesinde (TCMB, 2001) borç ödemelerinde TMSF'ye intikal ettirilen bankaların da borç ödemek için piyasadan yüksek faizle borçlanmaları da yine krizde Merkez Bankası yönetiminin bir yanlış stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Bu hususlara ilişkin olarak katılımcı değerlendirmelerinin de destekleyici bir nitelik sergilediğini söylemek mümkün olmaktadır.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bankalar banka yönetimlerini gereği gibi yapmadıkları için riske karşı tedbirler alınmadığı için bundan kaynaklı olarak

bankalarda zora düşüp banka batışları söz konusu olduğu için 2001 krizini daha derinden yaşanmasına sebep oldu (Katılımcı-6).

3.4.3. İflas Eden Bankaların 2001 Krizine Etkileriyle İlişkili Bulgular

Bir ülkede iflas eden bankaların krize olan etkilerinin temelinde mevduat sahiplerinin bankalara olan bakış açısının değişmesiyle paralel doğrultuda değerlendirilmesi mümkündür. 2001 krizinde bankaların iflası, bankacılık sektöründe ve genel ekonomide ciddi bir güven kaybına neden olmuş olmaları mevduatların hızla bankalardan çekilmesine sebebiyet vermiş ve böylelikle krizin daha da derinleşmesine yol açmıştır (Uygur, 2001).

....2001 krizine gelmeden önce bazı bankalar ihale yöntemiyle satıldı. Satılan bu bankaları gerçekten varlıkları yüksek olan kişiler satın almadı. Bu hususlara fazla dikkat edilmedi. Bazı konular üzerinde hassasiyette durmadılar. O nedenle banka satışları çok sağlıklı ve öz sermaye yapısı çok güçlü olan firma sahipleri, firmalar bankaları maalesef satın almadılar. Bazı desteklerle belki çevresinden belki başka bankalardan kendi imkânlarıyla bankaları satın aldıkları için o bankalar da yeterli bir varlık bulunduramadılar. Dolayısıyla içi varlık yönüyle, öz sermaye yönüyle zayıf ve yetersiz olan bankalar batma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı ve bir kısmı da battı. Tabii ki bunlar battığı zaman etrafındaki, çevresindeki, çalıştıkları, iş yaptıkları firmaların da problemleriyle karşı karşıya kaldı ülke ekonomisi. O bankaların o firmaların daha doğrusu toparlanması imkânı maalesef ortadan kalktı veya olumsuz bir şekilde ortamın yaratılmasına vesile oldu (Katılımcı-10).

Genel olarak, kriz sırasında çok sayıda banka iflas ettiğinde, yatırımcılar ve mevduat sahipleri genellikle paniklerler ve bu da bankalararası piyasalarda likidite krizine ve mevduat çekimlerinde artışa neden olmaktadır(Brunnermeier, 2009). Bu durum, 2001 krizi sırasında Türkiye'deki bankacılık sektöründe ciddi bir güven kaybına neden oldu ve bu durum, ekonomi genelindeki likidite krizini daha da kötüleştirmiştir.

2001 yılının Şubat ayında yaşanan anayasa kitapçığı krizi nedeniyle ağırlıklı olarak bankacılık sektöründen ciddi bir döviz talebi gelmiştir. İlk aşamada Merkez Bankası bu talebi karşılamaya çalışsa da, bu taleplerin önünü alınamayacağına anlaşılmaması üzerine kurları dalgalanmaya terk etmiştir. Bu durum, kurların hızla yükselmesine ve talebin daha da artmasına yol açmış,

sonrasında ekonomik kriz bir finansal krize dönüşmüş, bankalardan para çıkışı başlamış, günlük faizler % 6000-7000'lere gelmiş, dolar yükselmiş, borsa dibe vurmuş, TMSF'ye banka devirleri başlamış, birçoğu beyaz yakalı ve kalifiye olmak üzere yüzbinlerce kişi işsiz kalmış, Merkez bankasının döviz rezervleri ciddi şekilde azalmıştır. Krizden çıkışa çare olarak IMF ile bir stand-by anlaşması yapılmıştır. İflas eden bankalardaki mevduatlar ve bunların son dönem % 6000-7000 oranlarından işlem görmüş faizleri devletin sırtına yüklenmiş, kredilerin de birçoğu zaten teminatsız veya kısmi teminatlı oldukları için tahsil ve tasfiye edilememiş, bunlar da ilave bir maliyet oluşturmuştur (Katılımcı-1).

Öte yandan iflas eden bankalar, sektördeki toplam sermayeyi azaltmış ve bu durum, bankacılık sektörünün genel likidite sağlığını daha da zayıflatmıştır(Rajan, 1994). İflas eden bankaların zararları, sermaye tabanını zayıflatarak ve kredi musluklarını sıkıştırarak, ekonominin genelini etkilemiştir. Ancak bazı sanayi bölgelerinde krizin etkileri daha az hissedilmiştir

Baştan da söylediğimiz gibi önce krizin ne olduğunda anlaşmamız lazım. Yani hakikaten kriz ekonomik reel sektör krizi midir? Finans sektöründen kaynaklanan bir kriz midir? Yoksa sektördeki 3-5 kişinin hatalı davranması sonucu oluşan bir kriz midir? Bunun adını tam koymak lazım bunu söyleyebilmek için. Benim de o dönemdeki gözlemlerime göre mesela ben Denizli'deydim o dönemde. O dönemde mesela Denizli'ye bu dövizdeki artış ihracata dayalı bir ekonomisi olduğu için Denizli'nin o zamanki rakamla 1,2 milyar dolar ihracatı vardı Denizli'nin. Yani 2000'li yıllardan bahsediyorum. Bunu bene özellikle 750 milyon dolara havlu, bornoz tekstil sektörü olmak üzere diğerleri de aklınıza ne gelirse mermerden tutun da beyaz (09.53) kadar her türlü ürünün ihraç edildiği bir yerdin Denizli ve dolayısıyla buradaki dövizdeki dövizin serbest bırakılmasıyla ilgili ortaya çıkan pozitif durum ihracatçıları olumlu etkiledi. Yani dolayısıyla orada mesela Denizli açısından baktığında ben bir reel sektör krizi olarak görmedim mesela (Katılımcı-11).

Ayrıca bu bankalar genellikle diğer finansal kurumlarla bağlantılıdır ve bu bağlantılar, iflas eden bir bankanın diğer finansal kurumları ve ekonomiyi etkileme potansiyeli oluşturmaktadır(Allen ve Gale, 2000). 2001 krizi sırasında, bir dizi bankanın batması, diğer finansal kurumları ve Türkiye ekonomisini olumsuz etkiledi.

Aslında kriz tabii bankalardan veya kamu yönetiminden veya kamunun borçlanmasıyla bağımsız olmadığı için tek başına bankalar etkilidir demek mümkün değil. Yani ortaklaşa koordine bir krizin yaratılması söz konusu. Tabii devletin aşırı borçlanması, banka yönetimlerinin çok larş davranması belki bunda çok önemlidir. İkincisi de bu tabii krizde bankalardan istihdam azalması, istihdam daralması söz konusu oldu. Yani iflas eden bankaların 2001 krizine

etkilerinden en büyük 2001 krizi sonucunda bankalar battı ve tabii bankalarda da istihdam daralması oldu. Yani sektörde ciddi bir istihdam daralması oldu. Yani bu soruyu tam kavrayamadım ama iflas eden bankaların 2001 krizine etkileri değil zaten kriz oldu bankalar battı, arkasından da birtakım sonuçlar ortaya çıktı. Bu sonuçların en önemlisi de istihdam daralmasıdır. Çünkü şube kapatmalar başladı, bankaların birleştirilmesi başladı. Bu arada da birçok insan işini kaybetti. Öyle değil mi? Yani ben bu şekilde (Katılımcı-2).

İflas eden bankaların iflası, genellikle yüksek bir kamu maliyetine yol açabilmektedir (Laeven ve Valencia, 2009). 2001 Türkiye ekonomik krizi sırasında, hükümet, iflas eden bankaları kurtarmak için ciddi miktarda kamu kaynağı kullanmak zorunda kalmıştır. Bu da zaten ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya olan Türkiye'nin kamu finansmanına daha da büyük bir baskı uygulamıştır.

Sadece özel bankalar batmadı. İflas eden bankaların arasında kamu bankaları, Ziraat Bankası, Halk Bankası, Vakıflar Bankası maalesef onlar da battı. Tabii battı da devlet olduğu için onların eksi sermayeleri batmış olan bankaların yeni yaratacak olan kaynakları devlet tarafından takviye edildi. Her halükârda özel banka olsun resmi banka olsun bu bankaların batması olayı ekonomi yönüyle ülkemize çok zararlı olmuştur, ekonominin gelişimine olumsuz etkileri bulunmuştur ve sanayinin, ticari firmaların, çalışan firmaların aktif çalışmaları kısmen de olsa önlenmiş oldu(Katılımcı-3). İflas eden bankalar kamuya önemli ölçüde ilave bir kısa vadeli borç yükü bindirdi(Katılımcı-4).

Bunlarla birlikte bankaların iflası, vatandaşların tasarruflarını doğrudan etkilemiştir. Mevduatlarını çekme konusunda endişeli olan mevduat sahipleri, panikle bankalarına koşarak parasını geri çekmeye çalıştı. Bazı durumlarda, devletin mevduat garantisi sistemi, tasarruflarının tamamını geri alamayan mevduat sahiplerine yardımcı oldu. Ancak, bankaların batması ve bu süreçte ortaya çıkan finansal belirsizlik, halkın genel yaşam standartlarını ve gelecek için beklentilerini olumsuz yönde etkilemiştir (Demirgüç-Kunt vd., 2013).

Ekonomik kriz ve bankaların batması, işsizlik oranlarında ciddi bir artışa neden oldu. Birçok banka, mali sıkıntılarla karşı karşıya kalınca personel çıkarmak zorunda kaldı. Bu durum, bankacılık sektöründeki iş kaybına yol açarken, genel ekonomiyi de olumsuz yönde etkileyerek daha geniş çapta işsizliğe yol açmıştır (Onaran, 2002).

Büyük kredilerin batması ve halkın üzerine büyük ölçüde bir yük yüklenmesi artı bankaların tasfiye edilmesi ekonomik sistem içerisinde çok ciddi rakamlara ulaştı ve bunu 2001'den sonra ekonomi yavaş yavaş toparlanmasıyla absorbe edildi ama ekonomik yapı içerisinde ciddi bir yara bıraktı sonucunda(Katılımcı-5).

Netice itibariyle iflas eden bankalar bir yönetim krizi olan 2001 krizinin etkilerini artırmış ve bir anlamda zincirleme bir sonucun etkenlerinden birisi olarak krize katkı sağlamışlardır.

Zaten bir sarmaldı. Yani 2001 krizi bankaların batması daha da bir krizi derinleştirdi. Sarmal haline getirdi. Çünkü piyasada bankalara olan güven zedelendi. Paraya ulaşım zorlaştı, faiz oranları yükseldi. Hal öyle olunca ekonomik kriz finansal krize dönüştü ve negatif etkiler sarmal haline geldi (Katılımcı-6).

İflas eden bankalar aynı zamanda yabancı kaynak kullanarak faaliyetlerini devam ettiren büyük hacimli kurumsal firmaları olumsuz yönde etkilemiştir. Bu süreçte alternatif kaynak bulamayan işletmeler zor duruma düşmüşler hatta iflaslar yaşanmıştır. Bu da beraberinde işletme iflaslarında da gündeme getirmiştir.

3.4.4. 2001 Krizinde Bankaların İflasa Sürüklenmesinde Banka Yönetim Stratejilerinin Etkilerine Yönelik Bulgular

2001 Türkiye ekonomik krizi sırasında birçok bankanın iflas etmesinde banka yönetim stratejilerinin önemli bir rolü olduğunu söyleyebiliriz. Bu stratejilerin bazıları bankaları doğrudan risk altına sokarken, bazıları da dolaylı yoldan bankaları iflasa sürüklemiştir.

2001 krizi öncesi dönemde, birçok bankanın risk yönetiminde ciddi eksiklikler olduğu görülmektedir. Risk yönetim süreçlerinde belirli basamakların atlanması veya yetersiz kalması, bankaların kriz anında zarar görmesine neden olan önemli etkenlerdendir (Borio ve Drehmann, 2009). Banka yönetimlerinin riskleri doğru bir şekilde analiz etmeden ve yönetmeden yüksek riskli yatırımlara veya kredilere yönelmeleri bu krizde önemli etkenlerden birisi olarak değerlendirilmektedir.

Hatalı banka yönetim stratejilerinin payı çok yüksek olmuştur düşüncesindeyim. Bununla birlikte o dönemde bankacılık sistemindeki en sağlam bankalardan biri olarak görülen Demirbank'ın da likidite sorunu yaşaması ve bunu aşabilmek için de DİBS satışına gitmesi (kamu ihraçlarının % 15'i bu bankanın elindeydi) DİBS piyasalarını alt üst etmesi gibi gelişmeler de tüm sektörü etkilemiştir. Ancak her durumda, kısa vadeli kaynaklarla uzun vadeli yatırımların/kredilerin fonlanması, yüksek riskli işlemlerden uzak durulmaması, risk analizlerinin sağlıklı yapılmaması, grup firmalarına yapılan fon aktarımları, ölçüsüz pozisyon açıkları gibi müdebbir bir tüccar hassasiyetinden uzak yaklaşımlar, bankaların batmasında önemli rol oynamıştır (Katılımcı-11).

Bunun yanı sıra bazı bankalar, hızlı ve agresif büyüme stratejileri izlemişlerdir. Bu tür stratejiler, genellikle bankaların yüksek riskli kredilere yatırım yapmalarını ve bilançolarını genişletmeleri gibi faaliyetler şeklinde kendini göstermektedir. Ancak, bu stratejiler genellikle yüksek riski de beraberinde getirmektedir ve 2001 krizinde olduğu gibi bu risk davranışı, olumsuz ekonomik koşullar altında bankaların iflasında önemli bir etken olarak kendini gösterebilmektedir (Kalemli-Özcan vd., 2013).

Tabii yanlış stratejiler banka yöneticilerinin özellikle şimdi isimlerini saymıyorum tabii 10-12 tane banka saymak da doğru mudur onu da bilmiyorum da şimdi tam içinde yaşamadığım için örnek vereyim mesela Toprak Bank ne bileyim Kent Bank ne bileyim başka bir banka diyeyim şimdi ben bunların tam stratejilerini bilmediğim için ama müşterilerden edinilen o bankanın davranışlarını bir şekilde rakibinizin davranışını müşteriden öğreniyorsunuz. ...hızlı biçimde şube sayılarını artırdılar ve insanları döviz borçlandırıp hazine bonosu almaya sevk eden bir yaklaşımları vardı (Katılımcı-12).

Düşük Sermaye Yeterliliği: Bankaların düşük sermaye yeterliliği, 2001 krizi sırasında iflas eden bankaların başlıca nedenlerinden biri olmuştur. Yüksek riskli yatırımlar ve krediler sermayenin erimesine, bankaların kriz anında zarar görmesine neden olmuştur. Daha yüksek sermaye yeterliliği olan bankalar genellikle krizlere karşı daha dayanıklıdır (Berger vd., 2008).

2001 krizi öncesinde Türkiye'deki bankacılık sektöründe yetersiz düzenlemeler ve zayıf yönetim yapıları olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, banka yönetimlerinin yanıltıcı mali raporlama ve riskli yatırımlara yönelme gibi etik

olmayan davranışlarda bulunmasına olanak sağlamıştır. Bu da bankaların iflasına ve krizin genelinde finansal istikrarsızlığa neden olmuştur (Aras ve Crowther, 2008).

Banka yöneticileri stratejik çalışmalar yapmışlardır fakat aldıkları yöntemler yeterli ve kifayetli olmamıştır. Bankacılıkta 2001 krizinden önce ve 2001 krizi devam ederken bankaların başında bulunan yöneticiler fevkalade tecrübeli, deneyimli kişilerdi ancak bahsettiğimiz nedenlerden dolayı bankaların mali yapılarının bozulması, bankaların varlıklarının yetersiz olması, banka yönetici stratejilerinin, üretim stratejilerinin etkisini çok aza indirmiştir. Bir türlü ekonominin belli bir seviyeye gelmesine, bankaların batıştan kurtulmasına maalesef yetmemiştir(Katılımcı-10).

Yöneticilerin hızlı ve etkin karar alamamaları veya krize karşı hızlı refleksler sergileyememeleri, bir bankanın veya herhangi bir kuruluşun ekonomik kriz durumunda başarısız olmasının önemli sebeplerinden biri olarak kabul edilir. Bu, genel olarak "kriz yönetimi" kavramına dahil edilebilir ve 2001 Türkiye ekonomik krizi örneğinde de rol oynamış olabilir.

Karar Alma Süreçleri: Hızlı ve etkin karar alma, özellikle belirsizlik ve stres altında, yönetim becerilerinin önemli bir parçasıdır (Nutt, 2008). Ekonomik kriz durumlarında, yöneticilerin hızlı bir şekilde değerlendirme yapmaları, olası senaryoları belirlemeleri ve en uygun eylem planını seçmeleri gerekmektedir. 2001 krizi sırasında, bazı banka yöneticileri bu hızlı ve etkin karar verme becerisini sergileyememişler ve krizin etkilerinden korunamamışlardır.

Banka yönetimleri piyasa seyyaliyeti kadar hızlı davranamadılar ve kamuoyunda etkili olmadıkları için siyasete baskı uygulamadılar(Katılımcı-4).

Bir kriz durumunda, yöneticilerin sergilemesi gereken hızlı refleksler genellikle kriz yönetimi becerileri ile ilişkilidir. Kriz yönetimi, olası bir krizin belirtilerini önceden tespit etme, kriz durumunda ne yapılacağını planlama ve kriz anında hızlı ve etkin eylem alabilme yeteneği ile ilgilidir (Mitroff, 2004). 2001 krizi sırasında, bu tür becerilerin eksikliği bankaların iflasına katkıda bulunduğu da söylenebilecektir

Bence banka yöneticilerinin bu konuda çok ciddi dikkatsizlikleri ve hataları vardır. Banka bünyelerini hiçbir zaman sermaye yönünden desteklenmesi veya kârlılık yönünden desteklenmesi bakımından herhangi bir tedbir alınmadığı görüldü. Ayrıca çok şubeleşme de bankaların üzerine büyük masraflar getirdi ve bankanın mali yapısı büyük ölçüde bozuldu(Katılımcı-5).

O günlerdeki banka yönetim stratejileri hep daha fazla kazanmaya yönelikti. Yani yeterli bir yasal disiplin kurulamamış vaziyetteydi. Yani kısaca yapanın yanına kâr kalan bir yönetim tarzı yönetilmişti. Hal öyle olunca banka yönetim stratejilerinin negatif olması bankaların iflasını kaçınılmaz hale getirdi (Katılımcı-9).

Bu süreçte iflasın en önemli stratejik etken, mevcut yönetimlerin kriz yönetiminde yeterli çabayı sergilememiş olmalarıdır. Bu çabaların sergilenmemesinde yönetimlerin özellikle patron firmaları niteliğindeki bankaların içini boşaltma çabaları ya da yetersiz bilgi ve birikim sahibi yöneticilerin yanlış stratejiler sergilemeleri kendini göstermektedir. Kriz yönetiminde etkin yönetimler, bu süreçte gerekli tedbirleri alarak hızlı refleks sergileyebilmiş olsalardı bankaların iflastan kurtulma imkanından söz etmek de mümkün olabilecekti.

3.4.5. Bankaların İflasında Krizin Etkilerine Yönelik Bulgular

2001 yılı Şubat ayında hükümetin zirvesinde yaşanan gerginlik, aynı zamanda o yılın ekonomik, siyasi ve toplumsal gelişmelerine de yön vermiş oldu. 2001 Şubat ayında Türkiye'deki "Anayasa Kitapçığı Krizi" Türkiye'nin o dönemki Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile koalisyon hükümeti Başbakanı Bülent Ecevit arasındaki tartışmalar sonucu ortaya çıkmış aynı yıl yaşanan ekonomik krizi tetikleyen faktörlerin önemlilerinden birisi olmuştur. Anayasa kitapçığı krizi, hükümetin yönetim becerisine ve ekonomiye dair genel güvenin azalmasına neden olmuştur. Bu durum, özellikle döviz kurları ve faiz oranları üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır (Heper ve Sayarı, 2002: 211). Ayrıca bu kriz, yabancı yatırımcıları endişelendirmiş ve dış sermaye akışını azaltmıştır (Akçay ve Zabcı, 2001). Bu faktörlerin birleşmesi, Türkiye ekonomisinin dengelerini bozmuş ve ülkeyi ciddi bir ekonomik krizin eşiğine getirmiştir.

Ekonomik kriz, başladığında, Türkiye'nin döviz kurlarında hızlı ve büyük bir artış yaşanmış, Merkez Bankası, döviz rezervlerinin hızla tükenmesi nedeniyle kuru serbest bırakmak zorunda kalmıştır. Bu duruma bağlı yaşanan gelişmeler, enflasyonun artmasına, faiz oranlarının yükselmesine ve bankaların iflasına yol açmıştır (Alper ve Önis, 2004).

Bu süre zarfında hükümet, ekonomik reformları hızlandırmaya çalışarak IMF ile mali disiplini sağlamak ve bankacılık sektörünü yeniden yapılandırmak için bir dizi politika önlemi içeren bir Stand-By Anlaşması imzalamıştır (Alper ve Önis, 2004). Ancak, bu önlemler ekonomideki müdahaleye yeterli olmamış ve Türkiye 2001 yılını krizin gölgesinde geçirmiştir. Siyasi krizin ve devamında yaşanan gelişmelerin krize olan etkileriyle birlikte bankaların iflas edişindeki rollerine yönelik olarak katılımcı ifadelerinde aşağıdaki şekliyle bir yaklaşımın varlığı görülmektedir.

2001 ekonomik krizi 2001 Şubat ayındaki bir kabine toplantısında ortaya çıkan anayasa kitapçığı krizi ile birlikte esasen bir siyasi kriz olarak ortaya çıkmıştır. Başbakan Ecevit'in "devlet yönetiminde kriz var" açıklamasıyla siyasi kriz mali ve finansal piyasalara sıçramıştır. Bu açıklama sonrasında İMKB % 18 düşmüş, gecelik faizler % 7600'ü görmüştür. Döviz aşırı bir talep ortaya çıkmış, Merkez bankası 6 milyar USD satsa da, talebi durduramamıştır.. (Katılımcı-1).

Diğer taraftan krizin reel sektördeki etkilerinin bankacılık sektörüne yansımaları da krizi derinleştirmiş ve bankaların iflasa sürüklenmesi olmuştur. Yabancı kaynak kullanan ihracatçı firmalar, genellikle döviz üzerinden borçlandıklarından (Demirgüç-Kunt vd., 2013), 2001 krizinde yaşanan Türk Lirası'nın değer kaybı ve yüksek enflasyon nedeniyle maliyetlerinde ciddi artışlar yaşamışlardır. Bu durum, bu tür firmaların faaliyetlerini olumsuz şekilde etkilemiş ve kredilerin geri dönüşünde sorunların ortaya çıkmasına da neden olmuştur.

2001 krizinin bankaların iflasa sürüklenişinde doğrudan rolü olmuştur. Krizde TCMB'nin bankaları plase etmemesi nedeniyle bankaların kriz piyasası fahiş faizleri ile borçlanması bankaları batırdı(Katılımcı-8).

2001'den önce bankalardaki faiz rejimi artı bankalardaki kredi politikaları ciddi takip edilen bir ortamda değildi. Dolayısıyla bu toplam bankalar içerisinde 21 tane banka batacak veyahut da riskli yapıya ulaşmış olarak görüldü ve bunlar sistemden çıkarıldı. Dolayısıyla bu bankaların batışının sebebi bankaların iyi kontrol edilmemesi, kredilerin iyi kontrol edilmemesi, bankaların kârlılık oranlarının çok düşük olması artı banka masraflarının çok yüksek olması bu nedenle bankaların belli bir büyüklükte olan bankaların olumsuz etkilenmesine neden oldu(Katılımcı-5).

Ayrıca, özkaynakları ile ihracat yapan firmalar genellikle daha az etkilenmiştir. Bu tür firmalar, döviz üzerinden gelir elde ederken, maliyetlerini yerel para birimi üzerinden karşıladıkları için, döviz kurlarındaki dalgalanmalardan kısmen korunma imkanına sahiptirler. Bu tür firmalar, döviz gelirleri sayesinde yerel para birimi cinsinden maliyetlerini daha kolay karşılayabilmişlerdir (Aysan vd., 2006).

O zaman finans krizi olarak gördük olayı ama genel ekonomik açıdan baktığınızda işte öz kaynakta çalışanlar için böyle olumlu bir etki yapmış olsa da ama döviz kredisiz çalışan veya krediyle çalışan özellikle döviz borsadan işletmeler açısından baktığımızda da tam tersi bir pozisyon oluşturdu. Yani ekonomik kriz öz kaynakta çalışan ihracatçı sektörleri olumlu yönde etkilerken borca dayalı çalışanlar açısından sıkıntı yarattı. Dolayısıyla yani bu tavuk mu yumurtadan çıkar yumurta mı tavuktan çıkar benzetmesine çok uygun bir şey. İkisi birbirini tetikledi diye düşünüyorum (Katılımcı-2).

Ancak, bu durum genelleme yapmak için yeterli değildir. Firmaların sektörleri, hammaddeye bağımlılıkları, döviz üzerindeki borçları ve daha birçok faktör, krizin firmalar üzerindeki etkisini belirler. Ayrıca, bu dönemde kredi faiz oranlarındaki artışlar da firmaları etkilemiştir. Türkiye'deki kredilerin faiz oranları, 2001 krizi sırasında %3000'ler seviyesine kadar yükselmiştir (Özatay ve Sak, 2002). Bu da hem yabancı kaynak kullanan ihracatçı firmaları hem de özkaynakları ile ihracat yapan firmaları olumsuz etkilemiştir.

Yani burada 2001'de bankaların iflasa sürüklenmesinde 2001 ekonomik krizinin etkileri olayında temelinde kesinlikle son yılların getirdiği sıkıntılar olmuştur. Bu sıkıntılar ekonominin kötü olması belki de kötü yönetilmesi, enflasyonun başını alıp götürmesi, bankaların ekonomik yönden çok kötü duruma gelmesine, fon açıklarının oluşmasına, kaynak maliyetlerinin artmasına vesile olmuştur. Ekonomide finansmanın form imkânlarının yetersiz olması, kısıt olması veya maliyetli olması gerçekten ekonomiyi fevkalade olumsuz noktalara çekmektedir ve çekmiştir de(Katılımcı-12).

3.4.6. Günümüz Perspektifinden Krizin Değerlendirilmesi

2001 Türkiye ekonomik krizi, siyasi bir krizle birlikte ortaya çıkan bir dizi faktörün birleşiminden kaynaklanmıştır. İlk olarak, Türk hükümetinin uyguladığı makroekonomik politikaların ve bu politikaların uygulanmasındaki hataların kriz üzerinde belirleyici bir etkisi olmuştur. 2000 yılında başlatılan Enflasyonu Düşürme Programı ve döviz çıpası politikası, Türk Lirası'nın reel olarak değer kazanmasını mümkün kılmıştır. Bu durum, tüketici kredilerinde artışa ve enerji fiyatlarının yükselmesine yol açarak cari işlemler açığının GSYİH'nın yaklaşık %5'ine ulaşmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra, yapısal reformlar konusunda yaşanan yavaşlama, politik belirsizlikler ve Arjantin ekonomisindeki gelişmeler gibi dış faktörler, Türkiye'ye yönelik dış kaynak girişini azaltmış ve likidite sıkıntısına yol açmıştır (Uygur, 2001: 34).

Ayrıca, kamu bankalarının finansal yapılarındaki zayıflıklar, krizin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Görev zararlarının zamanında ödenmemesi, asli fonksiyonlarının dışında verilen görevler, yönetim zayıflıkları ve popülist politikalar, bankaların finansal yapılarını bozmuş, bu da kamu bankalarının finansman ihtiyaçlarını kısa vade ve yüksek maliyetle piyasadan karşılamalarına ve böylece piyasalarda faiz oranlarının yükselmesine neden olmuştur (Uygur, 2001: 36).

2001'den önce, bankaların faiz ve kredi politikaları üzerinde etkin bir denetim ve yönetim mekanizması bulunmamaktaydı. Bu durum, riskli yapıya sahip olan ve iyi bir denetim altında olmayan bankaların ortaya çıkmasına ve sonunda batmasına yol açtı (Uygur, 2001: 36).

Kriz sonrasında Türkiye hükümeti, ekonomik politikalarını yeniden değerlendirmiş ve bankacılık sektöründe ciddi reformlara gitmiştir. Etkin bir denetim ve düzenleme yapısı oluşturularak, bankaların karlılık oranları ve işletme maliyetleri üzerinde daha fazla kontrol sağlandı ve bankaların finansal sağlımlıkları geliştirilmiştir. Bu reformlar, bankacılık sektörünün daha sağlam bir yapıya kavuşmasını ve gelecekteki potansiyel krizlere karşı daha dirençli hale gelmesini

sağlamış olsa da (Alper ve Öniş, 2004: 46) 2001 krizi, Türkiye ekonomisinin tarihsel olarak yaşadığı en ağır krizlerden biri olarak hafızalara kazınmıştır.

Esasen kamusal alanda yapılan basit bir hatanın tetiklediği bir krizden bahsetmekte olduğumuzu düşünüyorum. Çok iyi durumda olmayan ülke ekonomisinin kronik problemlerinin etkisiyle mali sektörde zaten var olan birtakım yapısal ve yönetsel sorunlar bir kıvılcımı bekliyordu ve bekledikleri o kıvılcım, bir anayasa kitapçığı ile geldi. Bugün baktığımızda, 2001 krizine yol açan hataların tekrar yaşanmaması için sektörde gerekli düzenlemelerin önemli ölçüde yapıldığını görüyoruz. BDDK'nın sektör üzerindeki denetiminin çok daha etkin bir biçimde yerine getirildiğini söyleyebiliriz. Vade uyumsuzluğunun asgari seviyeye çekilmesi için tedbir ve teşvikler öngörüldüğü, açık pozisyon uygulamasının sonlandırıldığı, çeşitli rasyolarla ve çapraz kontrollerle bilanço içi denetim mekanizmalarının oluşturulduğunu görüyoruz (Katılımcı-1).

2001 ekonomik krizi, Türkiye'nin istihdam piyasası üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Kriz, işsizlik oranlarında önemli bir artışa sebep olmuş ve birçok sektörde çalışanlar için iş güvencesini azaltmıştır.

Krize özgü ekonomik darboğazlar ve iş dünyasındaki belirsizlikler, firmaların yeni istihdam yaratma kapasitelerini ciddi şekilde azaltmıştır (Özatay ve Sak, 2002). Birçok şirket, maliyetleri azaltmak için işten çıkarmalar yapmış veya işe alımları durdurmuştur. İşsizlik oranı, 2001 yılında %8,4'ten 2002 yılında %10,3'e yükselmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2002).

Yani burada söylediğimiz daha ziyade uluslararası yönlendirmelerle yapılan düzenlemeler. İşte ne oldu? Sıkıntılı bankalar birleştirildi, kapatıldı, bu arada insanlar işsiz kaldılar ama şunu da söyleyeyim, sektörde mesela istihdam açısından toparlanma çok da hızlı oldu sonradan baktığımızda. Yani 2001-2002'den sonraki yıllarda mesela biz tabii rakamlar farklı olabilir ama 200 bin civarında olan istihdamın 150 binlere düştüğünü gördük ama bunun önümüzdeki 4-5 senede toparlanamayacağını düşünüürken 2-3 senede yine istihdamın 200 binlere falan çıktığını gördük (Katılımcı-9).

Ayrıca, krizin sebep olduğu ekonomik daralmadan en çok etkilenen sektörlerden biri olan tarım sektörü, istihdamda ciddi düşüşler yaşamıştır. Tarım sektöründeki istihdam, 2001 krizinin ardından önemli ölçüde azalmış ve bu durum, özellikle kırsal alanlarda yaşayan düşük gelirli aileler üzerinde ciddi ekonomik ve sosyal etkiler bırakmıştır (Erdem ve Tümen, 2014).

Ülke ekonomisinin bankalar aracılığıyla çökertilmesi ve ekonomik istila olarak değerlendiriyorum(Katılımcı-4).

Krizin istihdam üzerindeki etkileri, hükümetin iş piyasası reformları ve aktif işgücü politikaları uygulama çabalarına rağmen uzun süre devam etmiştir. Bu etkiler, kriz sonrası dönemde Türkiye'nin sosyoekonomik yapısını ve istihdam piyasasını şekillendiren önemli faktörlerden biri olmuştur (Özatay ve Sak, 2002).

Kriz, özellikle bankacılık sektöründe işsizlik oranlarında ciddi bir artışa sebep olmuştur. Ekonomik belirsizlikler ve bankacılık sektöründeki yapısal sorunlar, birçok bankanın iflas etmesine veya ciddi mali problemler yaşamasına yol açmıştır. Bu durum, sektördeki birçok çalışanın işini kaybetmesine ve yeni iş olanaklarının önemli ölçüde azalmasına sebep olmuştur (Özatay ve Sak, 2002).

Buna ek olarak, 2001 krizi sonrasında uygulanan bankacılık reformları ve yeniden yapılanma süreci, bankacılık sektöründe istihdamın daha da azalmasına yol açmıştır. Reformlar kapsamında, birçok banka birleşmiş, yeniden yapılandırılmış veya özelleştirilmiştir. Bu süreçler, sektördeki iş pozisyonlarının sayısını azaltmış ve çalışanların iş güvencesini daha da düşürmüştür (Alper ve Önis, 2004).

Şimdi 2001'e geri döndüğümüzde bugünkü düşüncelerimizle değerlendirmemiz tabii ki daha kolay, daha rahat. Öncelikle bir ekonominin çok sağlıklı olması lazım. Bankaların görevlerini layıkıyla yapması lazım ve ekonomide görevli olan kişiler, hükümet bilimsel olaraktan olaylara yaklaşmalı ve bilimi ön plana, liyakati ön plana çıkararak gerekli kararları alması lazım. Alınacak olan kararlarda siyaset olmaması lazım. Alınacak kararlar daima bürokratların başarısını yansıtmaması lazım. O ortamı elde etmek lazım. Bankacılar açısından da gerek kamu bankası olsun gerek özel bankalar olsun her zaman için liyakatli kişilerden görev beklenmesi lazım. Onların işin başına geçmesi lazım ve bir banka el değiştirirken veya bir banka satılırken sahiplerinin aranan kriterlere çok rahat bir şekilde uyması lazım. Kriter eksikliği olması halinde o bankanın o kişilere satılmaması lazım, verilmemesi lazım. O grupta olan kişilerin bankacılık faaliyeti yapmaması gerekir. Tabii ki dışa açılmak da çok önemli. Dışa açılmayı da ihmal etmemek lazım. Dışa açılmak için de bankaların, ekonominin ayakları üzerinde durabilmesi lazım. Dünya standartlarında rekabetin, sağlıklı ve sıhhatli olması gerekmektedir(Katılımcı-10).

2001 krizi 2001'den önce ekonomik yapının son derece bozuk olması artı ekonomi yönünde alınan tedbirlerin tamamen faiz, kredi, döviz üzerinden

tedbirlere yönelinmesi, hiçbir zaman üretime dönük ekonomik yapının üretime dönük en ufak bir ilerlemeyi kaydetmemesi sonucunda bankalar ülke sıkıntıya düşmüştür. Ülkenin sadece para, döviz, kredi üzerinden yaptığı aldığı tedbirler hiçbir zaman ekonominin düzelmesine katkıda bulunmamıştır ve bulunmadığı hiçbir zaman görülmemiş, üretimle ilgili gereken tedbirler alınmamıştır. Gerek sanayide gerekse tarımda bu açık hiçbir zaman teşhis edilememiştir(Katılımcı-12)

2001 Krizi günümüz perspektifinden bankacılık açısından değerlendirildiğinde, özellikle İzmir İktisat Kongresi sonrasında kurulmuş olan yerel ve ulusal bankaların iflasa sürüklenmesine izin verilmemesi gerektiğini söylemek mümkündür. Bunun yerine bilançolardaki aksaklıkların rehabilitasyonuna gidilerek daha kurumsal yapılara dönüştürülmeleri ve profesyonel yönetim anlayışıyla varlıklarının devam ettirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Böylelikle milli sermayenin korunması milli ekonominin yabancı sermaye bağıllığının azaltılması mümkün olacak ve ilerleyen dönemlerdeki ekonomik sistemdeki bankacılık kaynaklı pek çok sorunun da önüne geçilmiş olabilecekti.

Öncelikle şöyle değerlendiriyorum, keşke şu andaki mevcut olan bankalar yasasındaki maddeler önceden görüp yasal hale getirilseydi risk algısı oluşturulabilseydi artı yöneticilere gerekli sorumluluklar verilebilseydi ve kriz bu kadar derin bir şekilde ülkemizde yaşanmasaydı ve negatif etkiler açılmamış olsaydı (Katılımcı-9).

İdare açısından ise siyasi otoritenin aldığı kararlar bankaların iflasını ön plana çıkarır nitelikte gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte siyasi otoritenin bankaların kurtarılması yönünde atacağı adımlar (örneğin 2008 krizinde ABD hükümetinin destek programı gibi) Türk bankacılık sektörünü de güçlü bir biçimde ayağa kaldırabilecek ve geliştirebilecekti.

3.4.8. 2008 Krizi ile 2001 Krizinin Katılımcılar Gözünden Mukayesesi

Türkiye'deki 2001 ekonomik krizi ve 2008'deki küresel mali kriz, hem benzer hem de farklı özelliklere sahip olan iki önemli olaydır. Her iki krizin de ana nedenleri, sonuçları ve etkilendiği alanlar bakımından çeşitli benzerlikler ve farklılıklar mevcuttur.

Her iki kriz de finansal sistemin zayıflıkları ve düzensizlikleri sonucu ortaya çıkmıştır. 2001 Türkiye krizinde, bu durum kamu bankalarının yönetimindeki zayıflıklar ve düzenlemelerde yaşanan sorunlar şeklinde kendini göstermiştir (Özatay ve Sak, 2002). Öte yandan, 2008 krizi, ABD'nin konut piyasasındaki aşırı spekülasyonlar ve finansal kurumların bu riskli varlıklara aşırı maruz kalması nedeniyle patlak vermiştir (Mian ve Sufi, 2009).

... bizdeki nasıl bankalar 2001 krizinde insanlara döviz kredisi verip hazine bonosu aldirdılarsa, açık pozisyon yaptırdılarsa orada da bankalar özellikle bu mortgage krizi diye adlandırılıyor ya bankalar evleri değerlendirerek atıyorum 100 liralık ev 80 lira kredi vermişsin sonra evin değer 140 liraya çıkmış verdiğiniz krediyi 120 liraya çıkarmışsınız. Adama 80 lira kredi vermişken al sana 40 lira daha demişsiniz ve işte bu ucu açık nereye gideceği belli olmayan futureler, optionlar o dünya finans krizini doğurdu ve dünya çapında da çok büyük bankalar ya gitti ya da devlet tarafından devletleştirildi. Yani bizim 2001'de yaşadığımızın daha büyük bir kısmını yaşadık ama şöyle bir etkisi oldu tabii, bizde reel sektör 2001'deki ekonomik büyümeleri hatırlamıyorum ama çok ciddi bir ekonomik daralma olmadı bizde ama dünyada çok büyük bir ekonomik daralma oldu. Yani reel sektörde de küçülme oldu ve dolayısıyla bizim o dönemde Türk parasının değer kaybetmesine rağmen ihracatımız artmadı (Katılımcı-10).

2001 Türkiye krizi, esas olarak iç dinamikler ve yerel ekonomik koşullar tarafından tetiklenmiştir. Bunlar arasında düşük kamu maliyesi disiplini, ekonomi yönetiminin zayıflığı ve kamunun borçlanma ihtiyacı bulunmaktadır (Özatay ve Sak, 2002). Diğer taraftan, 2008 krizi, daha çok küresel faktörler ve finansal piyasaların entegrasyonu nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu krizde, küresel sermayenin aşırı hareketliliği ve türev ürünler gibi karmaşık finansal enstrümanların yanıltıcı kullanımı gibi unsurlar rol oynamıştır (Mian ve Sufi, 2009).

2008 krizi, küresel nitelikte bir kriz olup, ABD'de başlamış ve dünya geneline yayılmıştır. 2007 ortalarında mortgage piyasalarında başlayan kriz, gelişmiş ekonomilere de yayılmış ve küresel bir özellik kazanmıştır. Türkiye açısından bakıldığında , Türkiye mortgage ikincil piyasasına sahip olmadığı için bu global krizden sadece bir miktar enflasyonun yükselmesi ve kamu borçlanma faizlerinin artması ile sınırlı kalacak şekilde olumsuz etkiye maruz kalmış, alınan önlemlerle 2001 krizine göre çok daha güçlü hale gelmiş olan bankacılık sektörü, bu krizden çok sınırlı etkilenmiştir (Katılımcı-1).

Her iki krizin de başlamasında kredilerin rolü büyük olmuştur. Türkiye'deki 2001 krizinde, kamu bankalarının dikkatsizce sağladığı krediler ve bunların zamanında geri ödenememesi önemli bir faktör olmuştur (Özatay ve Sak, 2002). 2008 krizinde ise, ABD'deki finansal kurumların yüksek riskli borçlara ("subprime" mortgage) aşırı maruz kalması ana nedenlerden biri olmuştur (Mian ve Sufi, 2009).

İki kriz de ekonomik büyüme hızında önemli bir yavaşlama ve durgunlukla sonuçlanmıştır. Bu durum, işsizlik oranlarında artışa ve genel ekonomik belirsizliğe neden olmuştur. Bunun yanı sıra iki krizin ortak bir özelliği de regülasyon eksikliğidir. Finansal sektördeki düzenlemelerin yetersizliği veya etkisizliği iki krizde de önemli bir faktör olarak kendini göstermiştir. 2001 Türkiye krizinde, özellikle kamu bankalarının denetimsizliği ve yönetimindeki zayıflıklar belirleyici olmuştur (Özatay ve Sak, 2002). 2008 krizinde ise, yüksek riskli mortgage kredilerinin ve karmaşık finansal enstrümanların düzensiz ve yetersiz düzenlemesi problem olmuştur (Mian ve Sufi, 2009).

2008 krizi Amerika'da tamamen gayrimenkul sektörünün batması sonucunda ortaya gelmiştir. Söylenen şey ile Amerika'daki ekonomik krizin büyük bir gayrimenkul balonunun patlaması sonucunda Amerika Birleşik Devletleri ekonomik krize girmiş bu bundan sonra bankaların Amerika Hazine Bakanlığının bankalara 4 Trilyon dolar pompalaması sonucunda ekonomi belli bir düzeye getirilmeye çalışılmış ve ondan sonra da bu bütün dünyaya sirayet eden bir ekonomik kriz haline dönüşmüştür(Katılımcı-5).

2001 Türkiye krizinin ardından, Türkiye'de enflasyon hızla artmış ve TL değer kaybetmiştir (Dibooglu ve Kutun, 2005). 2008 küresel krizi sonrasında ise, enflasyon genel olarak düşük kalmış, ancak birçok ülkede işsizlik oranları yükselmiştir (IMF, 2009).

2001 Türkiye krizine yanıt olarak, Türk hükümeti ve Merkez Bankası para politikasını sıkılaştırmış, mali disiplin sağlamaya çalışmış ve bankacılık sektörünü reform etmiştir (BRSA, 2003). Diğer yandan, 2008 küresel finansal krizi sonrasında, birçok hükümet ve merkez bankası genişleyici para ve maliye politikaları uygulamış, finansal sektörü kurtarmak ve ekonomiyi canlandırmak için büyük miktarda kamu harcaması yapmıştır (IMF, 2009).

Bu mortgage krizi diye adlandırdığımız bir kriz. Oradaki sarmal da şuydu, gayrimenkul piyasası üzerinden bir fon yönetimi sergileniyordu. Uzun vadeli fonlamalar yapılıyor ve bu yapılan fonlamalardan doğan alacaklar securite edip tekrar fonlama yapılıyordu ve üst üste fonlamanın karşılığı olarak da bir değer ortalıkta yoktu ta ki bu güzel mutluluk zinciri ne zamanki ödemeler yapılamaz hale geldi ve kriz doğdu. Geri dönüşler olmayınca mutluluk zinciri koptu ve mortgage krizi denen kriz ülkede hâkim oldu. O kriz hem kendi ülkelerinde ABD ve İngiltere'de hem de civar ülkelerdeki bizim ülkemizde de etkisi ortaya çıktı (Katılımcı-8).

2001 Türkiye krizi, Türkiye'nin ekonomik yapısını ve özellikle de bankacılık sektörünü büyük ölçüde değiştirmiştir (BRSA, 2003). 2008 küresel krizi ise, özellikle gelişmiş ülkelerde finansal sektörün düzenlenmesinde ve ekonomik yapıda geniş çaplı değişikliklere yol açmıştır (FSB, 2010).

ABD özellikle bu krizi durdurabilmenin tek yolu olarak bir sigorta garantisi ortaya koydu ve bu garantiyle tabiri caizse yangını biraz soğuttu ama bu arada çok çok önemli mali kurumlar yara aldı ve iflas edenler oldu. Yani ayda 2000 tane bankanın zor duruma düştüğünü okuduk, duyduk, dinledik. Çok büyük bir ders alınacak bir krizdi. Dolayısıyla hiçbir şeyin güllük gülistanlık olmadığını, bu krizden alınacak çok önemli derslerin olduğunu çünkü biz o günlerde şöyle bir orantıyla karşılık alıyorduk, Türkiye'de yaratılan konut kredisinin gayri milli hasıla içerisindeki payı yüzdeyle ifade edilen pay halbuki Amerika'da bu katlamaları olarak gayrisafi milli hasılanın birkaç katı olmuş durumda. Çok geri kaldık biz bunu artıralım diye gayret gösteriyorduk. Halbuki bu işin doğru olmadığı bu krizde ortaya çıktı. Demek ki bundan sonraki ülke idarecilerine, banka idarecilerine buradan çok önemli dersler çıkıyor. Öyle değerlendiriyorum (Katılımcı-9).

SONUÇ

Bu araştırmada 2001 finansal krizinin oluşumu ve sonuçları, o dönemi uygulanan bankacılık yönetim stratejileri doğrultusunda araştırılmıştır. Araştırma sözlü tarih araştırması yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, 2001 yılında bankacılık sektöründe üst düzey yönetici konumunda bulunan 12 katılımcı ile yüzyüze görüşmeler yapılmış ve bu görüşmelerden elde edilen bulgular, literatürde yer alan araştırma sonuçları ışığında değerlendirilmiştir. Araştırma verileri, 2001 kriz döneminde bankacılık alanında yönetici olarak görev yapmış ve kriz sürecine doğrudan konumları itibariyle dahil olmuş olan 12 kişi ile yapılan yüz yüze görüşmelerle oluşturulmuştur. Yapılan görüşmeler, tez danışmanı kontrolünde oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile gerçekleştirilmiştir. Formda yer alan sorular, (Ek-1) araştırmacılara yöneltilmiş ve araştırmacıların yanıtları ses kaydedici cihaz ile kayda geçirilmiştir. Yapılan değerlendirmelerden elde edilen bulgulardan hareketle sonuca gidilmiştir.

2001 yılında yaşanan krizin en önemli nedenleri bankacılık sektöründen kaynaklanan sorunlar olarak kendini göstermiştir. Krizin oluşumu ve gelişiminde kriz öncesi dönemde yapılan düzenlemeler ve bankacılık alanındaki yapılanmanın önemli etkileri söz konusu olmuştur. Bu süreçte özellikle bankacılık sektörünün artan aktör sayısı, beraberinde düzensiz bir yapılanmayı da getirmiş ve bu bağlamda yaşanan 1994 krizinin sonucu olan düzenlemeler 2001 krizinin engellenmesi veya etkilerinin zayıflatılması konusunda yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan görüşmelerde, 2001 krizinin etkilerinin derin olmasına ilişkin olarak operasyonel anlamda yapılan hatalardan birisinin bankacılık kesiminin yurtdışından borçlanarak kamu açıklarını finanse etmelerinin cazip hale gelmiş olması ve bu durumun bankacılık sektörünün döviz açık pozisyonlarını artırmış olmasıdır. Reel kesimi fonlamak gibi asli fonksiyonlarından uzaklaşan bankacılık sektörü, kamu kesiminin açıklarını kapatmak adına yeterince denetlenmeden faaliyetlerine devam etmiş ve bunun neticesinde denetimsizlikle birlikte zayıf sermaye yapısına sahip olan bankacılık sektörü 2001 krizinden bunlara bağlı olarak derinden etkilenmiştir. Bu

etkinin, döviz karşılıklarının temin edilememesi ve buna bağlı olarak zayıf sermaye yapısının banka borçlarını karşılayacak nitelikte olmamasının getirdiği bir gelişme olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç, kamu bankalarının görev zararlarının zamanında kapatılmamış olması, görev denetimlerinin gerektiği düzeyde olmaması da krizin bankacılık sektöründeki etkilerini derinleştiren bir diğer husus olarak kendini göstermektedir. Uygulanan popülist politikalar bankaların mali yapılarını sarsmış ve uzun vadeli kredi temini maksadıyla hayata geçirilen bu politikaların bozduğu mali yapının desteklenmesi için piyasalardan yüksek faizlerle borçlanmaya gidilmiştir. Bu durum, dış borçlanma yönetimindeki sorunlar arasında sayılmış 2001 krizinin yol açtığı etkileri derinleştiren karşılıksız borçları da ortaya çıkarmıştır.

2001 yılında yaşanan krizin derinlemesine etkilerinin bir diğer nedeninin de 2000 yılında hayata geçirilmiş olan “2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı” ile uygulanan döviz kuru politikası olmuştur. Buna karşılık bankaların sunduğu düşük faizli yüksek vadeli krediler, 2001 yılına gelindiğinde bankaların likidite açığını oluşturmuş ve kriz döneminde bu açığın kapatılması için kaynak ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ancak, Merkez Bankası’nın gecelik borçlanmalara ilişkin politikaları, küçük ölçekli bankaların gecelik borç bulabilme imkanlarını daraltmış ve buna karşılık büyük bankalar yüksek oranlarla bu bankaları borçlandırmışlardır. Bu borçların geri ödemesinde yaşanan sorunlar bankaların iflasa sürüklenmesinde önemli bir etken olarak ifade edilmektedir.

Netice itibarıyla 2001 krizinin oluşumu ve sonuçları bakımından bankacılık alanındaki yönetim stratejileri belirleyici bir rol üstlenmişlerdir. Bu stratejiler krizin etkilerini artırırken krize karşı ortaya konulan eylemleri de yetersiz kılmıştır. Özel bankaların bu anlamda yönetim boşlukları, yanlış kredilendirme faaliyetleri ve öz kaynak yetersizlikleri krizin bu bankalar üzerindeki etkilerinin katlanarak artmasına sebebiyet vermiştir. Küçük ölçekli bankalar, krizle birlikte bu borçlarını ödemekte güçlük çekmişler aynı zamanda yüksek oranlardaki mevduat faizleri ve kredilerinin geri dönüşündeki zorluklarla birlikte faaliyetlerini devam ettiremez hale gelmişlerdir. Bu noktada, başta banka yöneticilerinin kredi verirken özensiz kararları bankaları zor

duruma sokmuş, ardından artan gecelik faizler ve kredi maliyetlerine katlanacak karşılıklarının olmaması da bankaların iflasını getirmiştir.

Bu süreçte kamu bankalarının yönetimlerindeki eksiklikler ve hatalı düzenlemeler de hem kamu hem özel bankaları etkilemiştir. Kamu bankalarının öz kaynakları yine kamu kurumlarının harcamaları için veya KİT'lere kredi sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Ancak bu kredilerin karşılıkları genel olarak dış kaynaklı kredilerle sağlandığı gibi, kredilerin geri dönüşlerinde artan döviz kurlarının ve faizlerin etkisiyle yaşanan gecikmeler kamu bankalarını da kriz sürecinde likidite sıkıntısına sokmuştur.

Burada unutulmamalıdır ki iflas eden bankaların büyük çoğunluğu Cumhuriyetin kuruluşundan sonra kurulan ve ülkenin milli varlıkları niteliğinde olan bankalardır. Bu bankaların devlet tarafından desteklenerek krizden çıkışlarının sağlanması gerekirken banka kapanışlarını getiren bir davranış biçimi sergilenmiştir. Bu durum beraberine bu bankalardaki mevduat sahiplerini/müşterilerini etkilediği gibi bankalarda işten çıkarmalara ve dolayısıyla işsizlik oranlarının da artmasına sebebiyet vermiştir. Buna bağlı olarak da hem üretim hem de tüketim ekonomisi bu krizden doğrudan etkilenmiş ve GSMH bir sonraki yıl büyük oranda düşüş sergilemiştir.

Günümüzden bakıldığında ise 2008 krizi sürecinde ülkelerin aldıkları önlemlerden ve kurtarma paketlerinin sonuçlarından hareketle 2001 krizinde devlet otoritesinin ve Merkez Bankası'nın bu bankaları kurtarma yönünde çaba harcamaları bir zaruret olarak değerlendirilebilmektedir. Nitekim 2008 krizinin çıkış noktası olan ABD'de bankaların kurtarılması için 4 trilyon dolarlık bir fon oluşturulmuş ve bu bankaların iflasa sürüklenmesini önlenmiştir. Böylelikle ABD ekonomisi 2008 krizinin çıkış noktası olsa da gelişmekte olan ülkeler kadar krizden etkilenmemiştir. 2001 krizinde ise hükümet tam tersi bir davranış sergileyerek ekonominin finansmanında önemli bir fonksiyon üstlenmiş olan bankaların kapanışına sessiz kalmış ve böylece hem bankacılık sektörü hem de sanayi sektörü bu krizden derinden etkilenmiştir.

Netice itibariyle yapılan görüşmelere bağlı olarak 2001 krizinde yönetsel anlamda bazı yanlış yaklaşımların ve alınan hatalı yönetim kararlarının krizin derinliğini artırdığının genel bir kanaat olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Öte yandan Merkez Bankası'nın kriz döneminde aldığı yanlış kararlar küçük ölçekli bankaların ayakta kalabilmelerini zorlaştırmıştır. Kriz öncesinde yabancı kaynak kullanarak kredi veren bu bankalar, krizin etkisiyle likidite sorunu yaşamaya başlamışlar ve gecelik kredilerin Merkez Bankası tarafından kapatılması ile birlikte borç kapatmak için çok daha yüksek faizlerle borçlanmaya maruz bırakılmışlardır. Bu da bankaların iflasında önemli bir etken olmuştur. Ayrıca, kamu otoritesi ve kamu bankalarının küçük ölçekli bankaları bu bankalarda ki istihdam edilenler nedeniyle koruması gerekirken bankalara destek verilmemiş ve işten çıkarmaların önüne geçilmemiştir. Bu durum da yine bankacılık sektöründeki krizin istihdama yansımalarına neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Acharya, V. (2009). A Theory of Systemic Risk and Design of Prudential Bank Regulation. *Journal of Financial Stability*, 5(3), 224-255.
- Acharya, V. V., ve Merrouche, O. (2013). Precautionary hoarding of liquidity and interbank markets: Evidence from the subprime crisis. *The Review of Financial Studies*, 27(1), 178-200.
- Adrian, T., ve Shin, H. S. (2010). Financial intermediaries, financial stability, and monetary policy. Federal Reserve Bank of New York, Staff Reports, (444).
- Afonso, G., Kovner, A., ve Schoar, A. (2011). Stressed, not frozen: The federal funds market in the financial crisis. *The Journal of Finance*, 66(4), 1109-1139.
- Akçay, C., ve Zenginobuz, U. (2001). Vulnerability to purely contagious balance of payment crises in emerging economies: An application to the cases of Russia, Turkey, and Brazil. Bogazici University, Department of Economics, Working Paper.
- Akçay, O. C., ve Alper, C. E. (1998). The Role of the Exchange Rate in a Popular Model of Turkish Inflation. İstanbul: Koç University.
- Aktaş, R., ve Tiryaki, G. (2018). Türkiye’de reel sektör krizleri ve nedenleri. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 8(16), 114-127.

- Alesina, A., ve Perotti, R. (1996). Income distribution, political instability, and investment. *European Economic Review*, 40(6), 1203-1228.
- Allen, F., ve Gale, D. (2000). Financial contagion. *Journal of political economy*, 108(1), 1-33.
- Allen, F., ve Gale, D. (2007). Understanding financial crises. *Clarendon Lectures in Finance*. Oxford University Press.
- Alper, C. E., ve Öniş, Z. (2004). The Turkish Banking System, Financial Crises and the IMF in the Age of Capital Account Liberalization: A Political Economy Perspective. *New Perspectives on Turkey*, 30, 25-55.
- Alper, C. E., ve Öniş, Z. (2001). Financial crisis, financial liberalization and economic performance in emerging market economies. *Turkish Studies*, 2(1), 3-34.
- Alper, C. E., ve Öniş, Z. (2005). Political economic analysis of Turkish economy: structural problems and the role of the state, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2,) 15-27
- Aras, G., ve Crowther, D. (2008). Governance and sustainability: An investigation into the relationship between corporate governance and corporate sustainability. *Management Decision*.
- Arıkboğa, E. (2003). IMF ve Türkiye. *İmge Kitabevi*.

- Aydın, C. (2005). Financial liberalization, economic crises and the role of the state in Turkey. *Turkish Studies*, 6(3), 345-365.
- Aydın, M. F. (2006). The Turkish economy: The real economy, corporate governance and reform and stabilization policy. Routledge.
- Barth, J. R., Caprio, G. Jr, ve Levine, R. (2006). Rethinking bank regulation: Till angels govern. Cambridge University Press.
- Basel Committee on Banking Supervision (2000). Principles for the Management of Credit Risk.
- Basel Committee on Banking Supervision (2011). Principles for the Sound Management of Operational Risk.
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). (2010). Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems.
- Basel Committee on Banking Supervision. (2006). International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework. Bank for International Settlements.
- Berger, A. N., Bouwman, C. H., Kick, T., ve Schaeck, K. (2018). Bank liquidity creation following regulatory interventions and capital support. *Journal of Financial Intermediation*, 35, 115-141.
- Berger, A. N., DeYoung, R., Flannery, M. J., Lee, D., ve Öztekin, Ö. (2008). How do large banking organizations manage their capital ratios?. *Journal of Financial Services Research*, 34(2-3), 123-149.

- Berger, A. N., Herring, R. J., ve Szegő, G. P. (1995). The role of capital in financial institutions. *Journal of Banking ve Finance*, 19(3-4), 393-430.
- Berger, A. N., Herring, R. J., ve Szegő, G. P. (2008). The Role of Capital in Financial Institutions. In *Banking, Financial Markets and Globalization* (pp. 187-218). Routledge.
- Bessis, J. (2010). Risk management in banking. John Wiley ve Sons.
- BIS. (2001). Consultative Document: Overview of The New Basel Capital Accord. Bank for International Settlements.
- Bilgin, T. (2008), Batan Bankanın Günlüğü, Akis Yayıncılık, İstanbul.
- Bloom, N. (2014). Fluctuations in uncertainty. *Journal of Economic Perspectives*, 28(2), 153-76.
- Boratav, K. (2003). Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002. İmge Kitabevi.
- Bordo, M. D. (1981). The "monetarist critique" of the new deal fiscal policy: A note. *The Journal of Economic History*, 41(3), 741-753.
- Bordo, M., Eichengreen, B., Klingebiel, D., ve Martinez-Peria, M. S. (2001). Is the crisis problem growing more severe? *Economic policy*, 16(32), 51-82.

- Bordo, M., Eichengreen, B., Klingebiel, D., ve Martinez-Peria, M. S. (2001). Is the crisis problem growing more severe?. *Economic policy*, 16(32), 51-82.
- Borio, C. (1995). The structure of credit to the non-government sector and the transmission mechanism of monetary policy: a cross-country comparison. *BIS working paper*, 24.
- Borio, C. (2011). Rediscovering the macroeconomic roots of financial stability policy: journey, challenges and a way forward. *BIS Working Papers No 354*, Bank for International Settlements.
- Borio, C., ve Drehmann, M. (2009). Assessing the risk of banking crises—revisited. *BIS Quarterly Review*, March.
- Borio, C., ve White, W. (2003). Whither monetary and financial stability? The implications of evolving policy regimes. *Proceedings, Federal Reserve Bank of Kansas City*, 131-211.
- Brunnermeier, M. K. (2009). Deciphering the liquidity and credit crunch 2007-2008. *Journal of Economic perspectives*, 23(1), 77-100.
- Brunnermeier, M. K., ve Sannikov, Y. (2014). A Macroeconomic Model with a Financial Sector. *American Economic Review*, 104(2), 379-421.
- Cagan, P. (1965). *The High and the Low: The Theory of the Secular Inflation and the Cyclical Movement*. Columbia University Press.

- Calvo, G. A., Leiderman, L., ve Reinhart, C. M. (1996). Inflows of capital to developing countries in the 1990s. *Journal of Economic Perspectives*, 10(2), 123-139.
- Celasun, M. (1986). External Shocks and Domestic Adjustment: Turkey 1970-1983. In I. Diwan ve E. Shaban (Eds.), *Fiscal Policy for Development in the Arab World*. The Arab Fund for Economic and Social Development.
- Celasun, M. (2007). Türkiye'deki Krizlerin Dinamikleri: 1980 Sonrası Uygulamalar. Bilge Strateji.
- Chernobai, A., Rachev, S., ve Fabozzi, F. J. (2007). *Operational Risk: A Guide to Basel II Capital Requirements, Models, and Analysis*. John Wiley ve Sons.
- Cizre, U., ve Yeldan, E. (2000). Politics, society and financial liberalization: Turkey in the 1990s. *Development and Change*, 31(2), 481-508.
- Claessens, S., ve Kose, M. A. (2013). Financial crises: Explanations, types, and implications (No. 13-28). International Monetary Fund.
- Cornett, M. M., McNutt, J. J., Strahan, P. E., ve Tehranian, H. (2011). Liquidity risk management and credit supply in the financial crisis. *Journal of Financial Economics*, 101(2), 297-312.
- Crowe, C., Dell'Ariccia, G., Igan, D., ve Rabanal, P. (2013). How to deal with real estate booms: Lessons from country experiences. *Journal of Financial Stability*, 9(3), 300-319.

- Damar, H. (1993). Türkiye'de 1980 Sonrası Döviz Kurlarının Gelişimi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası.
- Dell'Ariccia, G., Igan, D., ve Laeven, L. (2008). Credit Booms and Lending Standards: Evidence from the Subprime Mortgage Market. IMF Working Paper 08/106.
- Demirgüç-Kunt, A. ve Detragiache, E. (1998). The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries. IMF Staff Papers, 45(1), 81-109.
- Demirgüç-Kunt, A., Detragiache, E., ve Merrouche, O. (2013). Bank capital: Lessons from the financial crisis. Journal of Money, Credit and Banking, 45(6), 1147-1164.
- Desai, P. (2000). Why did the ruble collapse in August 1998? The American Economic Review, 90(2), 48-52.
- Dewatripont, M., ve Tirole, J. (1994). The prudential regulation of banks. MIT press.
- Diamond, D. W., ve Dybvig, P. H. (1983). Bank runs, deposit insurance, and liquidity. Journal of Political economy, 91(3), 401-419.
- Diamond, D. W., ve Rajan, R. G. (2005). Liquidity Shortages and Banking Crises. The Journal of Finance, 60(2), 615–647.
- Dinçer, N. N., ve Özer, G. (2001). Finansal Krizlerin Temel Nedenleri ve Türkiye'deki Finansal Krizlerin Analizi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası.

- Dornbusch, R., ve Fischer, S. (1980). Exchange rates and the current account. *The American Economic Review*, 70(5), 960-971.
- Dornbusch, R., Goldfajn, I., ve Valdés, R. O. (1995). Currency crises and collapses. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1995(2), 219-270.
- Eichengreen, B., ve Fishlow, A. (1998). *Contending with Capital Flows: What is Different About the 1990s?* Council on Foreign Relations Press.
- Erdem, O., ve Günçavdı, O. (2013). Türkiye'de reel sektör krizleri. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 59, 9-20.
- Ertuğrul, A., ve Selçuk, F. (2001). *A Brief Account of the Turkish Economy, 1980-2000. Russian ve East European Finance and Trade*.
- Eun, C. S., ve Resnick, B. G. (1988). Exchange Rate Uncertainty, Forward Contracts, and International Portfolio Selection. *The Journal of Finance*, 43(1), 197-215.
- Feldstein, M. (1999). A Self-Help Guide for Emerging Markets. *Foreign Affairs*, 78(2), 93-109.
- Fischer, S., Sahay, R., ve Vegh, C. A. (2002). Modern hyper- and high inflations. *Journal of Economic Literature*, 40(3), 837-880.
- Fisher, I. (1932). The Debt-Deflation Theory of Great Depressions. *Econometrica*, 1(4), 337-357.

- Flood, R., ve Marion, N. (1998). Perspectives on the Recent Currency Crisis Literature. *International Journal of Finance and Economics*, 3(1), 1-26.
- Frankel, J. (2005). Contractionary currency crashes in developing countries. *IMF Staff Papers*, 52(2), 149-192.
- Friedman, M., ve Schwartz, A. J. (1963). *A Monetary History of the United States, 1867–1960*. Princeton University Press.
- Goldstein, M., ve Turner, P. (2004). Controlling currency mismatches in emerging markets. Peterson Institute for International Economics.
- Güzel, A. (2019). Kur Riski Yönetimi. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 8(1), 53-67.
- Heider, F., Hoerova, M., ve Holthausen, C. (2015). Liquidity hoarding and interbank market rates: The role of counterparty risk. *Journal of Financial Economics*, 118(2), 336-354.
- Honohan, P., ve Laeven, L. (2005). *Systemic financial crises: containment and resolution*. Cambridge University Press.
- Hoshi, T., ve Kashyap, A. K. (2010). Will the US bank recapitalization succeed? Eight lessons from Japan. *Journal of Financial Economics*, 97(3), 398-417.
- Hull, J. (2015). *Options, futures, and other derivatives*. Pearson.
- Iannotta, G., Giacomo Nocera, G., ve Sironi, A. (2007). Ownership structure, risk and performance in the European banking

- industry. *Journal of Banking ve Finance*, 31(7), 2127-2149.
- IMF. (2002). *Financial Crises: Explanations, Types, and Implications*.
- Ivashina, V., ve Scharfstein, D. (2010). Bank lending during the financial crisis of 2008. *Journal of Financial Economics*, 97(3), 319-338.
- Jeanne, O., ve Ranciere, R. (2011). The optimal level of international reserves for emerging market countries: A new formula and some applications. *The Economic Journal*, 121(555), 905-930.
- Jorion, P. (2007). *Value at risk: The new benchmark for managing financial risk*. McGraw Hill Professional.
- Kalemli-Ozcan, S., Laeven, L., ve Moreno, D. (2013). *Debt Overhang in Europe: Evidence from Firm-Bank-Sovereign Linkages*. World Bank.
- Kaminsky, G. L., ve Reinhart, C. M. (1999). The twin crises: the causes of banking and balance-of-payments problems. *American economic review*, 89(3), 473-500.
- Kaminsky, G. L., Lizondo, S., ve Reinhart, C. M. (1998). Leading indicators of currency crises. *IMF Staff papers*, 45(1), 1-48.
- Kane, E. J. (1989). Changing incentives facing financial-services regulators. *Journal of Financial Services Research*, 2(3), 263-272.

- Kane, E. J. (2000). Incentives for banking megamergers: What motives might regulators infer from event-study evidence? *Journal of Money, Credit and Banking*, 671-701.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kendirli, S., ve Gürler, E. (2017). Kur Riskinin Yönetimi ve Türkiye'de Şirketlerin Kur Riski Yönetimi Uygulamaları. *The Journal of Accounting and Finance*, (75), 73-84.
- Keyder, Ç. (1987). *State and Class in Turkey: A Study in Capitalist Development*. Verso.
- Kibritçioğlu, A. (2003). Monitoring Banking Sector Fragility. *Arab Bank Review*, 5(2), 51-66.
- Kidwell, D. S., Blackwell, D. W., Whidbee, D. A., ve Peterson, R. L. (2016). *Financial institutions, markets, and money*. John Wiley ve Sons.
- Kindleberger, C. P. (1978). *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises*. New York: Basic Books.
- Kindleberger, C. P., ve Aliber, R. Z. (2005). *Manias, panics and crashes: a history of financial crises*. Palgrave Macmillan.
- Kocagül, S., ve Güneş, A. (2015). Türkiye'de faiz oranı riski yönetimi: Bankaların kullanmış oldukları risk yönetimi teknikleri. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal*

- ve Ekonomik Arařtırmalar Dergisi, 15(29), 327-342.
- Kotabe, M., ve Helsen, K. (2014). Global marketing management. John Wiley ve Sons.
- Krugman, P. (1979). A Model of Balance-of-Payments Crises. Journal of Money, Credit and Banking, 11(3), 311-325.
- Krugman, P. (1999). Balance Sheets, the Transfer Problem, and Financial Crises. International Tax and Public Finance, 6, 459-472.
- Laeven, L., ve Levine, R. (2009). Bank governance, regulation and risk taking. Journal of Financial Economics, 93(2), 259-275.
- Laeven, L., ve Valencia, F. (2013). Systemic Banking Crises Database. IMF Economic Review, 61(2), 225–270.
- Macey, J. R., ve O'Hara, M. (2003). The corporate governance of banks. FRBNY Economic Policy Review, 9, 91-107.
- Minsky, H. P. (1977). The Financial Instability Hypothesis: An Interpretation of Keynes and an Alternative to Standard Theory. Challenge, 20(1), 20-27.
- Minsky, H.P. (1986). Stabilizing an Unstable Economy. Yale University Press.

- Mishkin, F. S. (1991). Asymmetric information and financial crises: A historical perspective. *Financial markets and financial crises*, 69-108.
- Modigliani, F., ve Cao, S. L. (2004). The Chinese saving puzzle and the life-cycle hypothesis. *Journal of Economic Literature*, 42(1), 145-170.
- Nawrocki, D. N. (2011). Bank risk management in developing economies: Addressing the unique challenges of domestic banks. *World Bank Publications*.
- Nier, E., ve Baumann, U. (2006). Market discipline, disclosure and moral hazard in banking. *Journal of Financial Intermediation*, 15
- Obstfeld, M. (1986). Rational and Self-Fulfilling Balance-of-Payments Crises. *The American Economic Review*, 76(1), 72-81.
- Obstfeld, M. (1994). The logic of currency crises. *Cahiers économiques et monétaires*, (43), 189-213.
- Obstfeld, M. (1996). Models of currency crises with self-fulfilling features. *European Economic Review*, 40(3-5), 1037-1047.
- Obstfeld, M., ve Rogoff, K. (1995). The Mirage of Fixed Exchange Rates. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 73-96.
- Onaran, Ö. (2002). Measuring wage flexibility: the case of Turkey before and after structural

- adjustment. *Applied Economics*, 34(6), 767-781.
- Öniş, Z., ve Riedel, J. (1993). Economic crises and long-term growth in Turkey. The World Bank.
- Öniş, Z., ve Rubin, B. (2003). Turkish Political Economy: Transition and Globalization in a Muslim Democracy. Palgrave Macmillan.
- Özcan, E., ve Özsoy, A. (2015). Türkiye’de reel sektör krizleri üzerine bir inceleme. *Journal of Economics and Administrative Sciences*, 19(2), 221-236.
- Pamuk, Ş. (2005). Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi: Büyüme, Kurumlar ve Bölgesel Eşitsizlikler. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2008). Uneven development and income distribution in the Ottoman Empire: A comparison with Western Europe. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*.
- Pompe, J. J., ve Schmitz, S. W. (2013). Systemic risk in the financial sector: Concept and measurement. *Journal of Banking ve Finance*, 37(8), 2815-2825.
- Radelet, S., ve Sachs, J. (1998). The East Asian financial crisis: diagnosis, remedies, prospects. *Brookings papers on economic activity*, 1998(1), 1-90.

- Rajan, R. G. (1994). Why bank credit policies fluctuate: A theory and some evidence. *The Quarterly Journal of Economics*, 109(2), 399-441.
- Rajan, R. G., ve Zingales, L. (1998). Financial dependence and growth. *American Economic Review*, 88(3), 559-586.
- Reinhart, C. M., ve Rogoff, K. S. (2009). This time is different: Eight centuries of financial folly. Princeton University Press.
- Rodrik, D., ve Velasco, A. (1999). Short-term capital flows. Annual World Bank Conference on Development Economics 1999.
- Rogoff, K. (2006). The Second Great Contraction. The World Bank.
- Sarioğlu, E., ve Işık, İ. (2011). Banka sermaye yapısının belirleyicileri ve Türk bankacılık sektöründe bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(2), 215-228.
- Schularick, M., ve Taylor, A. M. (2012). Credit booms gone bust: Monetary policy, leverage cycles, and financial crises, 1870-2008. *American Economic Review*, 102(2), 1029-61.
- Sercu, P., ve Uppal, R. (2000). Exchange Rate Volatility and the Corporate Use of Foreign Currency Derivatives.
- Temin, P. (1976). Did Monetary Forces Cause the Great Depression? WW Norton ve Co Inc.

- Türkmen, D. (2009). 1970 Devalüasyonu ve Ekonomi Politikaları. Gazi Kitabevi.
- Uygur, E. (1995). The origins of the 1994 currency crisis in Turkey. *The Developing Economies*, 33(3), 277-293.
- Uygur, E. (2001). Krizden krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri. Discussion Paper, No. 2001/1, Turkish Economic Association, Ankara.
- Ünal, A. (2019). Kur Riski Yönetimi ve Türkiye Uygulaması. *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 6(2), 243-256.
- Vardhan, H., ve Sinha, S. (2017). Risk management in banking. Springer.
- Whitt, J. A. (1996). The Mexican peso crisis. *Economic Review-Federal Reserve Bank of Atlanta*, 81(1), 1.
- Yeldan, E. (2000). Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölgesel, Sektörel Analiz. İletişim Yayınları, İstanbul.

EKLER

Ek-1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1. 2001 ekonomi krizinde banka yönetimlerinin risk algısı nasıldı ?
2. Banka yönetimlerinin krize karşı hazırlıkları, hassasiyetleri, eylem planları ve tedbirleri var mıydı ?
3. İflas eden bankaların 2001 krizine ne gibi etkileri oldu ?
4. 2001'de bankaların iflasa sürüklenmesinde 2001 ekonomik krizinin etkileri neler olmuştur ?
5. 2001'de bankaların iflasa sürüklenmesinde banka yönetim stratejilerinin rolü ne olmuştur ?
6. Banka yöneticileri kriz sürecinde ve sonrasında ne yaptılar ?
7. 2001 krizini bugün nasıl değerlendiriyorsunuz ?
8. ABD ve İngiltere'deki 2008 krizini nasıl değerlendiriyorsunuz ?

Ek-2: Araştırma Sorularının Görüşme Sorularını Karşılama Puanları

Görüşme Sorusu-1: 2001 krizini hazırlayan ekonomik ve siyasal sebepler hakkında neler söylersiniz?

Arş. S-1	Arş. S-2	Arş. S-3	Arş. S-4	Arş. S-5	Arş. S-6	Arş. S-7	Arş. S-8
5	6	7	8	4	3	2	1

Görüşme Sorusu-2: Kriz dönemindeki Bankanızın sermaye yapısından ve kredi risk durumundan bahseder misiniz?

Arş. S-1	Arş. S-2	Arş. S-3	Arş. S-4	Arş. S-5	Arş. S-6	Arş. S-7	Arş. S-8
8	5	7	4	6	3	2	1

Görüşme Sorusu-3: Yani bankaların iflasa sürüklenmesinde temel neden döviz borçlanıp hazine bonosuna plase edilen kaynaklar mı? Bir nevi pozisyon açmak mı?

Arş. S-1	Arş. S-2	Arş. S-3	Arş. S-4	Arş. S-5	Arş. S-6	Arş. S-7	Arş. S-8
8	7	4	5	6	3	2	1

Görüşme Sorusu-4: Krizin siyasal sonuçları hakkında yorumunuz var mı? Anlatırmısınız.

Arş. S-1	Arş. S-2	Arş. S-3	Arş. S-4	Arş. S-5	Arş. S-6	Arş. S-7	Arş. S-8
1	2	3	4	5	6	8	7

Görüşme Sorusu-5: 2001 krizini bugün nasıl değerlendiriyorsunuz.

Arş. S-1	Arş. S-2	Arş. S-3	Arş. S-4	Arş. S-5	Arş. S-6	Arş. S-7	Arş. S-8
5	6	4	1	2	3	8	7

Görüşme Sorusu-6: Öyle anlaşıyor ki 2001 krizinden Bankanızın yanısıra siz ve aileniz de oldukça etkilenmişsiniz. Bundan biraz daha bahsedebilir misiniz?

Arş. S-1	Arş. S-2	Arş. S-3	Arş. S-4	Arş. S-5	Arş. S-6	Arş. S-7	Arş. S-8
5	6	2	4	3	8	7	1

Görüşme Sorusu-7: 2001 krizi öncesinde bankalarınız ve bankanızın krizlere karşı hazırlanmış bir kriz planı var mıydı? Bankalararası sistemin ortak risk takip sistemleri oluşmuş muydu? Bu konularda neler söylersiniz.

Arş. S-1	Arş. S-2	Arş. S-3	Arş. S-4	Arş. S-5	Arş. S-6	Arş. S-7	Arş. S-8
7	6	8	5	4	3	2	1

Görüşme Sorusu-8: 2008 küresel krizinde ABD ve İngiltere'nin uygulamalarını ülkemiz 2001 krizi ile karşılaştırdığınızda nasıl bir yorumunuz olur? Anlatır mısınız.

Arş. S-1	Arş. S-2	Arş. S-3	Arş. S-4	Arş. S-5	Arş. S-6	Arş. S-7	Arş. S-8
1	2	3	4	5	6	7	8